

Kaksivuotisen esi- opetuksen kokeilun opetussuunnitelma

Kajaanin kaupunki

SISÄLTÖ

PERUSTEIDEN KÄYTTÄJÄLLE.....	3
1. Kokeilun opetussuunnitelman perusteet ja paikallinen kokeiluopetussuunnitelma	4
1.1 Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteet	4
1.2 Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma	5
1.3 Kokeiluopetussuunnitelmaa koskevat paikalliset päätökset	6
2 Esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa.....	9
2.1 Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua	9
2.2 Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun järjestäminen	10
2.3 Kaksivuotista esiopetusta ohjaavat yleiset velvoitteet	12
2.4 Arvoperusta	13
2.5 Oppimiskäsitys	13
2.6 Laaja-alainen osaaminen.....	14
2.7 Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa.....	17
3 Kasvua ja oppimista tukeva toimintakulttuuri.....	21
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	22
3.2 Oppimisympäristöt.....	25
3.3 Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa.....	26
3.4 Toimintakulttuuri, oppimisympäristöt ja yhteistyö paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa	28
4. Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa.....	31
4.1 Monipuoliset työtavat.....	31
4.2 Pedagoginen dokumentointi.....	33
4.3 Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena	33
4.4 Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa	35
4.5 Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia	45
4.6 Opetuksen tavoitteet ja toteuttaminen paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa	47
5 Lapsen kasvun ja oppimisen tuki	52
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet.....	52
5.2 Yhteistyö huoltajan kanssa tuen aikana.....	53
5.3 Yleinen tuki.....	53
5.4 Tehostettu tuki	54
5.5 Erityinen tuki	56
5.6 Perusopetuslaissa säädetyt tukimuodot.....	60
5.7 Kasvun ja oppimisen tuki paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa.....	61
6 Oppilashuolto	72
6.1 Monialainen oppilashuollon yhteistyö.....	72
6.2 Yhteisöllinen oppilashuolto.....	74
6.3 Yksilökohtainen oppilashuolto.....	75
6.4 Oppilashuoltosuunnitelmat	76
6.5 Oppilashuolto paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa	77

PERUSTEIDEN KÄYTTÄJÄLLE

Joulukuussa 2020 valtioneuvosto hyväksyi lain kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta. Kokeilu alkaa elokuussa 2021 ja päättyy toukokuussa 2024. Opetushallitus on laatinut nämä kokeiluopetussuunnitelman perusteet kokeilua varten. Perusteissa määrätään kaksivuotisen esiopetuksen pedagogisesta toteuttamisesta.

Tämä perustemääräys pohjautuu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014), mutta sitä on tarvittavilta osin muokattu kokeiluun sopivaksi. Kasvun ja oppimisen tukea (kolmiportainen tuki) sekä Oppilashuoltoa käsittelevät luvut ovat vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisia, sillä niihin ei ole lainsäädännössä tehty muutoksia. Perusteita laadittaessa on myös hyödynnetty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2018), esiopetusta ja varhaiskasvatusta koskevan tutkimuksen, arvioinnin ja kehittämistyön tuloksia sekä perusteiden valmistelun aikana eri asiantuntijoilta saatua palautetta.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu toteutetaan kokeiluun valituissa kunnissa ja siihen osallistuu vain osa 5- ja 6-vuotiaista lapsista. Huoltajat hakevat lapsilleen paikkaa kaksivuotiseen esiopetukseen kokeilukuntien antaman informaation ja ohjeiden mukaisesti. Kaksivuotinen esiopetus ja siihen liittyvä toiminta on kokeiluun osallistuvilla lapsilla maksutonta. Vanhempien on myös mahdollista saada avustusta lasten kuljetukseen tarvittaessa. Kaksivuotiseen esiopetukseen osallistuvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen.

Kokeiluperusteissa korostetaan lapsilähtöistä, leikkiin ja tutkivaan havainnointiin perustuvaa pedagogiikkaa sekä lasten hyvinvoinnista huolehtimista. Kaksivuotisessa esiopetuksessa kukin lapsi saa edetä oppimisessaan omaan tahtiinsa. Kaksi vuotta antaa aiempaa paremman mahdollisuuden keskittyä pitkäkestoisesti esiopetuksen tavoitteiden mukaiseen toimintaan sekä toiminnan kehittämiseen. Perusteet on laadittu niin, että sen mukainen toiminta ja opetus muodostavat luontevan osan lasten oppimisen polkua varhaiskasvatuksesta perusopetukseen.

Kokeilukunnat laativat oman, paikallisen kokeiluopetussuunnitelman näiden perusteiden mukaisesti. Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa tarkennetaan kokeilun perusteiden tavoitteita. Erityisen tärkeää on ottaa huomioon aiempaa nuoremmat lapset sekä lasten eheän päivän järjestämisen. Merkittävä muutos on myös kasvun ja oppimisen tuen sekä oppilashuollon ulottuminen kokeilussa mukana oleviin 5-vuotiaisiin.

Kokeilun luonteen mukaisesti Opetushallitus kannustaa kokeilukuntia rohkeaan kehittämisoitteeseen kokeilutoimipaikoissa!

1. KOKEILUN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET JA PAIKALLINEN KOKEILUOPETUSSUUNNITELMA

1.1 Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteet

Nämä opetussuunnitelman perusteet on kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta annetun lain mukainen Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys¹, jonka mukaan paikallinen opetussuunnitelma laaditaan ja kaksivuotinen esiopetus toteutetaan. Opetussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaavat kaksivuotisen esiopetuksen kokeilua koskevan lain ohella erityisesti perusopetuslaki ja -asetus sekä esiopetuksen tavoitteita määrittävä valtioneuvoston asetus²

Kokeiluperusteiden tehtävänä on tukea kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun toteutusta. Erityisenä tehtävänä on edistää sujuvia siirtymiä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta alkuopetukseen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuus ja eheys turvaten³. Perusteet on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpien tutkimus-, arviointi- ja kehittämistyön tuloksia.

Kokeilun opetussuunnitelman perusteissa määrätään kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetuksen tavoitteista, oppimisen alueista ja niiden keskeisistä sisällöistä sekä kodin ja esiopetuksen yhteistyön sekä kasvun ja oppimisen tuen ja oppilashuollon toteuttamisesta.⁴ Esiopetus on opetuksen ja kasvatuksen kokonaisuus, jossa eri osa-alueiden tavoitteet liittyvät yhteen ja muodostavat toimintakulttuurin perustan. Tämän vuoksi perusteasiakirja sisältää esiopetuksen tavoitteita koskevien määräysten lisäksi niiden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Näissä perusteissa jokaisen luvun päätteeksi on koottu ohjeet paikallisen kokeiluopetussuunnitelman laatimista ja kehittämistä varten. Opetussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Esiopetusta ohjaavista säädöksistä poiketen tässä perusteasiakirjassa käytetään oppilaasta esiopetukseen paremmin soveltuvana sanaa lapsi, oppimisen ja koulunkäynnin tuesta nimitystä kasvun ja oppimisen tuki sekä opiskelija- ja oppilashuoltolain mukaisesta opiskeluhuollosta termiä esiopetuksen oppilashuolto. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa. Kokeiluun osallistuvista opetuksen järjestäjistä käytetään kokeilulain mukaista käsitettä kokeilukunta ja esiopetuksen yksiköistä käytetään kokeilulain mukaista käsitettä kokeilutoimipaikka. Kokeilulain mukaisesta kaksivuotisesta esiopetuksesta käytetään myös lyhyempää käsitettä esiopetus.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelmakokonaisuus on nelitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta perusteasiakirjasta, paikallisista opetussuunnitelmista, vuosittaisista suunnitelmista⁵ sekä lasten oppimissuunnitelmista.

¹ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 3 § 2 mom.

² Perusopetuslaki (628/1998) 14 § 2 mom. ja Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 5 §

³ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 2 mom.

⁴ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 2 mom.

⁵ Perusopetusasetus 9 § (852/1998)

1.2 Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa mukana olevan kokeilukunnan tulee laatia paikallinen kokeiluopetussuunnitelma ja tehdä päätös sen käyttöön ottamisesta ennen kokeilun alkamista 1.8.2021⁶. Kokeilukunta voi tehdä yhteistyötä muiden kokeiluun osallistuvien kuntien kanssa myös paikallisen opetussuunnitelman laadinnassa.

Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee esiopetuksen järjestämistä kaikissa kokeilutoimipaikoissa. Kokeilukunta ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, lasten tarpeet sekä esiopetusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset opetussuunnitelmaa laatiessaan. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Kukin kokeilukunta hyväksyy kokeiluopetussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa esiopetusta varten⁷. Lisäksi kokeilukunnan tulee laatia kokeiluopetussuunnitelmaan perustuva vuosittainen suunnitelma ja tiedottaa huoltajille ennalta siinä päätetyistä keskeisistä asioista⁸. Suunnitelmassa tarkennetaan, miten paikallista opetussuunnitelmaa kussakin kokeilutoimipaikassa kyseisen vuoden aikana toteutetaan. Myös lasten oppimissuunnitelmat sekä kasvun ja oppimisen tukeen kuuluvat lasten yksilölliset suunnitelmat⁹ laaditaan yhteisen opetussuunnitelman pohjalta.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa olevalle, tehostettua tukea saavalle lapselle tulee laatia oppimissuunnitelma. Erityisen tuen piirissä olevalle lapselle laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)¹⁰. Näiden suunnitelmien laadinnasta ja sisällöstä määrätään tarkemmin näiden perusteiden luvussa 5 (Kasvun ja oppimisen tuki). Tavoitteellisuuden vahvistamiseksi opettaja voi laatia esiopetusryhmän kaikille lapsille oppimissuunnitelman yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa. Kokeiluun osallistuvista lapsista suurin osa osallistuu esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen, jossa varhaiskasvatuslain mukaisesti on laadittava lapsikohtainen suunnitelma¹¹. Lasten yhtenäisen päivän ja oppimisen polun näkökulmasta yhden lapsikohtaisen suunnitelman käyttö esiopetuksessa ja sen lisäksi annettavassa varhaiskasvatuksessa olisi perusteltua. Lapsikohtainen suunnitelma tukee myös huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä. Kokeilukunta voi päättää kokeilla yhtenäistä oppimissuunnitelmaa kokeilutoimipaikoissa. Tehostetun ja erityisen tuen oppilaiden osalta noudatetaan luvun 5 määräyksiä.

Kokeiluopetussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikalliset suunnitelmat, kuten:

- varhaiskasvatussuunnitelma
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma¹²

⁶ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 3 mom.

⁷ Perusopetuslaki 15 § 1 mom. (628/1998)

⁸ Perusopetusasetus 9 § (852/1998)

⁹ Perusopetuslaki 16 a § ja 17 a § (642/2010)

¹⁰ Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (628/1998)

¹¹ Varhaiskasvatuslaki (540/2018) 23 § ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), luku

1.3 Kokeiluopetussuunnitelmaa koskevat paikalliset päätökset

¹² Lastensuojelulaki (417/2007) 12 §; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 12 §

- yhdenvertaisuuslain mukainen yhdenvertaisuussuunnitelma¹³
- tasa-arvolain mukainen tasa-arvosuunnitelma¹⁴

Paikallista kokeiluopetussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää järjestää kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvalla henkilöstöllä mahdollisuuksia tutustua kaksivuotisen esiopetuksen perusteisiin ja niihin tehtyihin muutoksiin, keskustella ja pohtia omien yksiköiden nykyisiä pedagogisia vahvuuksia sekä kehittämisen kohteita uudistuvan esiopetuksen näkökulmasta. Nämä keskustelut ovat perusta laadukkaan paikallisen kokeiluopetussuunnitelman laatimiselle ja käyttönotolle. Keskustelulle työyhteisöissä sekä kokeilun yhteistyölle on hyvä varata mahdollisuuksia koko kokeilun aikana.

Kokeilukunnan tehtävänä on arvioida antamaansa esiopetusta ja sen vaikuttavuutta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁵. Kokeilukunnalla on myös velvoite osallistua kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun liittyvään ulkoiseen arviointiin ja tutkimukseen¹⁶.

Mahdolliset muutokset näihin kokeilun opetussuunnitelman perusteisiin edellyttävät vastaavien muutosten tekemistä paikalliseen opetussuunnitelmaan ja viemistä käytäntöön. Kokeilukunta voi tarkistaa opetussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta myös paikallisista tarpeista lähtien ja kehittämistyön tuloksia hyödyntäen.

1.3 Kokeiluopetussuunnitelmaa koskevat paikalliset päätökset

Paikallinen kokeiluopetussuunnitelma ja sitä tarkentava vuosittainen suunnitelma¹⁷ laaditaan kokeilukunnan päättämällä tavalla tässä luvussa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa tulee kyseisen luvun osalta päätää ja kuvata. Perusteissa määrätään, mitä osia kokeiluperusteista liitetään paikalliseen kokeiluopetussuunnitelmaan, ja missä osissa on mahdollista tai välttämätöntä määritellä kaksivuotisen esiopetuksen toteuttamista ja tavoitteita paikallisesta näkökulmasta. Myös paikallisesti tarkennettavissa osissa voi hyödyntää soveltuvin osin perustetekstiä. Paikallisesti määriteltujen osuukien tulee olla perusteiden määräysten mukaisia.

Paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa noudatetaan näiden perusteiden rakennetta. Opetushallitus suosittelee kaikkia kokeiluun osallistuvia käyttämään ePerusteet -palvelua paikallisen kokeiluopetussuunnitelman laadinnassa ja julkaisemaan opetussuunnitelmansa kyseisessä palvelussa. Yhteisen alustan käyttö tukee kokeilun yhteistyötä ja esiopetuksen kehittämistä.

Kajaanissa kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä. Sivistyslautakunta hyväksyy kokeiluopetussuunnitelman ennen julkaisua. Tämä Kajaanin kaupungin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelma on hyväksytty **XX.XX.XXXX** sivistyslautakunnan kokouksessa.

¹³ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 §

¹⁴ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutos (1329/2014)

¹⁵ Perusopetuslaki 21 § 1 ja 2 mom. (1296/2013)

¹⁶ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 10 §

¹⁷ Perusopetusasetus (852/1998) 9 §

Kokeiluopetussuunnitelman paikallinen osuus on kirjattu jokaisen luvun loppuun. Kokeiluopetussuunnitelman paikallinen osuuden kirjoittamisesta on vastannut työryhmä, jossa on jäsenenä varhaiskasvatuksen palvelupäälliköitä, päiväkodin johtajia, varhaiskasvatuksen opettajia ja varhaiskasvatuksen erityisopettajia. Kokeiluopetussuunnitelma on ollut lausuntokierroksella, jota kautta sen laadintaan on voinut osallistua koko varhaiskasvatuksen henkilöstö, perusopetus, huoltajat, sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijat ja muut sidosryhmät.

Kokeiluopetussuunnitelmaa ja sen toteutumista arvioidaan keväällä 2022 ja 2023 huoltajille suunnatulla kyselyllä ja sitä kehitetään arvioinnin perusteella. Kyselyn keskeiset tulokset julkaistaan kaupungin nettisivuilla ja Kajaanin varhaiskasvatuksen sosiaalisessa mediassa. Lisäksi kokeiluun osallistuville perheille laaditaan kysely kokeilun aloituksesta ja perehdytysprosessista. Arvioinnin ja kehittämisen työryhmän muodostavat kokeilun osallistuvien päiväkotien johtajat, kokeilun varhaiskasvatuksen opettajat ja toiminnasta vastaava palvelupäällikkö.

Perusopetuksen kanssa tehdään ja kehitetään yhteistyötä koko kokeilun ajan. Perusopetuksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä kerrotaan tarkemmin luvussa 3.4.

Kajaanin kaupungin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelma julkaistaan sähköisesti Kajaanin kaupungin nettisivuilla ja tarvittaessa paperiversiona. Paikallisesta kokeilusuunnitelmasta on laadittu lyhennetty infoesite huoltajille, jota käännetään tarvittaessa eri kielille.

Paikalliset erityispiirteet huomioidaan Kajaanin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelmassa, jota tarkennetaan vuosittain kuntakohtaisessa vuosisuunnitelmassa. Vuosisuunnitelmaa tarkennetaan yksikkökohtaisesti. Paikallisen suunnitelman laadinnassa huomioidaan Kajaanin varhaiskasvatussuunnitelma, Kainuun kuntien yhteinen esiopetuksen opetussuunnitelma ja Kajaanin perusopetuksen opetussuunnitelma, Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä muut paikalliset lapsia ja nuoria koskevat suunnitelmat.

Kokeilusuunnitelmaa laatiessa on huomioitu Kajaanin kaupungin tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslain edellyttämällä tavalla^{18 19}. Kokeiluryhmät laativat yksikkökohtaisen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman toimintakausittain. Suunnitelma voidaan laatia yhdessä muiden yksikön esiopetusryhmien kanssa.

Kaikille kokeiluun osallistuville lapsille laaditaan henkilökohtainen oppimissuunnitelma. Lapsen oppimissuunnitelman laadinnassa koko tiimin havainnot, dokumentit ja yhteistyö on tärkeää. Esiopetuksen opettaja vastaa aina siitä, että kaikille lapsille on yhdessä lapsen ja huoltajien ja henkilöstön kanssa laadittu oppimissuunnitelma.

Ennen oppimissuunnitelmakeskustelua huoltajille annetaan kotiin ”Lapsen ja huoltajien ajatuksia varhaiskasvatussuunnitelmaan/esiopetussuunnitelmaan” –lomake, jonka avulla sekä lapsella, että huoltajalla on mahdollisuus valmistautua oppimissuunnitelmakeskustelussa käytäviin aiheisiin. Huoltajaa pyydetään palauttamaan lomake esiopetuspaikkaan ennen oppimissuunnitelmakeskustelua. Henkilöstö valmistautuu oppimissuunnitelmakeskusteluun havainnoimalla lasta ja dokumentoimalla lapsen arkea. Dokumentteja hyödynnetään oppimissuunnitelmakeskustelussa. Keskustelussa käydään läpi perheen ja esiopetuksen arvot, kasvatuskäytänteet ja esiopetuksen tavoitteet. Lapsen oppimissuunnitelma tulee laatia lokakuun loppuun mennessä.

Huoltajille laaditaan esite kaksivuotisesta esiopetuksen kokeilusta, jossa kerrotaan kokeiluopetussuunnitelman keskeisistä sisällöistä ja tavoitteista. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilulle

¹⁸ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen muutos (1329/2014)

¹⁹ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 6 §

perustetaan oma sivu kaupungin nettisivuille, johon kootaan kokeiluun liittyvä materiaali mm. kokeilun opetussuunnitelma, paikallinen vuosisuunnitelma ja huoltajaesite. Kokeiluopetus-suunnitelmasta ja sitä tarkentavasta suunnitelmasta kerrotaan sidosryhmien tapaamisissa.

2 ESIOPETUKSEN TEHTÄVÄ, JÄRJESTÄMINEN JA YLEISET TAVOITTEET KAKSIVUOTISEN ESIOPETUKSEN KOKEILUSSA

2.1 Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun tarkoituksena on vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa, kehittää esiopetuksen laatua ja vaikuttavuutta, selvittää varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen välisiä jatkumoihin, perheiden palveluvalintoja sekä saada tietoa kaksivuotisen esiopetuksen vaikutuksista lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiin, sosiaalisiin taitoihin ja terveen itsetunnon muodostumiseen²⁰.

Esiopetuksen tehtävänä on edistää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa lapsen kehitys ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla²¹. Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kasvun ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Toimintaa suunnitellaan lapsilähtöisesti ja sen tehtävä on vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja käsitystä itsestään oppijana.

Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että opettajat sekä muu henkilöstö tuntevat oppimisen polun eri vaiheet, niiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten kasvun tukemisen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan yhdessä luvussa 3.3 (Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa) kuvatulla tavalla. Opetus- ja muu henkilöstö tekevät huoltajien kanssa yhteistyötä lasten oppimisen polun kaikissa vaiheissa. Tavoitteena on, että kunkin lapsen oppimisen polku varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen jatkuu joustavasti lapsen tarpeista lähtevänä. Tämän varmistamisessa henkilöstön yhteistyön ja osaamisen suunnitelmallisella johtamisella kokeilutoimipaikoissa ja kokeilukunnan tasolla on tärkeä merkitys.

Esiopetussuunnitelman perusteissa (2014) kuvattu esiopetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet koskevat myös kaksivuotisen esiopetuksen kokeilua. Kokeilussa painottuu kuitenkin entistä vahvemmin kasvun ja oppimisen polun jatkuvuus ja eheys. Kokeilussa korostetaan myös lapsen päivän eheyttä.

Tavoitteena on, että kaksivuotisesta esiopetuksesta muodostuu pedagogisesti eheä kokonaisuus. Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa ja otetaan huomioon lasten mielenkiinnon kohteet opetuksen järjestämisessä. Esiopetuksen kaksivuotisuus tarjoaa uusia mahdollisuuksia keskittyä ja syventyä oppimisen alueiden toteuttamiseen ja toimintakulttuurin kehittämiseen. Kahden vuoden kesto antaa lapsille aikaa kasvaa ja oppia omassa tahdissa.

Myös lasten yksilölliset tuen tarpeet on mahdollista huomioida kaksivuotisessa esiopetuksessa entistä aiemmin ja paremmin. Kokeilu vahvistaa esiopetuksen merkitystä lasten kasvun ja

²⁰ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 1 § 2 mom.

²¹ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta ja varhaiskasvatustien muuttamisesta, sivu 34./ Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 5 § 1 mom.

oppimisen tuen tarpeiden varhaisessa havaitsemisessa, tuen antamisessa ja samalla vaikeuksien ehkäisemisessä.

Kaksivuotinen esiopetus on tavoitteellista toimintaa. Opetuksen tavoitteet määrittyvät kokeiluperusteiden ja niiden pohjalta laaditun paikallisen kokeiluopetussuunnitelman mukaan. Lasten osaamistasolle ei opetussuunnitelmassa aseteta yhteisiä tavoitteita. Yksilöllisesti pohditut pedagogisen toiminnan tavoitteet hyödyttävät lasten kasvua ja oppimista, joten opettaja keskustelee kunkin lapsen yksilöllisistä tarpeista, toiveista ja oppimisen tavoitteista lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. Esiopetuksen henkilöstö ottaa nämä tarpeet ja toiveet huomioon opetusta suunniteltaessa ja oppimisympäristöjä kehitettäessä.

Kokeilun myötä esiopetuksen piiriin tulee aiempaa nuorempia lapsia, joiden tarpeisiin kiinnitetään erityistä huomiota. Kaksivuotinen esiopetus suunnitellaan ja toteutetaan siten, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus innostua, kokeilla ja oppia uutta. Esiopetuksessa tulee ottaa huomioon myös lasten tarvitsema hoito ja huolenpito.

Leikki eri muodoissaan on keskeistä esiopetuksen toiminnassa. Leikkiessään ja toimiessaan erilaisissa oppimisympäristöissä lapset laajentavat osaamistaan eri tiedon- ja taidonaloilla. Tavoitteena on, että esiopetuksessa lapsille avautuu mahdollisuuksia ystävyyteen, oppimisen iloon ja uusiin kiinnostuksen kohteisiin.

Esiopetuksessa lapsilla on tilaisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten taitojensa vahvistamiseen. Tavoitteena on, että lapset oppivat arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja omaa ainutlaatuisuuttaan.

Kaksivuotista esiopetusta kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti. Kaikki lapset voivat osallistua yhdessä esiopetukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

2.2 Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun järjestäminen

Kaksivuotisen esiopetuksen järjestäminen perustuu lakiin kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta²². Tässä luvussa käsitellään keskeisiä järjestämistä koskevia velvoitteita. Tarkemmat järjestämistä koskevat säännökset on määritelty kokeilulaissa.

Kokeilukunta, jonka koeryhmään kuuluu sekä suomen- että ruotsinkielisiä lapsia, on velvollinen järjestämään kaksivuotista esiopetusta erikseen molempia kieliryhmiä varten²³. Kaksivuotisen esiopetuksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetusta voidaan antaa muulla kuin edellä mainituilla perusopetuslain mukaisilla opetuskielillä, jos se ei vaaranna lasten mahdollisuuksia seurata opetusta.²⁴ Tästä määrätään tarkemmin luvussa 4.5 Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia.

Kaksivuotisen esiopetuksen järjestämisessä otetaan huomioon opetusalaan koskevat kelpoisuussäädökset²⁵. Kokeilua ei saa järjestää sellaisessa esiopetuksen toimipaikassa,

²² Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020)

²³ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 8 § 1 mom.

²⁴ Perusopetuslaki 10 § 1 mom. (1288/1999)

²⁵ Opetustoimen kelpoisuusasetus (986/1998) 7 § (ks. myös HE s. 34).

missä lapsella ei ole mahdollisuutta esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen²⁶. Tarjoamalla esiopetus ja sen lisäksi annettava varhaiskasvatus samassa paikassa pyritään varmistamaan lapsen eheä päivä ja pysyvät vuorovaikutussuhteet.

Kokeilukunnan vastuulla on huolehtia kohdejoukkoon kuuluvien lasten ja näiden huoltajien riittävästä tiedottamisesta²⁷. Kokeilukunnalla on velvollisuus ilmoittaa koeryhmään kuuluvan lapsen huoltajalle mahdollisuudesta hakea kaksivuotiseen esiopetukseen ja hyväksyä koeryhmään kuuluvan lapsen hakemus. Huoltajan vastuulla on huolehtia siitä, että koeryhmään kuuluva lapsi osallistuu kokeilutoimipaikassa järjestettyyn kaksi vuotta kestäväseen esiopetukseen tai muuhun kaksivuotisen esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan.²⁸

Lähtökohtana on, että kaksivuotiseen esiopetukseen hyväksytty lapsi osallistuu kaikkeen toimintaan²⁹. Huoltaja, opettaja sekä esiopetuksen järjestämiseen osallistuva henkilöstö huolehtivat yhteistyössä lasten säännöllisestä osallistumisesta esiopetukseen. Kokeilukunta päättää ja tiedottaa huoltajille lapsen sairaudesta tai muusta syystä johtuvan vapautuksen hakemiseen liittyvistä käytännöistä. Kokeilukunta tekee huoltajan ilmoituksen perusteella päätöksen kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistumisen päättymisestä kokeilutoimipaikassa³⁰.

Kaksivuotista esiopetusta annetaan kahtena vuotena yhteensä vähintään 1 400 tuntia, vähintään 700 tuntia kumpanakin vuotena³¹. Kaksivuotiseen esiopetukseen osallistuvilla lapsilla on myös oikeus esiopetusta esiopetuksen lisäksi annettavaan varhaiskasvatukseen³². Lapsen päivään voi kuulua enintään viisi tuntia esiopetusta³³. Mikäli kokeiluun kuuluu lapsia, joille on tehty pidennetyn oppivelvollisuuden päätös, voidaan heidän esiopetuksensa toteuttaa kaksivuotisena kokeilulain mukaisesti³⁴. Kaksivuotisen esiopetuksen aikana lapsi ei voi osallistua perusopetukseen valmistavaan opetukseen³⁵.

Kaksivuotinen esiopetus voidaan toteuttaa kokeiluun osallistuvien kahden ikäluokan yhteisenä opetuksena. Lasten näkökulmasta asetelma tukisi oppimisen polun eheyttä ja mahdollistaisi joustavan oppimisen eteneminen taitojen ja tarpeiden mukaan ikäryhmästä riippumatta. Kahden ikäluokan ryhmässä opettaja voi myös hyödyntää kokeneempien lasten osaamista esiopetuksen käytäntöihin ohjaamisessa. Kokeilukunta kuitenkin päättää paikallisesti sopivasta tavasta muodostaa esiopetusryhmät kokeilun aikana.³⁶

Kokeilukunta voi hankkia esiopetuspalvelut julkiselta tai yksityiseltä palveluiden tuottajalta³⁷. Kokeilukunta vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään kokeilulainsäädännön sekä

²⁶ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 8 § 3 mom.

²⁷ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 3 § 3 mom.

²⁸ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 6 §

²⁹ Perusopetuslaki 35 § (1040/2014), Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 6 § 2 mom.

³⁰ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 6 § 3 mom.

³¹ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 7 § 1 mom.

³² Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 2 § 4 mom.

³³ Perusopetusasetus (852/1998) 4 §

³⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta, sivu 42 ja Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 2 § 3 mom.

³⁵ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 2 § 4 mom.

³⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta, s. 41-42.

³⁷ Perusopetuslaki 4 § 1 mom. ja 7 § 5 mom. (628/1998)

näiden opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti³⁸.

2.3 Kaksivuotista esiopetusta ohjaavat yleiset velvoitteet

Esiopetusta ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin sekä perusopetuslakiin ja -asetukseen ja niiden nojalla annettuihin säännöksiin ja määräyksiin sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin³⁹.

Opetuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki⁴⁰, tasa-arvolaki⁴¹, Euroopan ihmisoikeuksien sopimus⁴² ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴³.

Perusopetuslain mukaan esiopetuksen tavoitteena on osaltaan tukea lasten kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja⁴⁴. Esiopetuksella on myös sivistystehtävä ja tasa-arvoisuuden edistämisen tehtävä. Opetuksen ja kasvatuksen tarkemmista tavoitteista säädetään esiopetuksen tavoitteita käsittelevässä valtioneuvoston asetuksessa⁴⁵.

Esiopetuksessa otetaan myönteisellä tavalla huomioon lasten moninaiset kielelliset, kulttuuriset, katsomukselliset ja uskonnolliset taustat. Lasten mielipiteitä kuunnellaan ja heidän identiteettiensä kehittymistä tuetaan.

Esiopetusta koskeva lainsäädäntö korostaa huoltajien osallisuutta⁴⁶. Huoltajilla on oikeus saada tietoa esiopetuksen tavoitteista ja toiminnasta jo ennen esiopetukseen ilmoittautumista sekä lapsensa esiopetuspäivästä esiopetuksen aikana. Huoltajien mielipiteitä ja tietoja kuullaan sekä heidän antamaansa palautetta hyödynnetään esiopetuksen kehittämisessä.

Esiopetuksessa olevalla lapsella on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta sekä suotuisan kasvun ja oppimisen edellyttämää tukea jokaisena esiopetuksen työpäivänä⁴⁷. Tämän oikeuden turvaamiseksi jokainen esiopetuksessa olevan lapsen kanssa työskentelevä noudattaa kokeilukunnan vahvistamaa opetussuunnitelmaa ja muita toimintaa ohjaavia normeja. Esiopetus, opetuksessa käytettävät oppimateriaalit ja välineet sekä tarvittava oppilas-huolto ovat maksuttomia⁴⁸. Lapsille on tarjottava jokaisena esiopetuspäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty, täysipainoinen, maksuton ateria, ja ruokailutilanteen on oltava ohjattu⁴⁹.

Esiopetukseen osallistuvalla lapsella on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön⁵⁰. Turvallisuus otetaan huomioon oppimisympäristöissä ja kaikessa esiopetuksen toiminnassa.

³⁸ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (1046/2020) 8 § (ks. myös HE s. 42)

³⁹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

⁴⁰ Yhdenvertaisuuslaki (21/2004)

⁴¹ Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

⁴² Euroopan ihmisoikeuksien sopimus, Valtiosopimukset (63/1999)

⁴³ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁴⁴ Perusopetuslaki (628/1998) 2 §

⁴⁵ Valtioneuvoston asetus (422/2012) 2-4 §

⁴⁶ Perusopetuslaki 3 § 3 mom. (628/1998)

⁴⁷ Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

⁴⁸ Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003) ja Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 §

⁴⁹ Perusopetuslaki (628/1998) 31 § 2 mom.

⁵⁰ Perusopetuslaki 29 § 1 mom. (1267/2013)

Lasten kokeman turvallisuuden perustana ovat keskinäiseen kunnioitukseen ja huolenpitoon perustuva toimintakulttuuri ja esiopetukseen soveltuvat oppimisympäristöt. Turvallisuuteen liittyviä tehtäviä käsitellään tarkemmin luvuissa 3 ja 6. Opetuksen järjestämisessä otetaan lisäksi huomioon työsuojeluun liittyvät säännökset, henkilötietoja koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat määräykset. Kaksivuotisessa esiopetuksessa voidaan tarvittaessa harkintaa käyttäen ja lasten ikäkausi huomioiden hyödyntää myös perusopetuslain mukaisia kurinpidollisia keinoja ja kasvatustalkusteluja esiopetukseen soveltuvalla tavalla⁵¹. Kokeilukunta laatii opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelman kaksivuotiseen esiopetukseen soveltuvien kurinpitokeinojen ja kasvatustalkustelun käytöstä ja niihin liittyvistä menettelytavoista⁵².

2.4 Arvoperusta

Kaksivuotinen esiopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi yksilönä ja yhteisönsä jäsenenä. Lapsilla on oikeus oppia sekä rakentaa käsitystään itsestään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti.

Lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Lasten aikaisemmat kokemukset ja taidot ovat osa heidän oppimisen polkuaan. Lasten yksilöllisyyttä sekä monenlaisia tapoja toimia ja oppia arvostetaan. Lasten käsityksiä ja mielipiteitä pidetään tärkeinä, ja he osallistuvat oppimisympäristöjen rakentamiseen sekä edellytystensä mukaan toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Lapsia rohkaistaan yhdessä tekemiseen ja yhteisöllisyyteen.

Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen ja huolenpitoon. Kannustava palaute ja oikeudenmukainen kohtelu kuuluvat hyvään esiopetukseen. Lapsilla on oikeus ilmaista itseään ja ajatuksiaan, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita. Esiopetus tukee lasten kykyä ymmärtää arvoja, noudattaa terveellisiä elämäntapoja sekä kehittää tunnetaitojaan ja kauneudentajuaan.

Esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoisuutta. Esiopetus edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muusta henkilöön liittyvästä ominaisuudesta johtuvia ennakko-odotuksia ja rajoituksia⁵³.

Esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien yhteistyö auttaa turvaamaan lasten hyvinvointia. Esiopetuksen henkilöstön avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden monenlaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin, uskontoihin, perinteisiin ja kasvatuskäytäntöihin on rakentavan vuorovaikutuksen ja opetuksen perusta⁵⁴.

2.5 Oppimiskäsitys

Kaksivuotinen esiopetus perustuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset omaksuvat uusia tietoja ja taitoja vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppiminen on

⁵¹ Perusopetuslaki 35 a § (1267/2013) sekä 36 ja 36 a § (477/2003 ja 1267/2013)

⁵² Perusopetuslaki 29 § 3 mom. (1267/2013)

⁵³ Yhdenvertaisuuslaki 6 § 1 mom. (21/2004)

⁵⁴ Valtioneuvoston asetus (422/2012) 2 §

kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimiskäsitys pohjautuu näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Olennaista oppimisessa on lasten oma toiminta ja luottamus omiin mahdollisuuksiinsa oppijana. Lisäksi lasten tahdolla ja kehittyvällä taidolla toimia yhdessä on merkitystä oppimiselle. Lapset oppivat esiopetuksessa leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa. Myönteiset tunnekokemukset, ilo ja uutta luova toiminta edistävät oppimista ja innostavat kehittämään omaa osaamista.

Oppimisen lähtökohtana ovat kunkin lapsen aiemmat kokemukset ja hänen osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla tiedoilla ja taidoilla on yhteys lasten arkeen ja kokemusmaailmaan. Lapset opettelevat esiopetuksessa toimimaan yhteistyössä muiden kanssa ja asettamaan tavoitteita omalle ja yhteiselle toiminnalle. Lapsia kuunnellaan, kuullaan ja heidän kanssaan keskustellaan sekä ohjataan heitä ottamaan huomioon toiset. Näin lapsille syntyy kokemus ryhmän ja yhteisön jäsenyydestä. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Tavoitteena on, että sopivasti haastava toiminta sekä uusien tietojen ja taitojen oppiminen herättää lapsissa halun oppia lisää.

Leikki on lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Esiopetuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6 Laaja-alainen osaaminen

Laaja-alaisella osaamisella tarkoitetaan tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja tilanteen edellyttämällä tavalla. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Se vahvistuu vähitellen oppimisen polun aikana eri tiedon- ja taidonaloihin liittyvässä opiskelussa sekä arjen toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Laaja-alaisen osaamisen tarve korostuu ympäröivän maailman muuttuessa. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu ja työn teko sekä kansalaisena toimiminen edellyttävät nyt ja tulevaisuudessa laaja-alaista, tiedonalarajat ylittävää ja yhdistävää osaamista.

Laaja-alaisen osaamisen kehittäminen otetaan huomioon kaikessa kaksivuotisen esiopetuksen toiminnassa: toimintakulttuuria ja oppimisympäristöjä kehitettäessä sekä kasvatus- ja opetustyössä.

Laaja-alaisen osaamisen kehittämisen tehtävä kulkee jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Tehtävän toteutuminen edellyttää suunnitelmallista työskentelyä ja tavoitteiden toteutumisen arviointia sekä varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen yhteistyötä.

Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Se tukee heidän valmiuttaan suuntautua elinikäisen oppimisen polulle ja luo pohjaa kestävästä elämäntavan omaksumiselle.

Lasten laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa opeteltavia tietosisältöjä enemmän se, miten esiopetuksessa työskennellään, millaisiksi oppimisympäristöt rakennetaan sekä miten lasten oppimista ja hyvinvointia tuetaan.

Näissä perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä elämäntapa.

Alla kuvataan lyhyesti laaja-alaisen osaamisen osa-alueet ja kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä kullakin osa-alueella. Lisäksi mainitaan esimerkkejä siitä, miten laaja-alaisen osaamisen kehittymistä voidaan esiopetuksessa tukea. Esiopetuksen pedagogista toteuttamista kuvataan tarkemmin luvussa neljä (Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet on otettu huomioon myös oppimisen alueiden määrittelyssä (luku 4.4 Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa).

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon määrä ja sen nopea uudistuminen edellyttävät taitoja uuden omaksumiseen sekä oman oppimisen ohjaamiseen. Tiedon jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua. Esiopetuksen tehtävä on rohkaista ja auttaa lapsia kehittämään ajattelun ja oppimisen taitojaan sekä vahvistaa heidän luottamustaan omaan osaamiseensa.

Lasten muistin ja mielikuvituksen kehittymistä tuetaan esimerkiksi lorujen, musisoinnin ja draamatoiminnan avulla. Leikin, pelien ja erilaisten ongelmanratkaisu- ja tutkimustehtävien käyttö tarjoaa lapsille elämyksiä sekä oivaltamisen ja uuden löytämisen iloa. Monipuolinen liikuminen ja havaintomotoriset harjoitukset tukevat lasten oppimista. Lapsia kannustetaan kokeilemaan ja opettelemaan myös heille vaativia asioita. Heitä ohjataan katsomaan asioita monesta näkökulmasta, kysymään ja kyseenalaistamaan. Heitä rohkaistaan iloitsemaan onnistumisista ja kannustamaan toisia sekä samalla olemaan lannistumatta epäonnistumisista. Toimintaa dokumentoidaan, siitä keskustellaan, ja sen onnistumista pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla autetaan lapsia havaitsemaan edistymistään ja oppimistaan.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys yksilön toimintakyvylle ja hyvinvoinnille kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita kuuluu hyvään vuorovaikutukseen ja kulttuuriseen osaamiseen. Myönteisten ihmissuhteiden luominen ja ongelmatilanteiden rakentava ratkaiseminen edellyttävät yhteistyötaitoja. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Esiopetuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja turvallisesti vertaisryhmän ja lähiyhteisön aikuisten kanssa.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin ja toimimaan heidän kanssaan. Juhlat, leikit ja yhteistyöhön perustuva toiminta luovat mahdollisuuksia harjoitella käyttäytymistä eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lapsia kohdellaan arvostavasti ja heitä ohjataan

ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Lasten kanssa tutustutaan lähiympäristöön ja sen kulttuuriin moninaisuuteen. Lapsia ohjataan arvostamaan oman ja toisten perheiden perinteitä ja tapoja. Lasten kielitietoisuuden kehittymistä tuetaan ja heitä rohkaistaan ilmaisemaan itseään eri keinoin.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtiminen, terveyteen ja turvallisuuteen sekä arjen teknologian hallintaan liittyvät taidot ovat tärkeitä kaikille. Kyse on yksilön hyvinvoinnista sekä kestävään elämäntapaan sitoutumisesta. Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävä elämäntavan mukaisia valintoja. Esiopetuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Esiopetuksessa lapsia ohjataan edellytystensä mukaan huolehtimaan itsestään, toisista, omista tavaroista ja yhteisestä ympäristöstä. Opetuksessa ja yhteistyössä huoltajien kanssa käsitellään lasten arkielämän rytmiä sekä ruokailun, levon ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Erityisesti kiinnitetään huomiota monipuoliseen ja riittävään liikuntaan lasten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytyksenä. Lasten kanssa pohditaan heidän hyvää oloaan edistäviä ja haittaavia tekijöitä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Heitä ohjataan myös pyytämään ja hakemaan apua tarvittaessa. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti esiopetuksen oppimisympäristöissä, kuten luonnossa ja lähiliikenteessä. Lasten kanssa kokeillaan teknologisia ratkaisuja ja harjoitellaan laitteiden ja välineiden turvallista käyttöä.

Monilukutaito

Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Se liittyy kiinteästi ajattelun ja viestinnän taitoihin ja kykyyn hankkia, muokata, tuottaa, esittää, arvioida ja arvottaa tietoa erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Tietoa voidaan tuottaa ja esittää sanallisten, kuvallisten, numeeristen tai muiden symbolijärjestelmien tai näiden yhdistelmien avulla. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaidon eri osa-alueet ovat yksilön, ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen, yhteiskunnan, kansalaisuuden ja työelämän näkökulmasta keskeisiä perustaitoja. Monilukutaidon kehittyminen luo perustaa muulle oppimiselle ja opiskelulle. Monilukutaidon kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa ja jatkuu koko elämän ajan. Esiopetuksen tehtävä on tukea lasten monilukutaidon kehittymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Lapsia kannustetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan erilaisia viestejä erilaisissa ympäristöissä. Niiden avulla opetellaan ilmaisua ja vuorovaikutusta ja niiden herättämiin ajatuksiin ja tunteisiin eläydytään yhdessä. Lasten kuvalliskulttuurin, kirjoittamisen, lukemisen ja numeerisen lukutaidon sekä medialukutaidon kehittymistä tuetaan. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja, kuten elokuvia, leikkiloruja ja musiikkia. Lasten osallisuus vahvistuu monilukutaidon kehittymisen myötä. Samalla lasten maailma avautuu, jäsenyydet ja saa uusia merkityksiä.

Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen on tärkeä kansalaistaito. Sitä tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Se on osa monilukutaitoa sekä media- ja opiskelutaitoja, joita tarvitaan opiskelussa ja työelämässä. Esiopetuksen tehtävä on kotien rinnalla edistää lasten tieto- ja viestintäteknologista osaamista.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan tieto- ja viestintäteknologian roolia arkielämässä sekä tutustutaan erilaisiin digitaalisiin välineisiin, sovelluksiin ja peleihin. Tieto- ja viestintäteknologian avulla tuetaan lasten vuorovaikutustaitoja, oppimisen taitoja sekä vähitellen kehittyvää kirjoitus- ja lukutaitoa. Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna tieto- ja viestintäteknologiaa edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja. Ohjelmoinnin periaatteisiin tutustuminen luo ymmärrystä digitaalisten sovellusten kehittämisestä ja vahvistaa lasten loogista ajattelua. Lapsia ohjataan tieto- ja turvalliseen ja ergonomiseen käyttöön.

Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä elämäntapa

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustaa demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa⁵⁵. Esiopetuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Esiopetuksen tehtävä on tukea lasten vähitellen kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja ja kestävä elämäntavan omaksumista.

Esiopetuksen toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhdessä lasten, esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien kanssa. Kun lapset ovat mukana vaikuttamassa, he oppivat samalla hahmottamaan yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa toimiminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapsia kannustetaan auttamaan toisia ja pyytämään tarvittaessa apua. Lasten on tärkeä saada kokea ja tietää, että he lapsina ovat oikeutettuja aikuisten apuun ja suojeluun.

Esiopetuksessa lasten kanssa tutustutaan luontoon. Myönteiset kokemukset ja elämykset lähiympäristöstä ja siihen kohdistuvasta huolenpidosta vahvistavat luontosuhdetta. Samalla lapset oppivat hahmottamaan ympäristövastuullista toimintaa. Arjessa yhdessä tehdyt vastuulliset valinnat ja ratkaisut vahvistavat lasten osallisuutta ja opettavat kestävä elämäntapaa.

2.7 Kaksivuotisen esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Paikallista kokeiluopetussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää järjestää kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvalla henkilöstöllä mahdollisuuksia keskustella, mitä tässä luvussa määrätty esiopetuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet merkitsevät ja miten kaksivuotiselle esiopetukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia.

⁵⁵ YK:n yleissopimus lastenoikeuksista 1989

Kajaanissa kaksivuotista esiopetuksen kokeilua annetaan vähintään 700 tuntia/vuodessa suomen kielellä, neljä tuntia päivässä.

Kaksivuotisessa esiopetuksen kokeilussa käytetään varhaiskasvatuksesta eskariin ja eskarista ekaluokalle –kaavakkeita joustavan siirtymän tukemiseksi varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja perusopetukseen.

Kajaanin kaupungin arvoja ovat oikeudenmukaisuus, suvaitsevaisuus, turvallisuus ja luottamus tulevaisuuteen, jotka avataan konkreettiselle tasolle kaksivuotisen esiopetuksen vuosisuunnitelmassa.

Paikallisia lisäyksiä laaja-alaiseen osaamiseen:

Ajattelu ja oppiminen

Toiminnan perusta on yhdessä tekeminen vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisen kanssa. Lasten kanssa ihmetellään ja pohditaan ratkaisuja yhdessä arjen ongelmiin ja kysymyksiin. Lapsille tarjotaan tilanteita, joissa heidän on mahdollisuus kokeilla taitojen ja oppimisen rajoja. Lapsille asetetaan yksilölliset, sopivan haastavat tavoitteet yhdessä lapsen kanssa. Henkilöstön on tärkeää olla läsnä lasten toiminnassa jatkuvasti, jolloin työntekijä voi osaltaan mahdollistaa lapsen ajattelun ja oppimisen kehittymisen. Lapsi harjoittelee oppimisen taitoja kehitystasonsa mukaisesti ja lapsen yksilöllinen oppimisen taso tulee huomioida toiminnassa. Lapsen omaa miinää vahvistetaan ja lasta rohkaistaan omaan ajatteluun positiivisella palautteella. Lasta kannustetaan ideoimaan, toteuttamaan ja arvioimaan omaa tekemistä mm. kuvin, sadutuksin, videoinin ja omien tuotosten kautta.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapsi harjoittelee aikuisen ohjauksessa vuorovaikutustaitoja: mm. kuuntelemaan toisia ja hyväksymään eriävät mielipiteet sekä harjoittelemaan ongelmatilanteiden selvittelyä rakentavasti. Toiminnassa luodaan myönteisiä ihmissuhteita, harjoitellaan tunnetaitoja sekä erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista. Lasten kanssa harjoitellaan toimimista erilaisissa tilanteissa esimerkiksi kulttuuriperinteisiin liittyvien juhlien kautta. Aikuinen tiedostaa oman roolinsa ja ammatillisuutensa vuorovaikutustaitojen mallintajana ja toimii sen mukaisesti. Jokainen lapsi ja aikuinen on arvokas ja häntä kohdellaan sen mukaisesti. Itseilmaisua ja kielitietoisuutta tuetaan mm. lorujen, leikkien, draaman ja satujen avulla.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Lapsille tarjotaan tekemisen ja osallistumisen mahdollisuuksia yhteisiin arjen työtehtäviin, esimerkiksi pöytien pyyhkimiseen, vaatteiden viikkaamiseen tai vastaaviin päivittäisiin tekemisiin. Lasten kanssa harjoitellaan tunnetaitoja lasten tarpeet ja kehitystaso huomioiden. Materiaalina voidaan käyttää mm. Pienin Askelin –opetusohjelmaa.

Jokaisessa ryhmässä huolehditaan kehotunnekasvatuksesta ja turvataitojen opettelusta arjen eri tilanteissa, materiaalia löytyy mm. [Väestöliiton sivuilta](#).

Aikuinen valvoo, ohjaa ja auttaa lapsia wc-käyntien yhteydessä. Lapsia ohjataan pesemään ja kuivaamaan kätensä jokaisen wc-käynnin jälkeen. Aikuinen huolehtii, että lapset pesevät kätensä tullessaan hoitopaikkaan, wc:ssä käynnin jälkeen ja ennen ruokailuja.

Aikuisen on tärkeää olla läsnä ja tietoinen, mitä lapsi tekee tieto- ja viestintätekniisillä välineillä. Lapselle opetetaan, että aina on tärkeää kertoa aikuiselle, jos hän näkee tai kuulee sellaista sisältöä, joka pelottaa, ahdistaa tai tekee lapselle pahan mielen.

Monilukutaito

Lasten kanssa huomioidaan, tutkitaan ja keskustellaan päivittäisessä toiminnassa ympärillä olevista erimuotoisista teksteistä, esim. liikennemerkkit, kuvat, numerot, logot, mainokset jne. On tärkeää tiedostaa, että media ja sen merkitys ovat lisääntyneet ihmisten arjessa ja mediakasvatuksella on tärkeä rooli lasten mediataitojen tukemisessa.

Lasten kanssa tutkitaan, keskustellaan ja arvioidaan erilaisia mediasisältöjä. Onko kaikki totta mitä mediassa on? Mistä sen tietää?

Esiopetuksessa lapset tuottavat myös itse lasten kulttuuria erilaisilla tavoilla, myös tieto- ja viestintätekniisiä laitteita hyödyntäen.

Tieto- ja viestintätekniinen osaaminen

Tieto- ja viestintätekniisten laitteiden on tärkeää olla lasten saatavilla, jotta niiden monipuolista, turvallista ja järkevää käyttöä on mahdollista harjoitella. Aikuisen on tärkeää huomioida, että hän on malli lapselle tieto- ja viestintälaitteiden käyttäjänä. Lasten kanssa havainnoidaan ja tutustutaan ympärillä olevaan arjen teknologiaan ja keskustellaan sen merkityksestä lasten arjessa.

Lasten kanssa opetellaan sulkemaan, käynnistämään ja lataamaan mobiililaitteita. Esiopetuksessa opetellaan myös nimeämään esiopetuksessa käytössä olevia tieto- ja viestintätekniisiä laitteita ja tunnistamaan niiden yleisimpiä symboleja. Lasten kanssa keskustellaan siitä, mikä internet ja mihin sitä voi hyödyntää.

Lasten kanssa kokeillaan ja harjoitellaan esimerkiksi tieto- ja viestintätekniisten laitteiden hyödyntämistä tiedonetsinnässä, yhteydenpidossa, tutkimisessa ja dokumentoinnissa. Lasten kanssa opetellaan, että teknologia on luonteva osa oppimisympäristöä.

Lasten kanssa voidaan toteuttaa erilaisia projekteja tieto- ja viestintätekniikkaa monipuolisesti hyödyntäen. Lasten kanssa tutustutaan ohjelmoinnin alkeisiin ja ryhmässä kokeillaan esimerkiksi robottien käyttöä.

Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä elämäntapa

Lapsi on aktiivinen ja vastuullinen toimija, jonka mielipiteet, toiveet ja tarpeet huomioidaan toiminnan suunnittelussa. Kaikilla lapsilla tulee olla mahdollisuus osallisuuteen ja vaikuttamiseen iästä, kehitystasosta ja taidoista riippumatta. On tärkeää huomioida, että osallisuus on kaikkien lasten, ei vain puhuvien, oikeus. Aikuisen on tärkeää huomioida ja varmistaa se, että kaikkien lasten mielipide tulee kuulluksi. Aikuinen on aktiivinen ja aloitteellinen vuorovaikutussuhteessa lapseen. Esiopetuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset ja huoltajat osallistuvat lapsen oppimissuunnitelman tekemiseen, toteuttamiseen ja arviointiin yhdessä esiopetuksen henkilöstön kanssa. Henkilöstön tulee jatkuvasti havainnoida ja dokumentoida toimintaa ja tarkastella dokumentteja osallisuuden näkökulmasta, lasten osallisuuden ja vaikuttamisen turvaamiseksi.

Kokeiluesiopetusryhmissä laaditaan tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma, johon kirjataan mm. miten ryhmissä varmistetaan, että kaikki lapset tulevat tasa-arvoisesti nähdyksi, kuulluksi ja huomioiduksi.

Ryhmissä laaditaan säännöt yhdessä lasten kanssa. Sääntöjä laatiessa keskustellaan ja mietitään lasten kanssa rajoja myös kehotunneasioihin liittyen. Yhdessä säännöistä keskustelu ja kirjaaminen sitouttaa lapset ja aikuiset sääntöjen noudattamiseen. Säännöistä asetetaan ryhmään kaikkien nähtäville ja niissä hyödynnetään kuvia, eli mahdollistetaan sääntöjen kertaaminen ilman perinteistä lukutaitoa.

Esiopetuksessa kierrätetään ja jätteet lajitellaan yhdessä lasten kanssa päivittäisessä toiminnassa. Tiedottamisessa kiinnitetään huomiota tiedottamisen tapoihin kestävän kehityksen näkökulmasta ja vältetään esimerkiksi turhaa tulostamista ja kopiointia. Askartelussa hyödynnetään kierrätys- ja luonnonmateriaaleja. Hankinnoissa panostetaan laadukkaisiin ja kestäviin materiaaleihin.

Lasten kanssa retkeillään luonnossa säännöllisesti ja aikuiset opettavat esimerkillään luonnon kunnioittamista.

Lapsi voi olla yhtä aikaa osaava ja tarvitseva, ne eivät sulje toisiaan pois. Aikuisen tehtävä on sensitiivisesti havainnoida ja huomioida yksilökohtaisesti ne tilanteet, joissa lapsi tarvitsee aikuisen apua ja huomiota.

3 KASVUA JA OPPIMISTA TUKEVA TOIMINTAKULTTUURI

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Kaksivuotista esiopetusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille. Hyvä toimintakulttuuri edistää oppimista ja hyvinvointia esiopetusyhteisössä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohdaksi on kaksivuotinen esiopetus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Esiopetuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat yhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu antaa hyviä mahdollisuuksia rohkeasti kokeilla uusia toimintatapoja ja kehittää toimintakulttuuria. Kokeilulaki korostaa esiopetuksen vaikuttavuuden, lapsen eheän päivän ja yhtenäisen oppimisen polun merkitystä ja samalla haastaa kehittämään näitä. Kokeilussa etsitään uusia tapoja kahden ikäluokan yhteiselle laadukkaalle työskentelylle ja oppimiselle. Tämän lisäksi yhteistyötä tehdään aiemman varhaiskasvatuksessa ja alkuopetuksessa olevien lasten kanssa. Samalla kehitetään entistä sujuvampia siirtymäkäytäntöjä. Kokeiluun osallistuminen edellyttää myös muuta kehittämistä kaksivuotisen esiopetuksen onnistumiseksi. Tällaisia ovat muun muassa palveluohjauksen kehittäminen, lasten kuljetusten sujuva järjestäminen, henkilöstön osaamisen vahvistaminen sekä kasvun ja oppimisen tuen ja oppilashuollon palvelujen ulottuminen viisivuotiaille.

Toimintakulttuuri vaikuttaa esiopetuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys esiopetuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Hyvä toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle. Esiopetuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti esiopetuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Esiopetuksen johtamisen lähtökohdaksi on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogista johtamista, joka on esiopetuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle.

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee kaksivuotisen esiopetuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä.

Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Esiopetusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa yksi keskeinen työmenetelmä on pedagoginen dokumentointi. Pedagogista dokumentointia käytetään pedagogisen toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioimisessa ja kehittämisessä. Dokumentoinnin avulla saatujen tietojen perusteella esiopetuksen toimintakulttuuria, oppimisympäristöjä ja työtapoja muokataan ja kehitetään esiopetuksen tavoitteiden mukaisesti. Esiopetuksen pedagogista dokumentointia kuvataan tarkemmin luvussa neljä (Opetuksen tavoitteet ja pedagoginen toteuttaminen kaksivuotisessa esiopetuksessa).

Kehittämistyössä on tärkeää hyödyntää sekä lasten että huoltajien kokemuksia ja mielipiteitä. Yhteistyö varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä tuen ja oppilashuollon ammattilaisten kanssa on välttämätöntä lasten sujuvan oppimisen polun ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Esiopetuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Esiopetuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia ja erilaisia toimintatapoja. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa kehitetään erityisesti uusia toimintatapoja kahden ikäluokan yhteiselle oppimiselle. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Jokaiselle lapselle suunnitellaan sopivia oppimisen haasteita sekä turvataan tarvittava kasvun ja oppimisen tuki. On tärkeää, että lapset saavat kokemuksia siitä, että heistä ollaan kiinnostuneita, heitä arvostetaan ja heidän mielipiteillään ja toiminnallaan on merkitystä. Terveen itse-tunnon ja oppimismotivaation varhaista tukemista korostetaan. Henkilöstöä kannustetaan it-searviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä

sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Oppimisen, oivalluksen ja leikin ilo

Esiopetuksen toimintakulttuuri edistää kaikkien esiopetusyhteisössä toimivien oppimista. Esiopetusyhteisö kannustaa kokeilemaan, yrittämään ja erehtymään sekä havaitsemaan asioiden positiivisia puolia. Onnistumisista ja oivalluksista iloitaan yhdessä. Esiopetus toteutetaan siten, että lasten leikille, aloitteille ja kokeiluille on sijaa. Lapsia rohkaistaan ilmaisemaan itseään, harjoittelemaan ja opettelemaan erilaisia taitoja, tietoja ja työtapoja omaan tahtiinsa. Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoiteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä. Toimintakulttuuri tukee yhteistyötä, yhteistä vastuunottoa ja osallisuutta. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Henkilöstön tehtävä on varmistaa, että kaikki lapset saavat ilmaista näkemyksiään ja tarpeitaan ja että lasten ideoita ja aloitteita otetaan huomioon toiminnassa. Myös lasten nonverbaaliseen viestintään tulee kiinnittää huomiota. Lapset saavat kokemuksia esiopetusryhmää koskevasta päätöksenteosta ja erilaisista tehtävistä. Lasten tekemiä päätöksiä ja toimintaa arvioidaan yhdessä ja samalla lapsia ohjataan vähitellen kantamaan yhdessä vastuuta. Näin lapsille syntyy kokemuksia osallisuudesta ja toimijuudesta.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, uskontoon, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Esiopetus on sukupuoli-sensitiivistä. Henkilöstö tiedostaa omia ennakko-odotuksiaan ja rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Esiopetus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen,

kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Esiopetuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista moninaisuutta. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä. Tähän liittyvää esiopetuksen laaja-alaista osaamista kuvataan tarkemmin luvussa kaksi (Esiopetuksen tehtävä, järjestäminen ja yleiset tavoitteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa).

Kielitietoisessa esiopetuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Esiopetuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Esiopetuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lapsia ja perheitä ohjataan mahdollisuuksien mukaan suosimaan kävelyä ja pyöräilyä oman auton käyttämisen sijaan esiopetuksen matkoilla. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Esiopetuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Esiopetuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Aikuisen läsnäolo ja ohjaaminen vuorovaikutustilanteissa on tärkeää. Häirintä, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Esiopetus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmentetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Esiopetuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä. Samalla lapset saavat positiivisia kokemuksia kestävästä elämäntavasta. Lasten hyvinvointia edistää, että heidän turvallisuuden tunnettaan ja uskoa tulevaisuuteen vaalitaan osana kestävä elämäntapaan liittyvää kasvatusta.

3.2 Oppimisympäristöt

Esiopetuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁵⁶. Oppimisympäristön käsite on laaja, sillä oppimista voi tapahtua kaikkialla, erilaisissa olosuhteissa ja vuorovaikutustilanteissa. Oppimisympäristön käsite sisältää muun muassa fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kognitiivisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan muun muassa tiloja, paikkoja, yhteisöjä, toimintatapoja, käytäntöjä, teknologiaa ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Kaksivuotisessa esiopetuksessa oppimisympäristöjä kehitetään siten, että esiopetukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Laadukkaat oppimisympäristöt ruokkivat kokeilun ja oppimisen halua ja luovat mahdollisuuksia yhdessä toimimiselle. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon fyysisiä oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä. Lähiluontoa ja luontoympäristöjä käytetään säännöllisesti eri oppimisenalueiden oppimisympäristöinä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä esiopetuksen toteuttamisen periaatteet. Esiopetuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa kaksivuotisessa esiopetuksessa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat inklusiivisuutta, yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa vallalla olevien stereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös esiopetuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on tarvittaessa huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet. Tieto- ja viestintäteknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Kaksivuotisessa esiopetuksessa kokeillaan ja kehitetään tieto- ja viestintäteknologian pedagogista käyttöä. Monet digitaaliset ohjelmat tarjoavat lapsille muun muassa kiinnostavia mahdollisuuksia havainnointiin, uusien taitojen kokeiluun ja välittömään palautteeseen. Digitaalisten välineiden käyttö avaa lapsille

⁵⁶ Valtioneuvoston asetus 4 § (422/2012)

mahdollisuuksia laajentaa vuorovaikutusta, tehdä yhteistyötä sekä tutustua uusiin asioihin, ihmisiin ja kulttuureihin. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään kokeilukunnan määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa ja vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Oppimisympäristöjä muuttamalla ja rikastamalla lapsille tarjotaan uusia oppimisen mahdollisuuksia kaksivuotisen esiopetuksen aikana. Tavoitteena on, että oppimisympäristöt kannustavat aktiiviseen, yhteisölliseen ja itsenäiseen oppimiseen.

3.3 Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa

Yhteistyön tavoitteena on, että varhaiskasvatus, kaksivuotinen esiopetus ja perusopetus muodostavat johdonmukaisen, lapsen kasvua ja oppimista tukevan jatkumon. Yhteistyöllä varmistetaan esiopetuksen laatua sekä vahvistetaan lasten ja huoltajien osallisuutta. Yhteistyön tulee olla suunnitelmallista. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on kokeilukunnalla. Yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan yhdessä kokeilukunnan johdolla. Kokeilukunta vastaa myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti.

Yhteistyö esiopetuksessa

Oppimisen polun eri vaiheiden tavoitteiden ja käytäntöjen tunteminen on laadukkaan opetuksen perusta. Esiopetuksen, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen henkilöstön yhteisellä keskustelulla ja yhteistyöllä edistetään opetuksen laatua. On tärkeää, että varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja alkuopetuksen henkilöstöllä on myös mahdollisuus tutustua toistensa toimintaan ja oppimisympäristöihin käytännössä. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun aikana yhteistyötä vahvistetaan erityisesti alkuopetuksen kanssa, jotta lapsen oppimisen polun jatkumoa turvataan ja yhdessä oppimista vahvistetaan. Lasten kasvun ja oppimisen tukemiseksi tulee opetuksen ja tuen käytäntöjen olla yhdenmukaisia.

Esiopetuksen henkilöstö tekee yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa lasten hyvinvoinnin, kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Lasten kasvun ja oppimisen tuen sekä esiopetuksen oppilashuollon käytäntöjä arvioidaan ja kehitetään monialaisessa yhteistyössä. Esiopetuksessa tehdään yhteistyötä esimerkiksi neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään.

Esiopetuksen henkilöstön yhteistyöllä lähiympäristön toimijoiden kanssa edistetään oppimisympäristöjen monipuolisuutta. Näin lasten oppimisympäristöt avautuvat ympäröivään yhteisöön ja maailmaan. Esiopetuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa esiopetuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee esiopetuksen tavoitteita. Muita esiopetuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, seurakunnat, poliisi, pelastuslaitos sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Henkilöstön keskinäinen yhteistyö esiopetuksessa on välttämätöntä opetuksen laadun

ja esiopetusyhteisön hyvinvoinnin kannalta. Yhteistyö esiopetusyhteisön aikuisten kesken toimii samalla esimerkkinä lapsille. Lasten yhteistyötaitojen vahvistaminen on yksi keskeisistä esiopetuksen tavoitteista. Esiopetuksessa käytetään erilaisia yhteistyömuotoja ja pienryhmätoimintaa. Lapsia kannustetaan ja ohjataan toimimaan ryhmän jäsenenä ja kehittämään omia yhteistyötaitojaan. Lapsia kuullaan toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja arvioinnin yhteydessä heille sopivalla tavalla⁵⁷.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys esiopetuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasavertainen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. Laadukas palvelunohjaus ennen lapsen esiopetukseen hakemista on osa yhteistyötä. Vastuu huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön kehittämisestä on kokeilukunnalla.

Yhteistyö esiopetuksen aikana edellyttää esiopetuksen henkilöstön aloitteellisuutta sekä henkilökohtaista vuorovaikutusta huoltajien kanssa. Yhteistyössä otetaan huomioon perheiden moninaisuus, yksilölliset tarpeet ja huoltajuuteen liittyvät kysymykset. Yhteistyössä hyödynnetään eri viestintävälineitä ja käytetään tarpeen mukaan tulkkia tai kieliavustajaa. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö tarjoaa myös mahdollisuuksia huoltajien väliselle keskustelulle.

Huoltajien kokemukset lastensa aiemmasta kasvuympäristöistä, kehityksestä, oppimisesta ja mielenkiinnon kohteista otetaan esiopetuksessa huomioon. Opettaja keskustelee kunkin lapsen huoltajan kanssa perheen ja esiopetuksen arvoista, kasvatuskäytännöistä ja tavoitteista. Lasten ja huoltajien näkemyksiä otetaan huomioon opetuksen toteuttamisessa ja lapsikohtaisen oppimissuunnitelman laatimisessa. Huoltajille tarjotaan mahdollisuuksia tutustua ja osallistua lapsensa esiopetuspäivään sekä osallistua toiminnan tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kieli- ja kulttuuritietoutta sekä muuta asiantuntemusta voidaan hyödyntää esiopetuksen toteuttamisessa. Keskustelulle huoltajien kanssa varataan riittävästi aikaa.

Huoltajien kanssa keskustellaan lasten kasvun ja oppimisen etenemisestä. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Erityisen tärkeää yhteistyö huoltajien kanssa on lasten kasvun ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa. Huoltajien tulee saada tietoa kuljetusavustuksista, kuljetuksista sekä oppilashuollon palveluista sekä lapsille esiopetuksen lisäksi tarjolla olevista muista varhaiskasvatuspalveluista. Huoltajien ja lasten palaute otetaan huomioon opetusta, tuen muotoja ja toimintakulttuuria kehitettäessä.

Yhteistyö siirtymävaiheissa

Siirtyminen kotoa tai aiemmasta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kouluun ovat lapsille tärkeitä elämänvaiheita. Onnistunut siirtyminen edistää lasten turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia sekä heidän kasvu- ja oppimisedellytyksiään. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa kehitetään siirtymäkäytäntöjä ja siirtymiin liittyvää ammatillista yhteistyötä suunnitelmallisesti. On tärkeää, että paikallisissa varhaiskasvatusta, esiopetusta ja perusopetusta koskevissa suunnitelmissa on yhtenäinen linja siirtymävaiheisiin liittyvistä käytännöistä. Käytäntöjä arvioidaan ja kehitetään henkilöstön yhteistyössä. Huoltajilta saatu palaute otetaan kehittämisessä huomioon.

⁵⁷ Perusopetuslaki 47 a § (1267/2013)

Kokeilukunta luo yhteistyön ja tiedon siirron käytänteet, joiden avulla lasten siirtyminen kotoa tai aiemmasta varhaiskasvatuksesta kaksivuotiseen esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen tapahtuu mahdollisimman joustavasti lasten kasvua ja oppimista tukevalla tavalla. Kokeilun aikana kehitetään erityisesti yhteistyötä alkuopetuksen kanssa. Tavoitteena on, että opetuksen, oppimisen tuen sekä oppilashuollon järjestämisen kannalta keskeinen tieto siirtyy lapsen siirtyessä yksiköstä toiseen tai koulutusasteelta toiselle. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säännöksiä⁵⁸. Esiopetuksen tai perusopetuksen siirtymävaiheissa ja erityisesti poikkeuksellisesta aloittamisajankohdasta päätettäessä hyödynnetään aikaisempien ja tulevien opettajien asiantuntemusta lapsen kasvun ja oppimisen etenemisestä ja tukemisesta.

Lapsen ja huoltajan kanssa keskustellaan kaksivuotiseen esiopetukseen ja kouluun siirryttäessä alkavan opetuksen tavoitteista, tehtävästä sekä toimintatavoista. Tavoitteena on, että lapset ja huoltajat tutustuvat esi- ja alkuopetuksen oppimisympäristöihin, toimintaan ja henkilöstöön jo ennen opetuksen alkua. Perusopetukseen siirtyville lapsille ja heidän huoltajilleen annetaan tietoa perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnasta.

3.4 Toimintakulttuuri, oppimisympäristöt ja yhteistyö paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Toimintakulttuurin paikallisen kehittämisen tarkennukset:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Perustetaan työryhmä kokeiluryhmien välille, jonka tarkoitus on jakaa kokemuksia, ajatuksia ja ideoita kaksivuotisen esiopetuksen toteuttamisesta. Ryhmässä suunnitellaan, arvioidaan ja kehitetään toimintaa paikallisen kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman mukaisesti. Kokeiluun osallistuvien yksiköiden on mahdollista järjestää yhteisiä mm. vanhempainiltoja, toiminnan teemoja, projekteja ja toteutuksia. Työryhmässä pohditaan ja kehitetään yhteisiä itsearviointin menetelmiä.

Toiminnan lähtökohta on lapsilta nousseet ideat ja ajatukset, joita lähdetään kehittämään ja tutkimaan yhdessä. Lapsilla tulee olla mahdollisuus säännölliseen toiminnan arviointiin. Esiopetuksessa harjoitellaan hyviä tapoja, toisten huomioonottamista ja muita vuorovaikutustaitoja. Ryhmissä käytetään positiivisen pedagogiikan menetelmiä ja esimerkiksi ryhmän kaikkien jäsenten vahvuudet ovat ryhmässä näkyvillä.

Tiimissä toteutetaan säännöllistä arviointia ja kehittämistä. On tärkeää huomioida tiimin vahvuudet ja hyödyntää niitä toiminnassa ja sen kehittämisessä. Tiimille kirjataan kokeiluopetussuunnitelman mukaisia tavoitteita, joita arvioidaan säännöllisesti tiimipalaverissa.

Kaksivuotisen esiopetukseen kokeiluun osallistuville päiväkodeille järjestetään suunnittelu-päivä ennen kokeilun aloittamista keväällä (2021) ja molempina syksyinä.

Kokeiluun osallistuvilla opettajilla on yksi yhteinen suunnittelutunti joka viikko, joka on mahdollista järjestää myös etäyhteyksin.

Oppimisen, oivalluksen ja leikin ilo

Leikillä on suuri merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Esiopetuksessa tutustutaan lasten leikkeihin, leluihin ja leikin teemoihin ja ne huomioidaan esiopetuksen toiminnassa leikkiympäristöissä. Leikin merkitys lapsen oppimiselle ja kokonaisvaltaiselle kehitykselle avataan huoltajille. Huoltajien kanssa keskustellaan ikärajojen merkityksestä peleissä, elokuvissa ja muissa materiaaleissa. Esiopetuksessa huomioidaan ikä- ja kehitystasolle sopivat materiaalit.

⁵⁸ Perusopetuslaki 40–41 § (642/2010)

Huoltajien kanssa keskustellaan, jos lapsen leikissä tulee ilmi sellaisia asioita ja teemoja, jotka eivät ole lapsen ikätasolle sopivia.

Esiopetuksessa kaikille lapsille annetaan päivittäin ja säännöllisesti positiivista palautetta. Onnistumiset ja oppimiset jaetaan yhdessä koko ryhmän kesken.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Kajaanissa osallisuus on koko kaupungin yhteinen painopistealue. Jokainen lapsi otetaan huomioon yksilönä, joka on sellaisenaan ja omine yksilöllisine ominaisuuksineen arvokas ja merkityksellinen yhteisön jäsen. Osallisuus huomioidaan kaikessa esiopetuksen toiminnassa. Lasten, huoltajien ja esiopetuksen henkilöstön välinen vuorovaikutus on myönteistä ja kannustavaa. Tiedostetaan ja huomioidaan, että aikuisten vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä toimintatavat välittyvät lapsille. Aikuinen hoivaa ja tukee lasta tiedostaen mitä juuri tämä lapsi tarvitsee. Jokainen lapsi tulee päivän aikana kuulluksi, nähdyksi ja huomioiduksi.

Huoltajille tarjotaan säännöllisesti mahdollisuuksia osallistua toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Huoltajien osallisuuden edistämiseksi hyödynnetään tieto- ja viestintätekniikan mahdollisuuksia.

Lapsille tulee antaa mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ja vastuunottoon omien edellytystensä mukaisesti. Henkilöstön vastuulla on huolehtia siitä, että kaikkien lasten ajatukset ja mielipiteet tulevat kuulluksi esiopetuksen toiminnassa. Lapsien kuulemiseksi hyödynnetään eri tapoja ja tilanteita esim. erikokoisia ryhmiä, yksilö-/parityöskentely, äänestykset, kokoukset, saduttamiset, kuvaamiset.

Esiopetuksen toimintakulttuurissa tulee aktiivisesti arvioida ja kehittää toimintamalleja, jotka mahdollistava yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kehittymisen. Esiopetuksessa kaikilla lapsilla on esimerkiksi tasavertainen mahdollisuus leikkiä, liikkua, askarrella omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden mukaan.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Kajaanissa on paljon eri kieli- ja kulttuuritaustaisia lapsia. Esiopetuksen toiminnassa huomioidaan ja kunnioitetaan lasten erilaisia kulttuuritaustoja ja lasten huoltajia hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan asiantuntijoina heidän kulttuuristaan. On tärkeää tiedostaa, että aikuisen suhtautuminen ja asenteet monikulttuurisuuteen välittyvät lapsille. Lapsilta itseltään nousevia asioita omasta kulttuuristaan sisällytetään toimintaan, esimerkiksi musiikki. Esiopetuksessa lapsille tarjotaan kokemuksia suomalaisesta kulttuurista. Erilaiset ryhmässä olevat kulttuurit näkyvät esiopetuksen oppimisympäristössä. Lapsen arjesta kertomisen tukena voidaan käyttää tieto- ja viestintätekniikkaa esimerkiksi valokuvia ja videoita lapsen päivästä.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Esiopetuksessa liikutaan monipuolisesti eri vuodenaajat huomioon ottaen. Kajaanissa on laadittu erillinen liikuntavarhaiskasvatussuunnitelma, joka löytyy kaupungin intrasta (Varhaiskasvatus -> lomakkeet -> liikunta) ja pdf-lomakkeista. Lapsia ohjataan ja kannustetaan myös omaehtoiseen, monipuoliseen liikkumiseen. Osallisuus huomioidaan myös liikkumisessa, eri yksilöt pitävät erilaisista liikkumisen muodoista ja esiopetuksessa tarjotaan ja kokeillaan monenlaisia liikkumisen tapoja. Aikuinen on esimerkki, kannustaja ja mahdollistaja, joka tukee lapsen iloa liikkumiseen. Esiopetuksessa ei ole turhia sääntöjä liikkumisen esteenä. Pienryhmät mahdollistavat toiminnan monipuolistamisen. Esiopetus kannustaa myös perheitä liikkumaan vapaa-ajalla.

Esiopetuksessa otetaan huomioon lapsen yksilöllinen levon ja unen tarve. Myös esiopetuksessa on mahdollisuus päiväuniin.

Henkilöstö on läsnä vähintään aktiivisina tarkkailijoina kaikissa tilanteissa. Aikuisen fyysinen ja psyykinen läsnäolo ennaltaehkäisee kiusaamista ja mahdollistaa välittömän puuttumisen tilanteisiin. Kaikista esiopetusryhmässä tapahtuvista kiusaamistapauksista informoidaan kaikkia ryhmän huoltajia. Vuosisuunnitelmaan kirjataan ne tavat, joilla kiusaamistilanteisiin puututaan ja miten kiusaamistilanteet käsitellään.

Yhteistyö esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa

Pääsääntöisesti järjestetään huoltajille yhteinen esiopetussuunnitelmakeskustelu, johon huoltajat kutsutaan. Tämä luo mahdollisuuden huoltajien väliselle keskustelulle. Ennen keskustelua huoltajat ja lapsi täyttävät lapsen ja huoltajan ajatuksia varhaiskasvatussuunnitelmaan/esiopetussuunnitelmaan -lomakkeen.

Pääasiallinen viestintäkanava huoltajien kanssa on Wilma. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä voidaan lisäksi hyödyntää esimerkiksi WhatsAppia, sähköpostia, sosiaalista mediaa, Teamsia jne.

Jokaisesta lapsesta annetaan päivittäin huoltajalle myös positiivista palautetta/huomioita. Jokaiselle lapselle täytetään esiopetuksessa vahvuuspuulomake, johon kirjataan lapsen vahvuuksia lapsen, huoltajan, päiväkodin ja kavereiden näkökulmasta.

Siirtymävaiheen yhteistyön ja käytänteiden kehittämisen tueksi Kajaanissa perustetaan laajayhteistyöryhmä, johon kuuluvat kokeiluun osallistuvien päiväkodin johtajat, niiden lähikoulujen rehtorit, hallinnon edustajia varhaiskasvatuksesta ja perusopetuksesta. Tämä laaja yhteistyöryhmä kokoontuu kaksi kertaa esiopetusvuoden aikana. Ryhmän tehtävänä on suunnitella, kehittää ja arvioida yhteistyötä esiopetuksen ja perusopetuksen välillä koko kaupungin tasolla.

Lisäksi perustetaan alueelliset yhteistyöryhmät kokeiluun osallistuvien päiväkotien ja lähikoulujen välille. Ryhmään kuuluvat kokeiluun osallistuvien ryhmien esikoulun opettajat ja lähikoulujen määrittelemät alkuopettajat ja esiopetuksesta vastaava varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö. Ryhmän tehtävä on suunnitella, kehittää ja arvioida alueellista yhteistyötä käytännössä. Ryhmä kokoontuu neljä kertaa esiopetusvuoden aikana. Yhteistyölle varataan niin varhaiskasvatuksen kuin perusopetuksen opettajillevähintään 1h/kk.

4. OPETUKSEN TAVOITTEET JA PEDAGOGINEN TOTEUTTAMINEN KAKSIVUOTISESSA ESIOPETUKSESSA

Esiopetuksen pedagogisena tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä heidän laaja-alaista osaamistaan. Esiopetus on luonteeltaan eheytettyä opetusta, joka muodostuu eri laajuisista ja eri tavoin toteutetuista oppimiskokonaisuuksista. Oppimiskokonaisuuksien suunnittelussa ja toteuttamisessa lähtökohtina ovat lasten kiinnostuksen kohteet ja näissä perusteissa opetukselle asetetut tavoitteet. Monipuolisiin työtapoihin, pedagogiseen dokumentointiin, opetuksen arviointiin ja oppimisen alueisiin liittyvät tavoitteet ovat opetuksen tavoitteita. Lisäksi esiopetuksen toteuttamisessa otetaan huomioon aiemmissa luvuissa kuvatut kaksivuotisen esiopetuksen yleiset tavoitteet sekä toimintakulttuurille ja lasten laaja-alaisen osaamisen edistämiseksi asetetut tavoitteet.

Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa, jossa lasten oppimisen mahdollisuuksista ja hyvinvoinnista pidetään huolta koko päivän ajan. Esiopetuksen opettajalla on vastuu esiopetuksen suunnittelusta, toteutuksesta, arvioinnista ja kehittämisestä paikallisen kokeiluopetussuunnitelman mukaisesti. On tärkeää, että esiopetuksen koko henkilöstö tuntee opetussuunnitelman tavoitteet ja toimii yhdessä niiden saavuttamiseksi.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun osallistuvien lasten ikäero vaihtelee alle viisivuotiaista seitsemävuotiaisiin. Lasten ikäerot sekä henkilökohtaisen kehittymisen erot otetaan huomioon kaikessa toiminnassa. Lisäksi otetaan huomioon se, että lasten kokemusten kesto varhaiskasvatukselle tyypillisestä oppimisesta ja toiminnasta vaihtelevat. Lasten mielenkiinnon kohteet, osaaminen ja kehittyvät taidot sekä tarve tarjota kullekin lapselle sopivasti haasteita ovat opetuksen suunnittelun lähtökohtia. Eri ikäiset lapset voivat osallistua kokeiluun yhteisissä ryhmissä.

Useimmat kaksivuotiseen esiopetukseen osallistuvista lapsista saavat esiopetuksen lisäksi varhaiskasvatusta. Jotta lasten päivät olisivat pedagogisesti laadukkaita ja eheitä, on tärkeää, että esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen henkilöstö sopivat arjen käytännöistä sekä suunnittelevat ja arvioivat toimintaa yhdessä.

4.1 Monipuoliset työtavat

Ohjattu ja lasten omaehtoinen leikki sekä havainnolliset, lasten aktiivisuutta ja luovuutta edistävät työtavat ovat olennainen osa kaksivuotisen esiopetuksen toimintaa. Työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavat esiopetukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Monipuolisilla työtavoilla tuetaan lasten kasvua ja oppimista, heidän laaja-alaisen osaamisensa (luku 2.6 Laaja-alainen osaaminen) kehittymistä sekä vahvistetaan heidän sosiaalisia taitojaan.

Esiopetuksessa työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Ne ovat osa vähitellen kehittyviä oppimisen taitoja, jota lapset tarvitsevat oppimisen polulla. Tämän vuoksi on tärkeää, että opettaja ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja ryhmissä, työpareina ja itsenäisesti. Leikkiin perustuvat sekä kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat tarjoavat elämyksiä ja vahvistavat lasten oppimismotivaatiota. Tavoitteena on, että lapset käyttävät kaikkia aistejaan, liikkuvat, kehittävät muistiaan ja mielikuvitustaan sekä nauttivat oivaltamisesta. Yhdessä työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään, ihmettelemään, tutkimaan, päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia sekä toimimaan tavoitteellisesti yhteisen

päämäärän suuntaisesti. Lapsille järjestetään myös mahdollisuuksia kokeilla ja toimia itsenäisesti.

Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun, työtapojen valintaan ja tekevät erilaisia työtehtäviä. Tämä on arjen osallisuutta, jonka tavoitteena on tukea lasten aloitteellisuuden kehittymistä ja omaa vastuunottoa. Oppimista edistää se, että lapset ovat mukana miettimässä työskentelyn tavoitteita ja he tietävät, mitä heiltä odotetaan. Tehtyjen valintojen ja työskentelyn onnistumista arvioidaan yhdessä.

Esiopetuksessa olevien lasten työskentelytaidot ovat kuitenkin vasta kehittymässä, joten opettaja vastaa siitä, että lapset saavat kokemuksia ja ohjausta eri tiedon ja taidon aloille sopivista työtavoista. Leikkiä, havainnointia, tutkimista ja fyysistä aktiivisuutta sisältävät työtavat ovat keskeisiä. Erilaiset työtavat tuovat myös vaihtelua lasten päiviin ja viikkoihin. Muun muassa riehakkaan leikin jälkeen lapset tarvitsevat mahdollisuuksia rauhoittua ja keskittyä työskentelemään jollain muulla tavalla.

Leikki on lapsille ominainen tapa toimia ja hahmottaa maailmaa. Erilaiset leikit edistävät lasten kehitystä, hyvinvointia ja tarjoavat lapsille monipuolisia mahdollisuuksia keksiä, harjoitella ja opetella uusia asioita. Leikkien mielikuvitusmaailmojen rakentaminen, erilaisten roolien ottaminen ja esimerkiksi sääntöjen määrittelemine tekevät leikeistä tärkeitä oppimisympäristöjä lapsille. Tämän vuoksi leikki eri muodoissaan on keskeinen työtapa esiopetuksessa.

Opettajan ja muun henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, osallistua, ohjata ja rikastaa leikkejä pedagogisesti ja sukupuolisensitiivisesti. On tärkeää huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä. Lapsia kannustetaan tekemään leikeissä aloitteita ja ohjataan ottamaan toiset huomioon. Lasten leikkitaitojen kehittymistä tuetaan. Lasten omaehtoisten leikkien lisäksi yhdessä rakennetut pitkäkestoiset leikit luovat hyvän mahdollisuuden toteuttaa erilaisia oppimiskokonaisuuksia. Leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa voidaan luontevasti yhdistää erilaisia työtapoja, kuten draamaa, liikuntaleikkejä sekä leikillistä lukemista ja kirjottamista. Leikin aiheet voivat vaihdella lasten mielenkiinnon kohteiden mukaan vakavista teemoista hassutteluun ja ajankohtaisiin aiheisiin.

Leikin ohella tutkiva oppiminen on keskeinen työtapa kaksivuotisessa esiopetuksessa. Yhteisen tutkimisen kohteeksi pyritään valitsemaan ilmiö, joka nousee esille lasten leikeistä, keskustelusta tai kysymyksistä. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, päätelmiä sekä keksimään ratkaisuja arjen ongelmiin ja kokeilemaan niitä. Tutkivaan toimintaan ja oppimiseen kuuluu havainnointia, kysymysten muotoilua, tiedon hankintaa, kokeilua, päättelyä, ratkaisujen keksimistä sekä dokumentointia ja tulosten esittämistä. Dokumentit ja tulosten esittäminen tuovat näkyväksi lasten ajattelua ja tiedon kehittymistä sekä vahvistavat lasten osallisuuden kokemusta.

Monipuolisten työtapojen käyttö edellyttää, että oppimisympäristöissä on riittävästi erilaisia leikkiin ja opetteluun soveltuvia materiaaleja, havainto- ja työvälineitä sekä mahdollisuuksia käyttää tieto- ja viestintäteknologiaa. Digitaalisten välineiden ja ohjelmien suunnitelmallinen hyödyntäminen rikastaa oppimista ja leikkiä. Monipuolisia tarjoumia sisältävät oppimisympäristöt luovat tilaisuuksia eriyttää lasten oppimista, sitoutua pitkäkestoiseen leikkiin ja kerrata opetteltua. Onnistumisen kokemuksilla ja työtapoihin liittyvällä kannustavalla palautteella tuetaan lasten myönteisen itsetunnon kehittymistä. Tavoitteena on, että lasten halu kokeilla ja opetella vahvistuu ja heille syntyy luottamus siihen, että he pystyvät oppimaan uutta.

Työtapoja kehitetään yhteisesti henkilöstön itsearviointin sekä lapsilta ja huoltajilta saadun

palautteen perusteella.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen osa kaksivuotisen esiopetuksen suunnittelua, toteuttamista sekä toiminnan arvioimista ja kehittämistä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnoinnin, dokumenttien kokoamisen ja näiden tulkinnan avulla tarkastellaan ja arvioidaan pedagogista toimintaa. Dokumentit voivat olla muistiinpanoja, valokuvia, lasten töitä tai vaikkapa videoita yhteisestä tekemisestä. Dokumentoinnin tavoitteena on tuottaa tietoa esiopetusryhmän toiminnasta sekä kunkin lapsen kehittymisestä ja oppimisesta sekä ajattelusta ja mielenkiinnon kohteista. Dokumenttien avulla opettaja voi tehdä kunkin lapsen oppimista ja kehittymistä näkyväksi ja samalla motivoida lasta oppimaan.

Pedagoginen dokumentointi on osa opettajan ja muun henkilöstön työtä ja osa dokumentoinnista voi olla vain henkilöstön ammatilliseen käyttöön tarkoitettua. Lapset osallistuvat dokumentointiin taitojensa mukaan ja heitä ohjataan kokemaan dokumentteja itselleen merkityksellisistä asioista. Esiopetusryhmän yhdessä valitsemien ja lasten henkilökohtaisesti valitsemien dokumenttien avulla voidaan havainnollisesti kertoa esiopetuksen toiminnasta huoltajille. Näin myös huoltajat pääsevät osallistumaan toiminnan arviointiin, ideointiin ja kehittämiseen.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin avulla opettaja ja muu henkilöstö oppivat tuntemaan yksittäisiä lapsia, ymmärtämään heidän vuorovaikutussuhteitaan sekä lapsiryhmän ja henkilöstön vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on auttaa toteuttamaan esiopetusta lapsilähtöisesti. Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapsen kasvun ja oppimisen tuen (luku 5 Lapsen kasvun ja oppimisen tuki) sekä oppilashuollon (luku 6 Oppilashuolto) toteuttamisessa. Lapsen oppimissuunnitelma, tehostetun tuen oppimissuunnitelma sekä erityisen tuen piirissä olevien lasten henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma ovat osa esiopetuksen pedagogista dokumentointia. Dokumentoinnin avulla saatua tietoa käytetään toimintakulttuurin, oppimisympäristöjen, työtapojen ja arvioinnin käytäntöjen jatkuvassa kehittämisessä esiopetuksen tavoitteiden mukaiseksi.

4.3 Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena

Arviointi on kiinteä osa esiopetusta⁵⁹. Arvioinnilla on esiopetuksessa kaksi tehtävää: sen avulla suunnitellaan ja kehitetään opetusta sekä tuetaan kunkin lapsen hyvinvointia, kasvua ja oppimista. Arviointi on havainnoinnin, dokumentoinnin, arviointipäätelmien ja palautteen muodostama kokonaisuus, johon osallistuvat opettajien lisäksi muu esiopetuksen henkilöstö sekä lapset ja huoltajat.

Esiopetuksen tehtävänä on edistää yhteistyössä huoltajien kanssa lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiä⁶⁰. Tavoitteellisen ja lasten kehitystä tukevan opetuksen edellytyksenä on, että opettaja saa tietoa lasten aiemmista kasvu- ja ympäristöistä, kehitymisestä ja oppimisesta sekä mielenkiinnon kohteista. Näitä tietoja voivat antaa lapsen huoltaja, aiemman varhaiskasvatuksen henkilöstö sekä lapsi itse. On tärkeää, että opettaja saa myös tietoa lapsen mahdollisesta tuesta ja tuen tarpeista esiopetusta edeltävästä varhaiskasvatuksesta. Esiopetuksen opettaja hyödyntää tietoja lapsen henkilökohtaisten tavoitteiden suunnittelussa yhteistyössä huoltajan ja lapsen kanssa. Suunnittelun apuna voidaan käyttää lapsikohtaista

⁵⁹ Perusopetuslaki 22 § 2 mom. (628/1998); Perusopetusasetus 14 § 2 mom. (852/1998)

⁶⁰ Valtioneuvoston asetus 5 § (422/2012)

oppimissuunnitelmaa. Suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa otetaan huomioon, että opetus suunnitelman tavoitteet ovat opetukselle asetettuja tavoitteita, eikä esiopetuksessa ole yleisiä lapsille asetettuja osaamistavoitteita.

Opettaja ja lasta ohjaava muu henkilöstö seuraavat kunkin lapsen kehittymistä ja oppimista esiopetuksen aikana. Seuraamisen kohteena ovat lasten työskentely, käyttäytyminen ja heidän oppimisensa edistyminen eri tiedon- ja taidonaloilla⁶¹. Seuraaminen perustuu jatkuvaan havainnointiin sekä monipuoliseen dokumentointiin. Lasten tekemät työt ja kertomat kokemukset ovat osa havainnointia ja dokumentointia. Myös huoltajan havainnot lapsensa oppimisesta ja hyvinvoinnista ovat arvokkaita. Kootun seurantatiedon ja sen perustalta tehtyjen arviointipäätelmien pohjalta opettaja kehittää opetusta ja oppimisympäristöjä sekä lasten mahdollisesti saamaa tukea.

Opettaja ja lasta ohjaava muu henkilöstö antavat lapsille päivittäin rohkaisevaa ja kannustavaa palautetta lasten vahvuuksista ja kehittämisalueista. Koottua dokumentaatiota käytetään niin, että kukin lapsi voi havaita edistymistään. Tämä rakentaa lasten myönteistä käsitystä itsestään oppijana. On tärkeää, että huoltajat saavat usein palautetta lapsensa työskentelystä, käyttäytymisestä ja oppimisen edistymisestä, jotta he voivat osaltaan tukea lastaan⁶².

Esiopetuksessa kehitetään lasten edellytyksiä itsearviointiin⁶³. Lapsia rohkaistaan kuvaamaan, mistä he esiopetuksessa pitävät, missä he ovat omasta mielestään onnistuneet ja mitä he haluaisivat opetella jatkossa. Opettaja ohjaa lapsia myös pohtimaan yhteisen toiminnan onnistumista. Lasten oppimisen polun aikana vähitellen kehittyvä itsearviointitaito on osa oppimisen taitoja.

On tärkeää, että tarpeelliset tiedot kunkin lapsen esiopetuksen aikaisesta työskentelystä sekä kasvun ja oppimisen etenemisestä ovat perusopetuksen opettajan käytettävissä lapsen siirtyessä ensimmäiselle luokalle. Tämä varmistetaan esiopetuksen ja koulun henkilöstön sekä huoltajien ja lasten yhteistyöllä. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää esiopetuksen aikana koottuja kunkin lapsen etenemistä kuvaavia dokumentteja sekä lapsikohtaista oppimissuunnitelmaa tai HOJKSia. Kokeilukunta vastaa toimivien siirtymävaiheen käytäntöjen luomisesta (tarkemmin luvussa 3.3 Yhteistyö kaksivuotisen esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa). Tietojen siirrossa noudatetaan voimassa olevia säännöksiä.

Opettajat käyttävät lasten kasvun ja oppimisen seurannasta saamaansa arviointitietoa ja dokumentaatiota pedagogisessa suunnittelussa ja opetuksen uudelleen suuntaamisessa. Lapsilta ja huoltajilta saatu palaute otetaan huomioon toiminnan kehittämisessä.

Lapsille voidaan antaa molempien lukuvuosien päätteeksi kaksivuotisen esiopetuksen osallistumistodistus⁶⁴. Todistus annetaan huoltajan sitä pyytäessä. Todistukseen merkitään todistuksen, kokeilukunnan, koulun/päiväkodin ja lapsen nimet sekä lapsen henkilötunnus ja todistuksen antamispäivä. Lisäksi todistukseen merkitään, että todistus on Opetushallituksen 5.2.2021 hyväksymien kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluopetussuunnitelman perusteiden mukainen. Todistus voi sisältää yleiskuvauksen toteutuneesta esiopetuksesta. Todistukseen ei merkitä lapsen persoonaan, oppimisen etenemiseen tai lapsen toimintaan liittyviä kuvauksia.

Toiminnan arviointi ja kehittäminen kokeilun aikana

⁶¹ Perusopetuslaki 22 § 1 mom. (628/1998)

⁶² Perusopetusasetus 10 § 1 mom. (852/1998)

⁶³ Perusopetuslaki 22 § 1 mom. (628/1998)

⁶⁴ Perusopetuslaki 22 § 2 mom. (628/1998)

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun toteutumista seurataan ja arvioidaan kansallisesti ja paikallisesti. Kokeilukunnan tulee osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin kokeilulainsäädännön mukaisesti⁶⁵. Ulkopuolisen seurannan ja tutkimuksen lisäksi kokeilukuntien tulee itse arvioida kaksivuotista esiopetusta⁶⁶. Kaksivuotisen esiopetuksen järjestämisessä on kyse kansallisesti merkityksellisestä kokeilusta, joten oman toiminnan tavoitteellinen arviointi ja kehittäminen on osa kokeilua ja edellyttää suunnittelua ja johtamista heti kokeilun alusta. Kokeilukunta vastaa siitä, millaisia toiminnan arvioinnin ja henkilöstön itsearvioinnin menetelmiä kokeilun aikana käytetään. Arvioinnin tavoitteena on tuottaa tietoa esiopetuksen toteutuneesta laadusta, kokeilun onnistumisesta ja kaksivuotiseen esiopetukseen liittyvistä kehittämisen kohteista.

4.4 Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa

Oppimisenalueet muodostuvat eri tiedon- ja taidonaloihin liittyvistä, esiopetuksen kannalta oleellisista opetuksen tavoitteista. Vaikka oppimisen alueita muodostettaessa on otettu huomioon laaja-alaisen osaamisen tavoitteet, on tärkeää, että opettaja ottaa ne huomioon opetusta suunnitellessaan. Oppimisen alueiden tavoitteet ovat opettajan työtä ohjaavia tavoitteita. Lasten eheän päivän ja oppimisen jatkumon varmistamiseksi on tärkeää, että koko henkilöstö tuntee oppimisen alueiden tavoitteet ja muut luvussa 4 (Oppimisenalueet kaksivuotisessa esiopetuksessa) määritellyt opetuksen tavoitteet.

Tässä luvussa kuvatut oppimisenalueet on ryhmitelty viideksi kokonaisuudeksi.

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn

Kuhunkin kokonaisuuteen on koottu tavoitteita, joilla on toisiinsa liittyviä opetuksellisia ja kasvatuksellisia tehtäviä. Eheytytyn opetuksen periaatteiden mukaisesti opettaja yhdistelee eri oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä pedagogisesti tarkoituksenmukaisella tavalla esiopetuksen oppimiskokonaisuuksia suunnitellessaan.

Oppimisen alueiden rinnalla toinen opetuksen suunnittelun ja toteuttamisen kannalta tärkeä tekijä ovat lasten mielenkiinnon kohteet. Tietoa lasten mielenkiinnon kohteista saa muun muassa havainnoimalla lasten toimintaa sekä keskustelemalla lasten ja heidän huoltajiensa kanssa. Myös lasten aiemman varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tietoa lasten kiinnostuksen aiheista. Opettaja käyttää koottua tietoa lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja lasten oppimisen yksilöllisessä tukemisessa. Lasten mielenkiinnon kohteet muuttuvat ja vaihtuvat esiopetuksen kuluessa, joten havainnointi ja yhteinen keskustelu ovat tärkeitä koko esiopetuksen ajan.

Lasten mielenkiinnon kohteiden huomioiminen on osa lapsilähtöistä esiopetusta. Kiinnostavien asioiden ja teemojen opettelu motivoi lapsia oppimaan ja iloitsemaan oppimastaan. Samalla lapset saavat kokemuksia siitä, että heidän ajatuksensa ovat tärkeitä. Opettajan tehtävä on myös ohjata lapsia kokeilemaan ja opettelemaan uusia tietoja ja taitoja oppimisen alueiden mukaisesti. Lasten kanssa tutustutaan oppimisen alueiden sisältöön ja jutellaan siitä, mitä ne tarkoittavat. Esiopetus on eheytettyä opetusta, joka toteutetaan oppimiskokonaisuuksina.

⁶⁵ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta 10§ 1 mom. (1046/2020)

⁶⁶ Perusopetuslaki 21§ 2 mom. (2013/1296)

Oppimiskokonaisuuksien kesto ja toteutustapa vaihtelevat valitun aihepiirin, tilanteen ja lasten oppimisen etenemisen mukaan. Lapset osallistuvat oppimiskokonaisuuksien suunnitteluun ja toteutumisen arviointiin opettajan ohjauksessa kehittyvien taitojensa puitteissa. On tärkeää, että jokaisella lapsella on mahdollisuus oppia ja työskennellä omaan tahtiinsa sekä kehittää taitojaan vuorovaikutuksessa toisten lasten, opettajan ja muun henkilöstön kanssa monipuolisissa oppimisympäristöissä. Oppimiskokonaisuuksien tehtävä on tarjota lapsille uusia ja innostavia oppimiskokemuksia sekä mahdollisuuksia työskennellä kullekin lapselle sopivia oppimisen haasteita sisältävien tehtävien parissa. Opetuksessa otetaan huomioon lasten erilaiset tuen tarpeet ja annetaan lapsille riittävästi tukea heti tuen tarpeen ilmetessä.

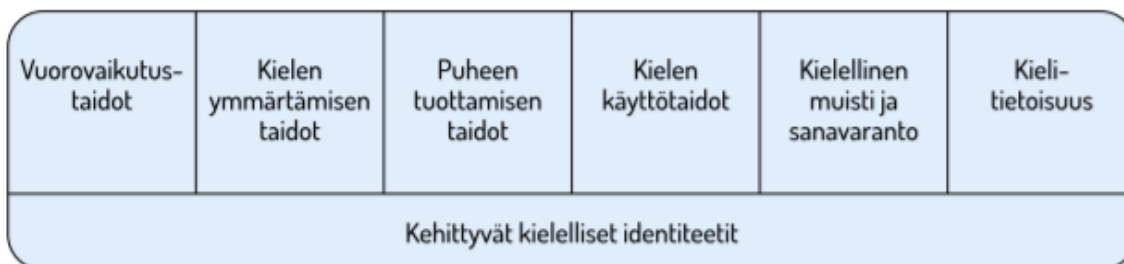
Kielten rikas maailma

Esiopetusiässä kielestä tulee yhä vahvemmin lasten ajattelun, ilmaisun ja vuorovaikutuksen sekä oppimisen että tiedonhankinnan väline, jonka avulla he jäsentävät arkeaan ja rakentavat maailmankuvaansa. Kieli antaa lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kaksivuotisessa esiopetuksessa olevien lasten kielelliset taidot ja valmiudet vaihtelevat paljon. Opetusta eriyttämällä tarjotaan jokaiselle lapselle sopivia haasteita ja uuden oppimisen iloa. Esiopetuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin sekä tekstien tuottamiseen ja tulkitsemiseen. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.6 Laaja-alainen osaaminen). Lisäksi se on yhteydessä seuraaviin laaja-alaisen osaamisen alueisiin: ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisuus sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen. Esiopetuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan. Myönteinen palaute on tärkeää oppimisen ja motivaation kannalta.

Esiopetuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään esiopetuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia esiopetuksessa käsitellään luvussa 4.5 (Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia).

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. Lasten kielelliset identiteetit (kuvio 1) kehittyvät, kun heitä ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 1. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet esiopetuksessa.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet
Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa jokaisen lapsen kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen kieli- ja tekstiympäristö. Lapsille tulee olla tarjolla monipuolista kuunneltavaa, luettavaa ja katseltavaa. Opetuksessa käytetään erilaisia tekstejä kuten lastenkirjallisuutta, lasten tietokirjoja, lehtiä, verkkotekstejä ja äänikirjoja. Lapsille luetaan ja kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaidon kehittymistä tukee se, että esiopetuksessa laajan tekstikäsityksen mukaisesti puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä. Oppimisympäristöt suunnitellaan niin, että niissä on lapsille runsaasti mahdollisuuksia havainnoida ja tutkia kieltä; lukea, puhua ja kirjoittaa sekä laajentaa sanavarantoaan. Lapsia ohjataan tarkoituksenmukaiseen kynäotteeseen ja näppäintaitoihin.
Yksityiskohtaisemmat tavoitteet
Vuorovaikutustaitoja vahvistavat lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja se, että heidän aloitteisiinsa vastataan. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan rohkaisemalla lapsia vuorovaikutukseen toisten lasten ja henkilöstön kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan kysymistä, pyytämistä, neuvottelemista ja toimimista erilaisissa tilanteissa. Opetuksessa voidaan käyttää erilaisia toiminnallisia menetelmiä kuten draamaa. Lasten kielen ymmärtämisen taitoja tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen, keskusteleminen ja erityyppisten tekstien käsittely tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa esiopetuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia. Puheen tuottamisen taitoja vahvistetaan ohjaamalla kertovaan puheeseen ja keskusteluun eri tilanteissa. Yhteisissä keskusteluissa lapset kehittävät taitojaan kysyä, päätellä ja arvioida kuulemaansa. Opetuksessa voidaan harjoitella keskittynyttä kuuntelua ja vuorottelua sekä intonaatiota, puheen sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä. Lasten kielen käyttötaitoja vahvistetaan tarkastelemalla kielen käyttämistä eri tilanteissa. Erilaisiin teksteihin tutustumalla tuetaan kielen käyttötaitojen kehittymistä sekä puhutun ja kirjoitetun kielen erojen havaitsemista. Lapsia ohjataan kertomaan, kuvailemaan ja selittämään sekä ilmaisemaan mielipiteensä ja eläytymään erilaisiin teksteihin. Lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehitystä tuetaan esimerkiksi loruilla ja laululeikeillä, kielellä leikittelyllä, nimeämisellä sekä käyttämällä erilaisia kuvaavia sanoja ja uusia käsitteitä. Erilaisten tekstien lukeminen, tarinoiden kerronta ja yhteinen keskustelu luetun pohjalta auttavat lapsia ymmärtämään lukemisen merkitystä mikä edistää oppimismotivaatiota. Opettajan mallintamisen ja erilaisten harjoitusten avulla lapset saavat kokemuksia siitä, miten puheen voi muuttaa kirjoitetuksi kieleksi ja kirjoitetun kielen puheeksi. Lähiympäristön eri kielten ja lapsen oman kielenkäytön havainnointi tukee kielitietoisuuden kehittymistä. Opettajan tehtävänä on lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Lasten huomiota suunnataan sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten äänteisiin, kirjaimiin, tavuihin ja sanoihin. Lapsia ohjataan kirjoittamaan ja lukemaan leikkillisesti. Lapsia innostetaan yhdessä ja omatoimisesti tunnistamaan ja tuottamaan eri tavoin kirjaimia, sanoja ja tekstejä taitojensa ja mielenkiintonsa mukaisesti heille mielekkäissä asiayhteyksissä. Heitä kannustetaan

ilmaisemaan itseään ja tuomaan ajatteluaan näkyväksi tuottamalla omia puhuttuja, kirjoitettuja ja audiovisuaalisia tekstejä. Tekstien tuottamisessa hyödynnetään käsin kirjoittamisen lisäksi digitaalista tekstinkäsittelyä. Opetuksessa voidaan käyttää esimerkiksi erikielisiä lauluja, leikkejä ja viittomia.

Ilmaisun monet muodot

Lasten oppimisedellytykset, sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot ja myönteinen minäkuva vahvistuvat, kun he saavat valmiuksia ympäröivän maailman jäsentämiseen. Nämä valmiudet kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja ilmaisevat itseään ja maailmaa erilaisia ilmaisun tapoja harjoittelemalla. Eri ilmaisutavoissa toteutuvat hahmottamisen, tekemisen ja tulkinnan vaiheet.

Esiopetuksessa jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus taiteellisiin elämyksiin, kokemuksiin ja omaan ilmaisuun. Ilmaisun eri muodot tuovat näkyväksi lapsen ajattelua, tunteita sekä tapaa nähdä ja kokea maailmaa. Harjoittelu tukee hyvinvointia sekä lasten keskittymiskyvyn, vuorovaikutus-, ongelmanratkaisu- ja itsesäätelytaitojen kehittymistä. Ilmaisun eri muotojen harjoittelu vahvistavaa lasten kuuntelemisen, tavoitteellisen toiminnan ja vertaispalautteen tapoja.

Eriyistä huomiota kiinnitetään pienimpien lasten ilmaisutaitojen vahvistamiseen. Samalla heidän mahdollisuutensa osallistua ja tulla kuulluksi vahvistuvat.

Esiopetuksen tehtävä on kehittää lasten ilmaisua musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden sekä suullisen ja kehollisen ilmaisun perustaitoja harjoittelemalla. Kulttuurin ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä monilukutaidon kehittymistä. Eri ilmaisumuotojen käyttö esiopetuksen arjessa ja juhlissa tarjoaa mahdollisuuksia tuoda esille kulttuurista moninaisuutta ja iloita siitä.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Esiopetuksessa lapsia rohkaistaan ja ohjataan käyttämään ilmaisun eri muotoja. Opetus suunnitellaan niin, että lapset saavat elämyksiä taiteesta sekä kokemuksia luovasta prosessista ja siihen kuuluvasta suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kokonaisuudesta. Toiminnan lähtökohtana ovat lasten aistimukset, havainnot ja kokemukset. Lapsia kannustetaan kertomaan ideoistaan, työskentelystään ja niihin liittyvistä erilaisista kokemuksista. Toiminnan tuotoksia tarkastellaan yhdessä, ja yhteinen tekeminen näkyy oppimisympäristöissä. Lasten ilmaisussa ja työskentelyn dokumentoinnissa käytetään monipuolisesti erilaisia materiaaleja ja välineitä. Opetuksessa hyödynnetään monipuolisesti eri oppimisympäristöjä ja lähiseudun kulttuuritarjontaa. Taiteen, kulttuurin ja eri ilmaisun muotojen harjoittelu ja kokeilut edellyttävät esiopetuksen toimintakulttuurin systemaattista kehittämistä.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Esiopetuksen musiikillinen toiminta on monipuolista ja moniaistista, ja sen tavoitteena on vahvistaa lasten kiinnostusta ja omakohtaista suhdetta musiikkiin. Lapsille tarjotaan kokemuksia laulun, tanssin, liikkeen, soiton ja oman musiikin luomisen avulla. Heidän kanssaan opetellaan lauluja ja tutustutaan monipuolisesti eri musiikkityyleihin ja soittimiin. Musiikilla leikitään, kokeillaan ja improvisoidaan. Lasten kanssa havainnoidaan äänen tasoa, kestoja, voimaa ja sointivärejä musiikillisessa toiminnassa. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Opetus tarjoaa lapsille kokemuksia erilaisista tavoista tehdä musiikkia yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteista.

Esiopetuksessa harjoitellaan monimateriaalisten käsitöiden tekemistä ja erilaisten työvälineiden käyttöä. Lapsia innostetaan käsitöiden tekemiseen, jolla vahvistetaan heidän suhdettaan käsityökulttuuriin ja myönteisiä osallisuuden kokemuksiaan. Lasten kanssa kokeillaan sekä kovien (esim. kivi, puu, metalli) että pehmeiden (esim. villa, sammal, kangas) materiaalien käyttöä ja opetellaan niiden käsittelyssä tarvittavia tekniikoita ja perustaitoja. Lapsia rohkaistaan suunnittelemaan ja toteuttamaan erilaisia käsitöitä mielikuvituksensa, kiinnostuksen kohteidensa ja omien taitojensa puitteissa yhdessä toisten kanssa. Lapset suunnittelevat ja valmistavat aikuisten tuen avulla loogisesti eteneviä, pienten lasten osaamistasolle suhteutettuja, pitempikkestoisia käsityöprosesseja. Työskentelyssä hyödynnetään paikallisia tai lapsiryhmän taustoihin liittyviä käsityöperinteitä sekä kierrätysmateriaaleja.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Esiopetuksessa tuetaan lasten kuvallisen ajattelun ja kuvailmaisun kehittymistä tekemällä, tulkitsemalla ja arvioimalla erilaisia kuvia. Opeteltava asia suunnitellaan lasten kokemusmaailmasta ja kiinnostuksen kohteista lähtien. Lapsia rohkaistaan kokeilemaan erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja. Kuvan tekemisen taitoja harjoitellaan moniaistisesti esimerkiksi maalaamalla, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tuottamiensa kuvien lisäksi taideteoksia, median kuvia, esineiden muotoilua sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Lapsia rohkaistaan suulliseen ja keholliseen ilmaisuun monipuolisten harjoitusten ja leikin avulla. Tavoitteena on, että lapset saavat kokemuksia siitä, miten kielellä, äänellä ja keholla voidaan leikkiä ja kehittää vuorovaikutus- ja ilmaisun taitoja monipuolisesti. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä ilmaisun ja vuorovaikutuksen keinoin. Opetuksessa hyödynnetään esimerkiksi toimintaan sopivia loruja, runoja, satuja, kertomuksia, näytelmiä sekä muuta kirjallisuutta. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhdessä suunnitellusta prosessista ja yhteisestä esittämisestä. Ilmaisumuotoina voidaan käyttää esimerkiksi draamatoimintaa, sanataidetta, tanssia ja sirkusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän kasvaessaan. Kodin arvojen, katsomusten, perinteiden ja toimintamallien lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Esiopetuksen tehtävä on vahvistaa lasten valmiuksia toimia yhteiskunnassa ja ymmärtää moninaisuutta. Aihetta lähestytään historiallisesta ja yhteiskunnallisesta sekä etiikan ja katsomusten näkökulmista. Lähiyhteisön menneisyyttä sekä ajankohtaisia asioita pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa yhteiskunnallisiin asioihin. Arjen eettisten valintojen pohdinta sekä omien tunnetaitojen kehittäminen ja rakentavan vuoropuhelun harjoittelu vahvistavat lasten vuorovaikutustaitoja. Tutustuminen lähiyhteisön tapoihin sekä uskontoihin ja muihin katsomuksiin yhdessä kokonaisuuden muiden tavoitteiden kanssa tukee lasten kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun kehittymistä sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. Opetuksessa toimitaan yhteistyössä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Asioita on tärkeä käsitellä niin, että lapset voivat tuntea olonsa hyväksytyksi ja turvalliseksi.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet
Tavoitteena on edistää lasten mielenkiintoa yhteiskunnan, erityisesti lähiyhteisön toimintaan ja vahvistaa heidän osallisuuttaan toimintaympäristössään. Lapsia ohjataan havainnoimaan nykyisyyden ilmiöitä ja heille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin sekä pohtia tulevaisuutta. Opetetaan valmiuksia lähde- ja mediakriittisyyteen sekä digiturvataitoja. Opetuksessa tuetaan lasten eettisen ajattelun ja toiminnan taitoja sekä tunnetaitojen kehittymistä. Lapset tutustuvat opettajan johdolla niin omaan kuin muihinkin lapsiryhmässä tai lähiyhteisössä edustettuina oleviin uskontoihin ja katsomuksiin sekä niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin. Lapsia rohkaistaan kysymään ja heidän pohdintoilleen ja ihmettelylle annetaan tilaa. Kokonaisuuden työtapoina korostuvat keskustelut sekä erilaiset eläytymisen mahdollistavat menetelmät.
Yksityiskohtaisemmat tavoitteet
Lasten kanssa tutustutaan johonkin lähiympäristön henkilöön tai kohteeseen historiallisesta näkökulmasta. Aiheita lähestytään havainnollisesti ja moniaistisesti eri ilmaisutapoja hyödyntäen. Lisäksi opetuksessa voidaan käsitellä lapsia kiinnostavia muita historiallisia tapahtumia, henkilöitä, kulttuureja ja kulttuuriperintöä. Tiedon lähteenä voidaan käyttää lähiyhteisön jäseniä, esineistöä ja ympäristöä sekä hyödyntää lasten huoltajien ja isovanhempien asiantuntemusta omasta kulttuuriperinnöstään. Opetuksessa voidaan tutustua myös erilaisiin juhlaperinteisiin, kansanperinteen tarinoihin, perinneleikkeihin ja vanhoihin lauluihin.
Lasten kiinnostusta yhteiskunnallisiin asioihin herätetään keskustelemalla heitä kiinnostavista lähiyhteisön ja yhteiskunnan ajankohtaisista asioista. Lasten kanssa tutustutaan mediaan ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Mediatarjonnan sisältöä ja todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Opetuksessa tutustutaan lasten oikeuksiin hyödyntäen YK:n yleissopimusta lapsen oikeuksista. Lasten kanssa laaditaan ja kehitetään esiopetusryhmän sääntöjä. Samalla autetaan lapsia ymmärtämään, että yhteisön säännöt ovat ihmisten luomia sopimuksia. Lapsille tarjotaan osallistumisen ja vaikuttamisen kokemuksia lähiympäristössään.
Esiopetukseen sisältyy koko ryhmälle yhteistä eettistä kasvatusta. Kasvatus liitetään lasten kokemuksiin ja erilaisiin arjen tilanteisiin, joihin liittyy tunteita ja eettisiä valintoja. Lapsia ohjataan tunnistamaan tunteitaan, toimimaan ystävällisesti ja vastuullisesti sekä ratkaisemaan rakentavasti lasten keskinäisiä ristiriitatilanteita. Lasten kanssa pohditaan ystävyyttä ja toisten kunnioittamista, ilon ja pelon aiheita, sukupuoleen liittyviä oletuksia sekä oikean ja väärän erottamista. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Yhteisten keskustelujen lisäksi luontevia tapoja eettiseen kasvatukseen antavat esimerkiksi roolileikit sekä sadut ja median sisällöt. Opetuksessa voidaan hyödyntää sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja kehittäviä opetusohjelmia ja materiaaleja.
Esiopetuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä ja lähiympäristössä läsnä olevat uskonnot ja katsomukset. Uskonnottomuutta tarkastellaan esiopetuksessa muiden katsomusten rinnalla. Katsomuskasvatus liitetään tapakulttuuriin sekä vuodenkiertoon ja elämäntapaan liittyviin juhliin, joilla on uskonnollista tai katsomuksellista merkitystä. Tavoitteena on auttaa lapsia ymmärtämään ja kunnioittamaan sekä omia että toisten lasten ja perheiden erilaisia katsomuksellisia perinteitä sekä niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä. Lapsia rohkaistaan erilaisten elämäntapojen pohdintaan yhdessä toisten kanssa ja heille tarjotaan mahdollisuuksia ihmetellä elämäntapojen merkityksiä esimerkiksi leikkien, keskustellen ja luovasti itseään ilmaisten. Katsomuskasvatus antaa lapsille välineitä

ymmärtää, uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä käsitteitä ja kysymyksiä sekä valmiuksia rakentaa omaa kulttuurista ja katsomuksellista identiteettiään. Opetuksessa hyödynnetään esimerkiksi vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Lasten toimintaympäristö - lähiluonto ja rakennettu ympäristö sekä muut esiopetuksen oppimisympäristöt - tarjoavat runsaasti aineksia lasten oppimiselle. Matemaattisten taitojen tukemisessa sekä teknologia- ja ympäristökasvatuksessa on keskeistä lasten omien havaintojen ja toiminnan sekä esiopetuksessa syntyvien tilanteiden hyödyntäminen ohjauksessa. Matemaattinen toiminta kehittää lapsen taitoja monipuolisesti. Lasten ympäristöä koskevien ja matemaattisten havaintojen arvostaminen sekä niiden edelleen rikastaminen ja jäsentäminen tukevat lapsia kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Kehittyvä taito havainnoida ympäristön ilmiöitä sekä ymmärtää ja käyttää erilaisia käsitteitä tukee matemaattista ajattelua ja edistää myös muiden taitojen oppimista. Esiopetuksen tehtävänä on tukea lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä ja kiinnostusta matematiikkaan. Tehtävänä on myös vahvistaa lasten luonnontuntemusta ja luontosuhdetta sekä tutustua arjen teknologiaan. Esiopetuksessa tutustutaan tutkivaan oppimiseen havainnoimalla ja tutkimalla ympäristöä sekä kokeilemalla ja päätelemällä.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet

Esiopetuksessa tuetaan lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota ympäristössä ilmeneviin matemaattisiin piirteisiin ja tehdään arjen matemaattista ajattelua näkyväksi. Opetus ja toiminta luo mahdollisuuksia luvun, muutoksen, geometristen käsitteiden sekä avaruudellisen hahmottamisen ja mittaamistaitojen kehittymiselle. Opetuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa sekä tukea kaikkien lasten matemaattisia valmiuksia.

Opetuksessa havainnoidaan luontoa. Lasten ympäristöherkkyyden ja luontosuhteen kehittymistä tuetaan tarjoamalla lapsille kokemuksia luonnossa liikkumisesta sekä sen tutkimisesta. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa sekä kokeilemaan ja keksimään ja perustelemaan omia ratkaisuja.

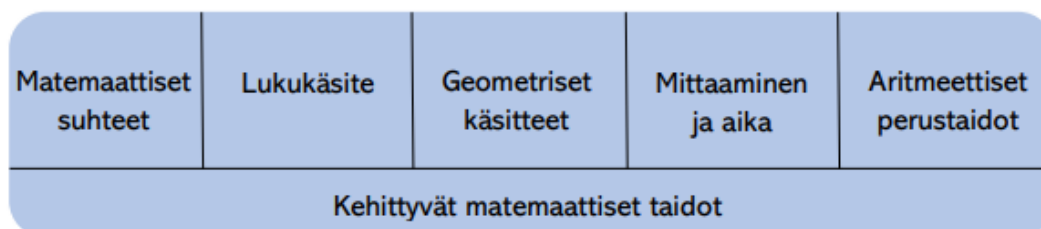
Tutkiva toiminta ja oppiminen ovat keskeisessä roolissa matemaattisten taitojen opettelussa sekä ympäristö- ja teknologiakasvatuksessa. Lapset opettelevat vertailemaan, luokittelemaan sekä järjestämään havaintojen tai mittausten pohjalta saatuja tietoja. Heitä rohkaistaan tekemään päätelmiä ja keksimään ratkaisuja arjen ongelmiin sekä kokeilemaan ratkaisuja. Opetuksessa harjoitellaan dokumentointia eri välinein sekä esittämään tuloksia eri tavoin.

Yksityiskohtaisemmat tavoitteet

Matemaattisten taitojen perusta rakentuu jo ennen kouluikää. Lapsen matemaattinen ajattelu kehittyy, kun lapsi oppii tarkastelemaan ympäristöään ja toimintaa matemaattisista näkökulmista. Lapsia kannustetaan kehittämään matemaattisia taitojaan ja matemaattista ajatteluaan toiminnallisesti, leikkien erilaisissa oppimisympäristöissä ja arjen tilanteissa. Opetuksessa tutustutaan matematiikkaan ja sen osa-alueisiin ja peruskäsitteisiin havainnollisesti ja yhdessä toimien.

Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan erilaisissa arjen tilanteissa opettajan mallintamisen ja kielellistämisen avulla. Lapsia innostetaan jakamaan toisilleen havaintojaan ja syventämään sitä kautta yhteistä ajattelua, ongelmanratkaisutaitoja ja toimintaa. Toiminta suunnitellaan niin, että se tarjoaa lapselle mahdollisuuksia

opetella ja käyttää matemaattisia käsitteitä, luokitella, vertailla, asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia. Opetukseen kuuluu muistia ja loogista ajattelua kehittäviä leikkejä ja tehtäviä. Opetus on leikillistä ja siinä hyödynnetään leikkejä, pelejä ja tarinoita sekä tieto- ja viestintäteknologiaa.

Kuvio 2. Lasten matemaattisen kehityksen keskeiset osa-alueet esiopetuksessa

Lasten matemaattiseen kehitykseen liittyvät osa-alueet eivät ole erillisinä opeteltavia toimintoja vaan matemaattisten taitojen oppiminen tapahtuu usein samanaikaisesti.

Matemaattiset suhteet

Matemaattinen ajattelu lähtee liikkeelle havainnoista, niiden sanallistamisesta ja käsitteellistämisestä. Lasten omaehtoisia ja yhteisiä havaintoja käsitteellistetään, niiden ominaisuuksia nimetään ja tunnistetaan ja havaintoihin liittyviä käsitteitä pyritään opetuksessa luokittelemaan. Matemaattis-loogisen ajattelun ja ongelmanratkaisutaitojen kehittymisen kannalta on kuitenkin oleellista, että lapsilla on paljon mahdollisuuksia harjoitella vertailla, luokitella, asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia. Samalla harjoitellaan näihin liittyvien sijainti- ja suhdekäsitteiden käyttöä ja päätelmien tekemistä. Lasten avaruudellista hahmottamiskykyä tuetaan arjen tilanteissa ja leikissä. Sijainti- ja suhdekäsitteitä ja niiden sanallistamista on erityisen tärkeä harjoitella ja tukea niiden lasten kanssa, joille esiopetusryhmässä käytettävä opetuskieli ei ole ensisijainen. Muistia kehittävät pelit, leikit ja tehtävät tukevat lasten oppimista.

Lukukäsite

Lukukäsitteen muodostuminen alkaa jo varhaislapsuudessa. Lasten lukukäsitteen kehittymistä tuetaan esiopetuksessa harjoittelemalla monipuolisesti lukujonotaitoja ja laskemalla pieniä lukumääriä. Lukujen luettelemisen taitoa vahvistetaan esimerkiksi sormien käytön, laulujen tai leikkien avulla. Lasten kanssa harjoitellaan lukumäärien laskemista erilaisista esineistä tai kuvista tai havainnoista muodostuvista joukoista osana arjen toimintaa. Joukon osia yhdistellään, erotetaan ja hajotetaan sekä lasketaan lukumääriä uudelleen. Erilaisia joukkoja ja niiden lukumääriä vertaillaan keskenään ja asetetaan järjestykseen. Toiminta vahvistaa lasten ymmärrystä lukusanojen ja lukumäärien yhteydestä sekä luo perustan ymmärtää lukujonon lukumäärien jonona. Esiopetuksessa harjoitellaan myös lukusanan ja lukumäärän yhdistämistä numeromerkkeihin sekä niiden järjestämistä lukujonoksi. Lukukäsitteelle syntyy vahva pohja, kun lapset saavat harjoitella lukujonoon liittyviä taitoja riittävän kauan toiminnallisesti ja yhteisesti puheen tukemana.

Geometriset käsitteet

Geometriassa tutustutaan kuvioihin, kappaleisiin ja niiden ominaisuuksiin. Erilaisilla harjoituksilla tuetaan tason ja tilan hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan ja kokeilemaan eri esineiden 2- ja 3-ulotteisuutta sekä opettelemaan näihin liittyviä sijainti ja suhdekäsitteitä, kuten edessä, ylhäällä, vasemmalla ja oikealla ja joka toinen. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun,

askarteluun ja muovailuun. Geometrian sisältöjä ja muotokieltä tutkitaan myös liikkuen ja visuaalisen toiminnan sekä luovuuden kautta. Opettajan ohjauksessa lapset tutustuvat ympäristössä oleviin muotoihin ja harjoittelevat tunnistamaan ja nimeämään niitä.

Mittaaminen ja aika

Mittaamisen peruseräite vakiintuu lapsilla jatkuvien harjoitusten ja leikin avulla. Mittaamiseen liittyviä tavoitteita tarkastellaan sekä pituuden ja koon, että tilavuuksien ja määrän suhteen. Esiopetuksessa kokeillaan mittaamista keholla ja eri välineillä. Standardisoitujen mitta-asteikkojen sijasta hyödynnetään omaa kehoa sekä pedagogista välineistöä. Mittaaminen yhdistyy vertailun ja järjestykseen asettamiseen liittyviin toimintoihin ja opettaja tukee lapsia konkreettisesti ja kehollisesti mittaamisessa. Opetuksessa harjoitellaan ajankäsitteitä, kuten joskus, eilen ja aamulla. Aikajärjestystä pohditaan yhdessä esimerkiksi vuorokaudenaikoja havainnoimalla sekä päivärytmiä visualisoimalla. Aikakäsityksen ja mittaamisen yhdistämistä esimerkiksi nopeuden arvioimisessa ja nopean ja hitaan vauhdin tuottamisessa hyödynnetään leikin kautta.

Aritmeettiset perustaidot

Esiopetuksessa aloitellaan yhteen- ja vähennyslaskujen muodostamista ja ratkaisemista. Harjoittelu aloitetaan pienillä lukumäärillä hyödyntäen leikkiä. Yhteen- ja vähennyslaskuja harjoitellaan havainnollisesti erilaisilla esineiden, kuvien tai havaintojen muodostamilla joukoilla samalla kielellistään. Lapsia ohjataan ymmärtämään lisäämisen ja vähentämisen käsitteitä kuten yksi vähemmän/yhden suurempi. Tavoitteena on, että lapsi oppii liittämään yhteen- ja vähennyslaskun arkielämän tilanteisiin.

Esiopetuksen ympäristökasvatus tarjoaa lapsille luontokokemuksia sekä mahdollisuuden tutkia ja tutustua kasveihin, eläimiin ja luonnon ilmiöihin. Lasten luontosuhdetta ja myönteisiä luontokokemuksia tuetaan. Opetuksessa luodaan pohjaa kestäväälle elämäntavalle. Ympäristöä havainnoidaan eri aistein sekä havaintovälineiden avulla. Opetukseen voi kuulua myös pieniä kokeita. Havainnoista keskustellaan ja havaintotietoa harjoitellaan luokittelemaan. Samalla opetellaan luontoon liittyvien käsitteiden käyttöä ja päätelmien tekemistä sekä pohditaan syy-seuraus-suhteita. Lasten luonnontuntemusta hyödynnetään opetuksessa. Lasten kanssa harjoitellaan tiedon hankintaa hakemalla yhdessä tietoa joistakin lapsia kiinnostavista asioista. Lapsia ohjataan huolehtimaan ympäristöstään ja sen viihtyisyydestä. Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista, luonnonsuojelua sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittelusta. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleen käytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttamaan kestävään elämäntapaan ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsen kokoa suurempaa vastuuta siitä.

Lasten kanssa havainnoidaan ja pohditaan arjessa esiintyviä teknologisia ratkaisuja ja niiden ominaisuuksia ja toimivuutta. Opetuksessa tuodaan esille, että teknologia on ihmisen luovan toiminnan aikaansaamaa. Lapset tutustuvat teknologiaan keksimällä, askartelemalla ja rakentamalla itse erilaisia rakenteita ja ratkaisuja eri materiaaleja hyödyntäen myös kierrätettäviä ja uudelleen käytettäviä materiaaleja. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Opetuksessa voidaan hyödyntää oppimisympäristöjen välineiden lisäksi esimerkiksi lasten omia leikkikaluja ja miettiä niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityn

Itsestä huolehtiminen ja siihen liittyvät arjen taidot ovat osa esiopetuksen tavoitteena olevaa

laaja-alaista osaamista. Kehittyäkseen tällä osaamisen alueella lapset tarvitsevat kokemuksia, tietoja ja pohdintaa, joiden pohjalta heidän kokemuksensa pätevyydestä ja taitonsa voivat vähitellen lisääntyä. Esiopetuksessa tehtävää lähestytään liikunnan, ruuan, kuluttajuuden, terveyden sekä turvallisuuden näkökulmista. Esiopetuksen tehtävänä on luoda pohjaa terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle ja liikunnalliselle elämäntavalle sekä kehittää lasten terveysosaamista ja turvataitoja. Lisäksi tehtävänä on edistää kestävään elämäntapaan kuuluvia ruoka-, kulutus ja puhtaustottumuksia.

Kokonaisuuteen liittyvät opetuksen yleiset tavoitteet
Lapset saavat monipuolisia kokemuksia liikunnasta ja alkavat ymmärtää fyysisen aktiivisuuden yhteyttä hyvinvointiin ja terveyteen. Opetus tarjoaa mahdollisuuksia lasten motoristen ja sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Eryityisesti kiinnitetään huomiota lasten yleisten oppimis-edellytysten kannalta tärkeiden havaintomotoristen taitojen kehittymiseen fyysisesti aktiivisten leikkien kautta. Lasten kanssa tutustutaan terveelliseen ruokaan ja pohditaan sen merkitystä osana arkea. Lapsia ohjataan kohtuulliseen kulutukseen ja luonnosta huolehtimiseen. Opetuksessa pohditaan terveyteen liittyviä tekijöitä sekä tuetaan lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään. Oppimisympäristöjä muokkaamalla voidaan edistää monin eri tavoin lasten fyysistä aktiivisuutta sekä motorisia taitoja. Esiopetuksessa vahvistetaan lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja. Lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Lasten sosioemotionaalaisia taitoja tuetaan ja kehitetään sekä edistetään myönteisten vertaissuhteiden ja ryhmässä toimimisen taitoja. Sosioemotionaalisilla taidoilla ja niiden ohjaamisella sekä ryhmän ilmapiirillä on merkitystä muun muassa kiusaamisen yleisyyteen ja erilaisten ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen. Esiopetuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että jokaisella lapsella ja aikuisella on mahdollisuus tulla kuulluksi, kuulua ryhmään, olla aidosti osa kasvatusyhteisöä. Esiopetuksessa lapset saavat tietoja turvallisesta liikkumisesta lähiympäristössä sekä oppimisympäristöissä.
Yksityiskohtaisemmat tavoitteet
Esiopetuksen tavoitteena on innostaa lapsia liikkumaan monipuolisesti ja kokemaan liikunnan iloa kaikkina vuodenaikoina. Liikkumisen ja leikkien avulla lasten yhdessä toimimisen taidot kehittyvät. Liikunnalliset pelit ja leikit kehittävät lasten matemaattisia ja kielellisiä valmiuksia. Samalla heidän kehonhallintansa vahvistuu sekä heidän taitonsa hahmottaa omaan kehoaan ja sen eri osia suhteessa ympäröivään tilaan, käytettävään aikaan ja voimaan kehittyä. Ohjatun liikunnan lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia rohkaistaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa. Esiopetuksessa harjoitellaan monipuolisesti ja säännöllisesti arkeen liittyviä motorisia perustaitoja eri ympäristöissä. Näitä ovat tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaidot. Tasapainoa harjoitellaan esimerkiksi pysähtymisiä ja harhauttamisia sisältävien leikkien avulla tai taitoradalla leikitellen. Liikkumistaitoja edistetään kierimistä, kiipeämistä, juoksua ja hyppelyä sisältävillä harjoituksilla. Välineenkäsittelytaitoja harjoitellaan työntämällä ja vetämällä sekä käyttämällä monipuolisesti eri välineitä ja palloja. Lisäksi lapsia innostetaan harjaannuttamaan hienomotorisia taitojaan sorminäppäryyttä ja tarkkuutta kehittävien pelien ja leikkien avulla. Tavoitteena on, että toiminta antaa kaikille lapsille mahdollisuuksia osallistumiseen ja onnistumiseen sekä tukee lasten hyvinvointia ja toimintakykyä. Esiopetuksessa päivittäistä toimintaa rytmittäviä ruokailutilanteita käytetään hyvinvointia ja terveyttä edistävän syömisen, sekä ruokaan ja ruokailuun liittyvän osaamisen oppimisympäristönä. Ruokailutilanteista luodaan lasten kanssa viihtyisiä, lapsia ohjataan

hyviin tapoihin ja kestäväan elämäntapaan. Suomalaisen ruoka- ja tapakulttuurin lisäksi opetuksessa tutustutaan johonkin muuhun ruoka- ja tapakulttuuriin kotien asiantuntemusta hyödyntäen. Lasten kanssa tarkastellaan lapsiin kohdistuvaa mainontaa sekä pohditaan kohtuullisen kuluttamisen merkityksestä. Esimerkiksi lasten leikeissä ja piirroksissa ilmenevät tulkinnat kulutuksesta ja mainonnasta voivat toimia esiopetuksen kuluttajakasvatuksen pohjana. Esiopetuksessa rakennetaan osaamis pohjaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle perustuvalla kiertotaloudelle, esimerkiksi pohtimalla yhdessä lasten kanssa miten roskasta tulee raaka-ainetta tai keskustelemalla teemoista omistamisesta yhteiskäyttöön ja kertakäyttöisyydestä korjattavuuteen.
Lapsia ohjataan ymmärtämään päivittäisen fyysisen aktiivisuuden, riittävän levon ja hyvien ihmissuhteiden merkitystä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa pohditaan terveyttä ja sairauksia ja niiden syitä sekä ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan fyysiseen terveyteensä ja mielen hyvinvointiin. Hyvistä ihmissuhteista ja niiden merkityksestä mielen hyvinvoinnille keskustellaan. Kaveruutta ja toisten huomioon ottamista sekä tunteiden tunnistamista ja hallintaa harjoitellaan arjen tilanteissa ja leikeissä. Lasten kanssa havainnoidaan nukkumisen ja liikkumisen määrää sekä mietitään niiden yhteyttä päivittäiseen virkeyteen ja hyvään oloon. Opetuksessa haetaan tietoa hygieniasta ja harjoitellaan siihen liittyviä perustaitoja osana esiopetuksen arkea. Esiopetuksessa ohjataan myönteiseen kehoitsetuntoon ja kehonkuvaan. Lasten ikätasoisista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti.
Lapset saavat esiopetuksessa tietoa oikeudesta turvalliseen elämään, arvostavaan kohteluun ja fyysiseen koskemattomuuteen. Lasten kanssa havainnoidaan ja pohditaan arjen toimintaympäristöihin ja esiopetuksen oppimisympäristöihin liittyviä yleisimpiä fyysisiä ja psyykkisiä vaaratilanteita. Tavoitteena on tukea lasten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hankkia apua sekä toimia turvallisesti tavallisimmissa arjen tilanteissa. Lapsia rohkaistaan hakemaan aikuisen apua esiopetuksen ongelmatilanteissa ja kiusaamista kohdatessaan sekä kertomaan huolitetaan. Opetuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumisen sääntöjä sekä turvallista toimintaa tietoja viestintäteknologisissa ympäristöissä ikäkaudelle sopivalla tavalla.

4.5 Kielelliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä tarkentavia näkökulmia

Esiopetus suunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat koskevat jokaista esiopetukseen osallistuvaa lasta. Lasten kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisön moninaisuutta laajentavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa esiopetuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi esiopetuksen kokonaisuutta.

Perusopetuslain mukaan esiopetuksessa käytettävä kieli on suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Opetuskielenä voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna opetus suunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Erillisessä ryhmässä esiopetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kielellä⁶⁷. Huoltajille tarkoitettu tiedotus ja keskeiset asiakirjat tulee olla saatavana perusopetuslain mukaisella esiopetuksen opetuskielellä.

Opettajan, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten

⁶⁷ Perusopetuslaki 10 § 1 mom. (1288/1999)

ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia ohjataan vuorovaikutukseen.

Saamelaislasten esiopetuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁶⁸. Opetuksessa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Esiopetusta voidaan järjestää saamenkielisenä tai kaksikielisenä kielikylpyopetuksena. Kun esiopetus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen ymmärtämistä ja kielen käyttötaitoja. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Opettaja vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten esiopetuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä ja vahvistetaan romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Romaneilla on perustuslain mukaan oikeus kehittää omaan kieltään ja kulttuuriaan⁶⁹. Lapsille annetaan romanikielen opetusta mahdollisuuksien mukaan. Romanikielen opetuksessa tutustutetaan lapsia romanikieleen ja -kulttuuriin, laajennetaan sana- ja ilmaisuvarantoa sekä rohkaistaan käyttämään kieltä erilaisissa kielenkäyttötilanteissa.

Viittomakieltä käyttävien lasten esiopetus toteutetaan ensisijaisesti viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen esiopetuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kielellistä ja kulttuurista identiteettiä antamalla heille mahdollisuus omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa ja rohkaista käyttämään lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavaraantoa.

Esiopetuksessa tuetaan monikielisten, mukaan lukien kotikielenä suomea ja ruotsia puhuvien lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Lasten opetuskielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään kielitaidon eri osa-alueilla lasten tarpeet ja edellytykset huomioiden. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua opetuskieltä monipuolisissa vuorovaikutustilanteissa ja oppimisympäristöissä. Kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa.

Osa maahanmuuttotautaisista lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan esiopetukseen. Esiopetus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Huoltajille kerrotaan suomalaisen esiopetuksen tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä.

⁶⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 mom.

⁶⁹ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 mom.

Kokeilutoimipaikoissa olevien maahanmuuttotastaisten lasten opetuskielen oppimista voidaan tukea järjestämällä heille suomi tai ruotsi toisena kielenä opetusta. Opetus on tavoitteellisesti etenevää ja pedagogisesti suunniteltua ohjattua toimintaa, joka perustuu lapsen tarpeisiin. Opetusta toteutetaan kaksivuotisen esiopetuksen päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa ja eri oppimisen alueiden sisältöjen kautta.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja kehittää myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä.

Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielisessä esiopetuksessa noudatetaan vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, luvussa 4.4 kuvattuja määräyksiä.

4.6 Opetuksen tavoitteet ja toteuttaminen paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Erilaisia työtapoja käytetään esiopetuksessa monipuolisesti, mutta tarkoituksenmukaisesti. Pedagogiikan merkitys on keskeistä. Myös lasten ajatuksia ja ideoita otetaan huomioon työtapaa valitessa. Lasten kanssa voidaan pohtia yhdessä mikä työtapo sopii mihinkin tilanteeseen parhaiten. Opettaja vastaa kuitenkin siitä, että lapsella on mahdollisuus opetella myös niitä työtapoja, joita lapsi vielä harjoittelee tai mikä edistää lapsen oppimista parhaalla mahdollisella tavalla.

Tieto- ja viestintätekniikan mahdollisuudet huomioidaan arjen toiminnassa ja työtapojen valinnassa. Esiopetuksen työntekijät ohjaavat lapsia käyttämään tieto- ja viestintätekniisiä välineitä monipuolisesti arjen toiminnassa. Lapsilla on mahdollisuus esimerkiksi kuvata, videoida tai äänittää omaa tai ryhmän työskentelyä. Lapset voivat kiinnostuksensa mukaan harjoitella mediaesitysten tekemistä sekä hakea tietoa eri tietolähteistä aikuisen ohjauksessa.

Leikki on tärkein esiopetuksen työskentelytapo. Leikissä näkyy lasten osallisuus ja kiinnostuksen kohteet. Esiopetuksessa luodaan leikkiympäristöjä, jotka tukevat lasten vuorovaikutustaitoja, heidän kasvuaan ja oppimistaan sekä laaja-alaisen osaamisen kehittymistä.

Aikuinen on mukana leikissä, ohjaamassa ja rikastamassa sitä tai vähintäänkin lähistöllä havainnoimassa. Leikkiä on tärkeää myös dokumentoida ja dokumentteja tarkastella lapsen leikkitaitojen tukemiseksi. Riittävät tilat ja välineet sekä kannustava henkilökunta mahdollistavat leikin kehittymisen. Leikkiympäristöjä rakennetaan ja kehitetään lapsilta nousseiden aloitteiden pohjalta. Leikkiympäristöinä huomioidaan ja käytetään kaikkia käytettävissä olevia tiloja.

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen työtapo esiopetuksessa. Esiopetuksessa tuotettuja dokumentteja hyödynnetään suunnittelussa, arvioinnissa ja toiminnan kehittämisessä. Esiopetuksen työntekijät havainnoivat ja dokumentoivat lasten toimintaa ja oppimista säännöllisesti, suunnitelmallisesti ja aktiivisesti. Lapset tulee ottaa mukaan toteuttamaan pedagogista dokumentointia. Huoltajilla tulee olla säännöllinen mahdollisuus nähdä havainnollisesti esiopetusryhmän toimintaa dokumenttien kautta. Myös perheillä tulee olla mahdollisuus välittää kuvia ja muita dokumentteja esiopetuspaikkaan perheen arjesta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus valita dokumentteja, jotka menevät myös kotiin nähtäville. Esimerkiksi lapsilla voi olla käytössään

vihkot/sähköiset kansiot, johon lapsi valitsee itselleen merkityksellisiä kuvia esiopetuksen toiminnasta.

Lapsen oppimispolun vaiheita dokumentoidaan yhdessä lasten kanssa. Dokumentointia tehdään monipuolisesti hyödyntäen mm. perinteistä kirjaamista, saduttamista sekä tieto- ja viestintätekniikan mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi tablettien sovelluksia sekä videointia.

Lapsesta tehtyjä havaintoja ja dokumentteja tulkitaan vuorovaikutteisesti lapsen ja huoltajien kanssa arjen tilanteissa ja oppimissuunnitelmaa laadittaessa. Dokumentteja yhdessä tarkastellen autetaan lasta huomaamaan oma oppiminen ja uusien taitojen karttuminen.

Oppimisympäristöissä lapsille tarjotaan mahdollisuus monipuoliseen tekemiseen ja kokemiseen. Esimerkiksi askarteluun sekä taiteelliseen ja musiikilliseen ilmaisuun ohjaavaa välineistöä tulee olla lasten saatavilla. Mikäli välineistöä ei voida säilyttää esillä, on lasten nähtävillä oltava kuvia erilaisista toiminnan mahdollisuuksista, jotta he voivat ilmaista kuvien välityksellä kiinnostuksensa kyseiseen tekemiseen.

Arviointi on keskeistä esiopetuksen toiminnassa. Arvioinnin kautta saadaan selville vahvuudet ja kehittämiskohteet, joiden avulla esiopetusta voidaan kokonaisvaltaisesti kehittää ja toimintaa suunnitella pedagogisesti.

Tiedonsiirrolla on keskeinen merkitys, jotta lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla. Ennen esiopetuksen alkua lapsesta täytetään varhaiskasvatuksessa yhdessä huoltajien kanssa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen -lomake, jonka kautta esiopetuksen opettaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja saa tietoa mm. lapsen vahvuuksista ja kiinnostuksen kohteista. Jokainen lapsi täyttää huoltajiensa kanssa syksyllä lapsen ja huoltajien ajatuksia varhaiskasvatukseen/esiopetukseen -lomakkeen, jota hyödynnetään toiminnan suunnittelussa.

Jokaiselle lapsille tulee antaa jokaisena esiopetuspäivänä positiivista palautetta. Lapsella tulee olla mahdollisuus seurata omaa edistymistään konkreettisella tavalla. Myös huoltajille tulee antaa lapsesta positiivista palautetta päivittäin. Esiopetuspäivän kuulumisten kerrontaan huoltajille otetaan lapsi mukaan omien edellytystensä mukaisesti. Palautteen annossa voidaan hyödyntää myös tieto- ja viestintätekniistä välineistöä esimerkiksi näyttämällä/välittämällä huoltajille kuvia tai videoita lapsen päivästä.

Lapsilta kysytään esiopetuksessa toiveita, mitä he haluavat oppia ja esiopetus tukee tavoitteiden toteutumista. Oppimisen edistymistä tehdään näkyvästi ja sitä tarkastellaan säännöllisesti yhdessä lapsen kanssa. Lasten omia ajatuksia edistymisestään ja toiminnan mielekkyydestä on tärkeää kuulla säännöllisesti. Lapsia kannustetaan myös itsearviointiin ja arvioinnissa hyödynnetään monipuolisia ja konkreettisia menetelmiä: kuvia, piirustuksia, fiilismittareita, peukkuja yms.

Kaikille esiopetukseen osallistuville lapsille annetaan osallistumistodistus. Todistus pohjana käytetään Kajaanin kaupungin yhteistä pohjaa, joka löytyy intrasta ja pdf-lomakkeista.

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun toteutumista arvioidaan paikallisesti keväällä 2022 ja keväällä 2023. Arvioinnista vastaa esiopetuksesta vastaava palvelupäällikkö ja siinä mukana ovat kokeilussa mukana olevat päiväkodit.

Oppimisen alueisiin paikallisia tarkennuksia

Kielten rikas maailma

Kieleen tutustuminen tapahtuu esiopetuksessa arjen kaikissa vuorovaikutustilanteissa työntekijöiden ja toisten lasten kanssa. Kielen oppimisen tukena käytetään mm. monipuolisesti kuvia ja tarvittaessa esimerkiksi tukiviittomia.

Lasten kanssa harjoitelleen kielen käyttämistä monipuolisesti erilaisissa tilanteissa. Aikuisten on tärkeää tiedostaa, että he ovat jatkuvasti merkittävä kielen käytön malli lapsille.

Esiopetuksessa tutustutaan kirjaston tarjoamiin palveluihin ja tehdään säännöllistä yhteistyötä kirjaston kanssa. Tätä yhteistyötä tarkennetaan vuosisuunnitelmassa.

Ilmaisun monet muodot

Esiopetuksen toiminnassa tarjotaan päivittäin lapsille omaehtoista tai ohjattua toimintaa ilmaisun parissa. Esiopetuksen toiminnassa on tilaa lapsista lähtöisin olevalle luovuudelle ja kekseliäisyydelle. Lasten kiinnostuksen kohteet ja ajankohtaiset aiheet huomioidaan työtapojen valinnassa. Henkilöstö keskustelee lasten kanssa ja havainnoivat lasten toimintaa lapsilähtöisten ideoiden toteutumisen mahdollistamiseksi.

Esiopetuksen arjessa mahdollistetaan lapsille omaehtoinen kulttuurin tuottaminen sekä luodaan tilaisuuksia päästä esiintymään toisille lapsille ja aikuisille. Esiopetuksessa huomioidaan osallisuus ja yksilöllisyys myös esiintymisessä ja esitys voi olla esimerkiksi ennalta nauhoitettu, animaatio tms.

Lapsilla tulee olla tieto esiopetuksen tarjoamista mahdollisuuksista. Kaikkien välineiden ei tarvitse olla esillä, mutta lapsilla on oltava tieto esimerkiksi kuvien kautta siitä, mitä he voivat käyttää tai mikä on mahdollista.

Minä ja meidän yhteisömme

Esiopetuksessa tutustutaan ryhmässä olevien lasten taustoihin, tapoihin, katsomuksiin ja uskontoihin. Kajaanin varhaiskasvatuksessa on laadittu katsomuskasvatukseen yhteiset ohjeet, jotka löytyvät Intrasta (Sivistys-> Varhaiskasvatus-> Ohjeet) ja pdf-lomakkeista. Tätä ohjeistusta noudatetaan myös esiopetuksessa.

Esiopetusryhmästä tehdään säännöllisesti retkiä lähiympäristöön ja voidaan osallistua erilaisiin tapahtumiin.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Matemaattisia taitoja harjoitellaan leikkillisesti ja matemaattisia asioita sanoitetaan päivittäin esiopetuksen arjessa. Toiminnassa hyödynnetään myös tieto- ja viestintätekniistä välineistöä esim. mittaamisessa, havainnoinnissa, dokumentoinnissa ja erilaisissa tutkimuksissa.

Esiopetuksen toiminnassa huomioidaan kestävä kehitys näkökulma. Hankinnat tehdään harkiten ja suositaan välineitä, jotka ovat kestäviä ja tarvittaessa korjattavia. Askarteluissa hyödynnetään kierrätys- ja luonnonmateriaalia.

Lasten kanssa retkeillään säännöllisesti lähiluonnossa ja tutustutaan jokamiehen oikeuksiin. Lapsia ohjataan käyttämään vettä ja sähköä tuhlaamista välttäen.

Esiopetuksessa harjoitellaan lasten kanssa kierrättämistä päivittäisessä toiminnassa. Ryhmissä lajitellaan jätteet kierrätysastioihin yhdessä lasten kanssa.

Lasten merkkipäiviä päiväkodilla juhlistettaessa suositaan aineettomia lahjoja. Esiopetuksessa erilaisissa juhlissa suositaan erilaisia leikkejä ja muuta toimintaa herkkujen sijaan.

Kasvan, liikun ja kehityn

Lasten kanssa harjoitellaan ja opetellaan ruuan arvostamista. Yhdessä voidaan esimerkiksi seurata ruuan hävikkiä. Opetellaan ruuan annostelua: ”minkä verran jaksan syödä?”.

Esiopetuksessa tarjottavien aterioiden myötä lapset tutustuvat suomalaiseen ruokakulttuuriin, ruokailutapoihin ja erilaisiin ruokiin. Esiopetuksessa kannustetaan lapsia terveellisiin ruokailutottumuksiin ja huomioidaan valtakunnalliset ravitsemussuositukset.

Kajaanin LiikuntaVasu toimii lasten liikkumista ohjaavana suunnitelmana, joka löytyy Kajaanin kaupungin intrasta (Varhaiskasvatus-> lomakkeet -> liikunta) ja pdf-lomakkeista. Kajaanin varhaiskasvatus ja esiopetus on mukana valtakunnallisessa lasten liikkumis- ja hyvinvointiohjelmassa Liikkuva varhaiskasvatus. Yksikkökohtaiseen vuosisuunnitelmaan kirjataan Liikkuva varhaiskasvatus – ohjelmaan liittyvä seuraava askel, jota yksikössä toteutetaan.

Päiväkodit toteuttavat ohjelmaa omien kehittämiskohteidensa kautta ja Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten mukaisesti. Kaikissa päiväkodeissa toimii nimetty liikuntavastaavat, joiden tehtävänä on yhdessä muun päiväkodin henkilöstön kanssa edistää ja koordinoita myös esiopetuksessa olevien lasten liikkumista.

Lasten motorista kehitystä havainnoidaan päiväkodeissa motorisen kehityksen havainnointilomakkeen avulla. Lasten motoriseen kehitykseen liittyvä havainnointilomake täytetään lapsen esiopetussuunnitelman yhteydessä vuosittain. Lomakkeet löytyvät intrasta (Varhaiskasvatus -> Lomakkeet -> Liikunta) ja pdf-lomakkeista. Lapsen motorisesta kehityksestä keskustellaan huoltajien kanssa säännöllisesti sekä esiopetussuunnitelmakeskustelun yhteydessä.

Havainnointityön ja arvioinnin tukena sekä dokumentoinnissa voidaan käyttää tieto- ja viestintäteknisiä välineitä esimerkiksi videoimalla lasten liikkumista eri tilanteissa. Dokumentteja tarkastellaan myös yhdessä lasten kanssa. Esiopetuksessa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi koulujen saleja ja muita alueita liikkumisympäristöjä.

Osallistuminen esiopetukseen tukee **eri kieli- ja kulttuuritaustaisten** lasten mahdollisuutta oppia suomea toisena kielenä luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa, pienryhmätoiminnassa ja yksilöopetuksena. Esiopetuksessa hyödynnetään Kajaanin kaupungin varhaiskasvatuksen kotoittamisohjelmaan ja intraan koottuja maahanmuuttajatyössä käytössä olevia toimintamalleja ja materiaaleja.

Jokaisessa päiväkodissa on nimetty kieli- ja kulttuurivastaava, joka huolehtii osaltaan yksikkönsä tiedottamisesta maahanmuuttajatyöhön liittyvissä asioissa. Yksiköjen yhteyshenkilöt perehdyttävät, ohjaavat ja neuvovat uutta henkilöstöä niissä ryhmissä, joissa on eri kieli- ja kulttuuritaustaisia lapsia. He ohjeistavat tulkkausten tilaamisen ja toteuttamisen. Yhteyshenkilöt neuvovat mistä materiaalit ja tieto löytyvät ja osallistuvat yhteyshenkilötapaamisiin ja kehittävät sekä jakavat hyviä käytäntöjä.

Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä käytetään tarvittaessa tulkkausta.

Esiopetuksessa vahvistetaan lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä. Lapsia kannustetaan ylläpitämään omaa kulttuuriaan, lisäämään tietoisuuttaan omasta historiastaan sekä kunnioittamaan ja arvostamaan omaa kieltään sekä erilaisia perinteitä ja tapoja.

Lasta rohkaistaan käyttämään omaa äidinkieltään. Lapsen kielen ja kulttuurin tukemisesta sovi-
taan yksilökohtaisesti lapsen ja huoltajien kanssa lapsen esiopetussuunnitelmassa. Lapsen kie-
lenkehitystä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti.

Niiden lasten, jolla suomi on toisena kielenä, esiopetussuunnitelmiin kirjataan kielen oppimista
tukevia pedagogisia käytäntöjä ja toimintamalleja jota ryhmässä toteutetaan. Lapsen
suomen kielen kehittymistä tuetaan monipuolisesti arjen eri tilanteissa. Suomen kielen opiskelu
on tavoitteellista, systemaattista, havainnollista, aktiivista ja toiminnallista. Suomen kielen oppi-
misen tukena käytetään esim. Kili-, Halinalle-, Lauran Päivä-, Pienten kielireppu- ja Repun taka-
nassa -materiaaleja. Opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa voidaan käyttää internetissä
olevia materiaalia sekä tieto- ja viestintätekniisiä laitteita. Leikit, pelit, draama, sadut, keskuste-
lut ja kaikki arjen vuorovaikutustilanteet ovat tärkeimmät menetelmät. Puheen tukena voidaan
käyttää esimerkiksi kuvia, tukiviittomia, eleitä ja ilmeitä sekä videointia. Kuvitettu ympäristö
edistää vuorovaikutusta niin lasten kuin huoltajienkin kanssa.

Lasten huoltajia kannustetaan käyttämään omaa äidinkieltään monipuolisesti perheen arjessa.
Esiopetuksen yhteistyössä huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen kanssa edistetään lapsen
kulttuuriperinteen jatkumista sekä tuetaan lapsen mahdollisuutta ilmentää omaa kulttuuritau-
taansa esiopetuksessa. Jokaisen lapsen kulttuurin ja äidinkielen tulee olla osa lapsen esiopetuk-
sen oppimisympäristöä. Ne voivat näkyä esiopetuksen arjessa esimerkiksi seuraavin keinoin: las-
ten äidinkielliset tervehdykset päiväkodin eteisessä, lapsen nimen äidinkielen kirjoitusasu nau-
lakossa sekä valokuvien ja PCS-kuvien käytössä. Lisäksi erilaisiin kulttuureihin voidaan tutustua
esimerkiksi kirjojen, kuvien, karttojen ja musiikin välityksellä sekä eri kulttuureja esittelevien
teemaviikkojen avulla.

5 LAPSEN KASVUN JA OPPIMISEN TUKI

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa noudatetaan perusopetuslain mukaisia vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvattuja määräyksiä lasten kasvun ja oppimisen tuesta. Tarkemmat ohjeet kokeilukunnille on koottu alalukuun 5.7

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään perusopetuslain mukaisesta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta esiopetukseen paremmin sopivaa nimitystä kasvun ja oppimisen tuki. Kasvun ja oppimisen tuki ja lukuun 6 (Oppilashuolto) sisältyvä oppilashuolto muodostavat kokonaisuuden. Tässä luvussa määrätään perusopetuslain mukaisesta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Esiopetukseen osallistuvat lapset kuuluvat perusopetuslain mukaisen kasvun ja oppimisen tuen piiriin. Lain mukaan lapsilla on oikeus saada riittävää tukea heti tuen tarpeen ilmetessä⁷⁰. Lapsen kasvun ja oppimisen tuen kolme tasoa ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Perusopetuslaissa säädettyjä tukimuotoja ovat esimerkiksi osa-aikainen erityisopetus, tulkittamis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet. Tukimuotoja voi käyttää kaikilla tuen tasoilla sekä yksittäin että samanaikaisesti toisiaan täydentävinä. Lapsen saaman tuen tulee olla joustavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Tukea annetaan niin kauan sekä sen tasoisena ja muotoisena kuin se on tarpeellista. Varhaisen tunnistamisen sekä kasvun ja oppimisen tuen tehtävänä on ehkäistä oppimisvaikeuksia sekä ongelmien monimuotoistumista ja syvenemistä.

Kasvun ja oppimisen tuen järjestämisen lähtökohtana ovat kunkin lapsen ja lapsiryhmän vahvuudet sekä oppimis- ja kehitystarpeet. Esiopetuksessa huolehditaan siitä, että kaikki lapset saavat onnistumisen kokemuksia oppimisessa ja ryhmän jäsenenä toimimisessa. Näin tuetaan lasten myönteistä käsitystä itsestään. Monipuolista palautetta ja oppimisesta koottua tietoa käytetään suunnitelmallisesti lasten kannustamiseen ja ohjaamiseen. Tällä tehdään oppimisen edistyminen lapsille näkyväksi.

Kasvun ja oppimisen tukeminen merkitsee yhteisöllisiä ja oppimisympäristöihin liittyviä ratkaisuja sekä lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. Huomiota kiinnitetään erityisesti esteettömyyteen, oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tunnistamiseen. Opettajien, erityisopettajien, esiopetuksen muun henkilöstön sekä muiden tuen ammattihenkilöiden monialainen yhteistyö lasten tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa on tärkeää. Yhteistyöhön kulloinkin osallistuvat ammattihenkilöt harkitaan tapauskohtaisesti.

Periaatteena on, että tuen tarve arvioidaan, ja sitä koskevat ratkaisut ja perusopetuslain mukaiset päätökset tehdään mahdollisimman pian esiopetuksen alettua. Usein lapsen tuen tarve on havaittu jo ennen esiopetuksen alkamista. Esiopetuksen, lapsen aiemman varhaiskasvatuksen, neuvolan ja huoltajien yhteistyöllä turvataan lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen jatkumoa. Tietoa lapsen mahdollisesti ennen esiopetusta saamista tukitoimista hyödynnetään esiopetuksessa. Tuen tarvetta arvioitaessa ensimmäiseksi tarkastellaan käytettyjä toimintatapoja, opetusjärjestelyjä ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun

⁷⁰ Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

pohjalta arvioidaan, voidaanko näitä muuttamalla toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja.

Tuki annetaan lapselle ensisijaisesti omassa esiopetusryhmässä erilaisin joustavin järjestelyin, ellei lapsen etu välttämättä edellytä lapsen siirtämistä toiseen ryhmään tai yksikköön. Mikäli lapsi käyttää esiopetuksen lisäksi muita varhaiskasvatuspalveluja, esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen henkilöstö tekee yhteistyötä lapsen kasvun ja oppimisen tukeen liittyvissä asioissa.

On tärkeää, että tieto lapsen tuen tarpeesta ja esiopetuksen aikana saamasta tuesta siirtyy myös perusopetukseen. Opetuksen järjestäjät vastaavat sujuvista tiedon siirron käytäntöjen luomisesta ja kehittämisestä.

5.2 Yhteistyö huoltajan kanssa tuen aikana

Opetus ja kasvatus tulee järjestää yhteistyössä huoltajien kanssa siten, että jokainen lapsi saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea⁷¹. Kun lapsella on tuen tarvetta, huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu. Esiopetuksen henkilöstön tulee tuntea säädökset ja määräykset, jotka liittyvät huoltajan kanssa tehtävään yhteistyöhön lapsen tukeen liittyvissä asioissa. Kaikille huoltajille on hyvä kertoa tuen mahdollisuudesta ja sen keskeisistä periaatteista. Lapset osallistuvat yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, heille sopivalla tavalla.

Esiopetuksen henkilöstön on tärkeää olla yhteydessä huoltajaan heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen ongelmia tai hänen hyvinvointinsa on vaarantumassa. Huoltajalle annetaan riittävästi tietoa esimerkiksi lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Huoltajaa kannustetaan tukemaan osaltaan lastaan tavoitteiden saavuttamisessa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Huoltajien on hyvä tietää, että he tai lapsi eivät voi kieltäytyä kasvun ja oppimisen tuen vastaanottamisesta, eikä heidän suostumustaan tarvita tuen tarpeen arviointiin ja tuen suunnitteluun. Lapsi voi tarvita myös yksilökohtaisen oppilashuollon tukea. Tämä perustuu vapaaehtoisuuteen ja edellyttää huoltajan suostumusta (katso luku 6 Oppilashuolto).

5.3 Yleinen tuki

Laadukas esiopetus on perusta lapsen kasvuille, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennakolta esimerkiksi erilaisilla työtavoilla ja pedagogisilla menetelmillä, ryhmiä joustavasti muuntelemalla sekä opettajien keskinäisellä ja muun henkilöstön yhteistyöllä.

Opetuksessa otetaan huomioon sekä ryhmän että yksittäisen lapsen tarpeet.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Tämä tarkoittaa yleensä yksittäisiä tukitoimia, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yleistä tukea annetaan heti tuen tarpeen ilmetessä, eikä tuen aloittaminen edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä.

Tuen tarpeiden arviointi ja tarvittavan tuen antaminen kuuluvat kaikkiin kasvatus- ja opetustilanteisiin. Tuki järjestetään esiopetuksen opettajien ja muun henkilöstön yhteistyönä. Huoltajan ja lapsen kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Yleisen tuen aikana lapsen tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa soveltuvia

⁷¹ Valtioneuvoston asetus (422/2012)

materiaaleja ja välineitä, esiopetukseen soveltuvia opetusohjelmia ja osa-aikaista erityisopetusta. Oppimissuunnitelmaa voidaan käyttää yleisen tuen aikana.

5.4 Tehostettu tuki

Lapselle, joka tarvitsee säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on pedagogiseen arvioon perustuen annettava tehostettua tukea hänelle laaditun oppimissuunnitelman mukaisesti⁷². Tehostettua tukea annetaan silloin, kun yleinen tuki ei riitä, niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee. Lapsen tehostettu tuki suunnitellaan kokonaisuutena. Se on luonteeltaan vahvempaa ja pitkäjänteisempää kuin yleinen tuki. Lapsi tarvitsee yleensä myös useampia tukimuotoja. Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia esiopetuksen tukimuotoja lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta.

Tuki järjestetään opettajien ja muun henkilöstön yhteistyönä. Opettaja antaa palautetta lapselle ja huoltajalle lapsen edistymisestä sekä kuuntelee ja ottaa huomioon heidän näkemyksensä asiasta. Opettaja seuraa lapsen oppimista ja hyvinvointia säännöllisesti yhteistyössä huoltajan kanssa tehostetun tuen aikana. Mikäli arvioinnin perusteella todetaan tuen tarpeen muuttuneen tai annettu tuki ei hyödytä lasta, päivitetään oppimissuunnitelma vastaamaan uutta tilannetta.

Tehostettua tukea annetaan pääsääntöisesti esiopetuksen loppuun saakka. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen päätöksen tekeminen esiopetuksen aikana tehostettua tukea saavalle lapselle on harvoin tarpeen.

Pedagoginen arvio

Tehostetun tuen aloittaminen perustuu pedagogiseen arvioon. Kirjallisessa pedagogisessa arviossa kuvataan

- lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilanne esiopetuksen henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmista
- lapsen saama yleinen tuki ja arvio eri tukimuotojen vaikutuksista
- lapsen kiinnostuksen kohteet, kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, ohjauksellisilla, oppilas-huollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea
- arvio tehostetun tuen tarpeesta.

Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa on tärkeää sekä lapsen tarpeiden selvittämisen että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta. Opettaja tai opettajat laativat yhdessä kirjallisen pedagogisen arvion. Tarvittaessa arvion laatimisessa käytetään muita asiantuntijoita. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa palaaminen takaisin yleisen tuen piiriin, käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilas-huollon ammattihenkilöiden kanssa⁷³. Tähän käsittelyyn ei tarvita huoltajan suostumusta. Käsittelyä koskevat tiedot kirjataan opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla, esimerkiksi kirjallisesti laadittuun pedagogiseen arvioon.

⁷² Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

⁷³ Laki perusopetuslain muuttamisesta 1288/2013, 16 a §

Oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana

Tehostetun tuen aikana lapselle järjestettävä tuki kirjataan lapsen oppimissuunnitelmaan⁷⁴. Oppimissuunnitelma on hyväksyttyyn opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma lapsen kasvun ja oppimisen tavoitteista, tarvittavista opetusjärjestelyistä sekä lapsen tarvitsemasta tuesta ja ohjauksesta.

Tavoitteena on turvata lapsen edellytykset saavuttaa hänelle asetetut tavoitteet. Tehostettua tukea varten tehtävä oppimissuunnitelma perustuu pedagogisessa arvioissa tuotettuun tietoon. Oppimissuunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa⁷⁵. Laatimiseen osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla. Oppimissuunnitelman laatimisen yhteydessä sovitaan tavoitteiden toteutumisen seurannasta ja suunnitelman tarkistamisen aikataulusta. Lisäksi oppimissuunnitelma tarkistetaan vastaamaan tuen tarvetta aina lapsen tilanteen muuttuessa.

Tehostettua tukea varten laadittavan oppimissuunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tuen järjestäminen edellyttää:

Lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimisen liittyvät tavoitteet

- lapsen näkemys tavoitteistaan ja kiinnostuksen kohteistaan
- lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- lapsen oppimiseen, työskentely- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvät tavoitteet

Pedagogiset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat ja kommunikointitavat
- lapselle tarjottava osa-aikainen erityisopetus
- lapsen ohjaukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki ja eri toimijoiden vastuunjako
- esiopetukseen osallistumisen edellyttämät perusopetuslain mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä eri toimijoiden vastuunjako
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatukseen ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa

Tuen seuranta ja arviointi

- oppimissuunnitelman tavoitteiden toteutumisen seuranta, toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi sekä arviointiajankohdat
- oppimissuunnitelman tarkistaminen ja sen ajankohta
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt

Oppimissuunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia.

⁷⁴ Laki perusopetuslain muuttamisesta 1288/2013, 16 a §

⁷⁵ Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

5.5 Erityinen tuki

Erityistä tukea annetaan niille lapsille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muuten. Lapsen edellytykset ovat voineet heikentyä esimerkiksi vamman tai vakavan sairauden vuoksi. Erityisen tuen tehtävänä on antaa lapselle kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista kasvun ja oppimisen tukea sekä edistää hänen oppimisedellytyksiään. Myös erityistä tukea saavan lapsen on saatava kokea onnistumisen ja oppimisen iloa. Näin vahvistetaan hänen itsetuntoaan ja oppimismotivaatiotaan.

Lapsen erityisestä tuesta voidaan päättää joko esiopetuksen aikana tai ennen esi- tai perusopetuksen alkamista. Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vamman, sairauden, kehityksessä viivästyksen tai tunne-elämän häiriön taikka muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten.

Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta lapsen tarvitsemasta, perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta⁷⁶. Erityisopetus ja lapsen saama muu tuki muodostavat järjestelmällisen kokonaisuuden. Käytettävissä ovat kaikki perusopetuslain mukaiset tukimuodot. Opetuksen järjestäjä huolehtii, että erityisen tuen toteuttamisessa on käytettävissä erityispedagogista osaamista.

Sellaiselle lapselle, jolle on tehty erityisen tuen päätös, annetaan erityisopetusta hänelle laaditun henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman mukaisesti. Erityisopetukseen sisältyvillä pedagogisilla ratkaisuilla pyritään ensisijaisesti turvaamaan lapsen oppiminen. Pedagogiset ratkaisut voivat liittyä esimerkiksi opetukseen ja työtapoihin tai valittaviin materiaaleihin ja välineisiin.

Oppimista tukevien erityisopetuksen pedagogisten ratkaisujen lisäksi erityistä tukea saavalla lapsella on oikeus myös muuhun esiopetuksen tukeen. Tällaista muuta tukea ovat esimerkiksi yksilökohtainen oppilashuolto, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet.

Pedagoginen selvitys

Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä esiopetuksen järjestäjän on tehtävä lapsesta pedagoginen selvitys⁷⁷. Opetuksen järjestäjän päättämä toimitus, viranhaltija tai työntekijä hankkii

- lapsen esiopetuksesta vastaavilta opettajilta kirjallisen selvityksen lapsen oppimisen etenemisestä
- oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa moniammatillisena yhteistyönä tehdyn kirjallisen selvityksen lapsen saamasta tehostetusta tuesta ja lapsen kokonaistilanteesta.

Näiden kahden selvityksen perusteella esiopetuksen järjestäjä tekee arvion lapsen erityisen tuen tarpeesta. Selvitysten ja niiden pohjalta laaditun arvion muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan pedagogiseksi selvitykseksi.⁷⁸

Kirjallisessa pedagogisessa selvityksessä kuvataan

- lapsen oppimisen eteneminen
- lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilannetta esiopetuksen henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmista

⁷⁶ Perusopetuslaki 17 § 1 mom. (642/2010)

⁷⁷ Perusopetuslaki 17§ 3 mom. (642/2010) ja hallintolaki 34, 35 ja 36 § (434/2003)

⁷⁸ Perusopetuslaki 17§ 3 mom. (642/2010)

- lapsen saama tehostettu tuki ja arvio eri tukimuotojen vaikutuksista
- lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, oppimisvalmiudet sekä lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, ohjauksellisilla, oppilas-huollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea
- arvio erityisen tuen tarpeesta.

Pedagogisen selvityksen laatimisessa hyödynnetään lapsesta mahdollisesti aiemmin laadittua pedagogista arviota ja lapsen oppimissuunnitelmaa. Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa on tärkeää sekä lapsen tarpeiden selvittämisen että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta.

Pedagogisen selvityksen lisäksi erityisen tuen päätöksen valmistelemiseksi tulee tarvittaessa hankkia muita lausuntoja, kuten psykologinen tai lääketieteellinen lausunto tai vastaava sosiaalinen selvitys. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Erityisen tuen päätös

Erityisen tuen antamiseksi esiopetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös⁷⁹. Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava lasta ja huoltajaa⁸⁰. Päätös tehdään hallintolain mukaisesti⁸¹. Erityisen tuen päätöksessä tulee päättää lapsen pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut tarvittavat palvelut sekä tarvittaessa lapsen esiopetuksen poikkeava järjestäminen⁸². Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltajat voivat hakea siihen muutosta valittamalla⁸³. Päätös on aina perusteltava⁸⁴. Päätöksen perustelut sisältyvät yleensä pedagogiseen selvitykseen ja mahdollisiin lausuntoihin.

Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ennen esi- tai perusopetuksen alkamista tai esi- tai perusopetuksen aikana ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vamma, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten⁸⁵. Yleensä erityisen tuen päätös tehdään aikaisintaan esiopetuksen alkaessa. Ainoastaan pidennettyä oppivelvollisuutta tarvitsevalle lapselle se tulee tehdä viisivuotiaana. Jos erityisen tuen päätös tehdään esiopetuksen aikana ilman tehostetun tuen antamista, tulee sen perustua lapsen tilanteen uudelleen arviointiin esimerkiksi onnettomuuden tai vakavan sairauden seurauksena.

Perusopetuslain mukaan erityisen tuen tarpeellisuus tarkistetaan aina lapsen tuen tarpeen muuttuessa sellaisissa asioissa, joista päätetään erityisen tuen päätöksessä. Tarkistaminen esiopetuksen aikana tarkoittaa yleensä jonkin erityisen tuen päätöksessä määrätyn asian muuttamista. Tällaisia ovat esimerkiksi muutos avustajapalvelussa tai erityisissä apuvälineissä. Tarkistamista varten lapsesta tehdään uusi pedagoginen selvitys. Mikäli lapsi ei enää tarvitse erityistä tukea, tulee tuen lopettamisesta tehdä päätös. Tällöin lapselle ryhdytään antamaan

⁷⁹ Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010)

⁸⁰ Perusopetuslaki 17 § 3 mom. (642/2010)

⁸¹ Hallintolaki (434/2003)

⁸² Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010)

⁸³ Perusopetuslaki 42 § 2 mom. (642/2010)

⁸⁴ Hallintolaki 45 § 1 mom. (434/2003)

⁸⁵ Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010)

tehostettua tukea. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen lopettaminen esiopetuksen aikana on harvinaista.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Erityistä tukea koskevan päätöksen toimeenpanemiseksi lapselle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Suunnitelmasta tulee ilmetä lapsen erityistä tukea koskevan päätöksen mukaisen opetuksen ja muun tuen antaminen.⁸⁶ Se on kirjallinen suunnitelma lapsen esiopetuksen ja oppimisen tavoitteista, sisällöistä, käytettävistä pedagogisista menetelmistä ja lapsen tarvitsemasta tuesta.

Erityistä tukea varten tehtävä HOJKS perustuu pedagogisessa selvityksessä tuotettuun tietoon. Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laatimisessa hyödynnetään lapselle mahdollisesti aiemmin laadittua oppimissuunnitelmaa. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla. Lapsen opettajat laativat suunnitelman yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. Laatiin osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat.

Erityistä tukea varten laadittavan HOJKSin tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tuen järjestäminen edellyttää:

Lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimisen liittyvät tavoitteet

- lapsen näkemys tavoitteistaan ja kiinnostuksen kohteistaan
- lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- lapsen oppimiseen, työskentelytaitoihin sekä kehitykseen liittyvät tavoitteet, kuten tiedolliset, sosiaaliset, motoriset, kielelliset ja emotionaaliset tavoitteet

Pedagogiset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat ja kommunikointitavat
- lapselle tarjottava erityisopetus
- lapsen ohjaukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki ja eri toimijoiden vastuunjako
- erityistä tukea koskevan päätöksen mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä eri toimijoiden vastuunjako
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatukseen ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa
- kuvaus lapsen esiopetuksen kuljetusten järjestelyistä ja vastuista sekä kuljetusta odottavan lapsen ohjatusta toiminnasta ja valvonnasta

Tuen seuranta ja arviointi

- lapsen ja huoltajan kanssa yhdessä tehtävä arvio lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen kokonaistilanteesta
- HOJKSin tavoitteiden toteutumisen seuranta ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi sekä arviointiajankohdat

⁸⁶ Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

- HOJKSin tarkistaminen ja sen ajankohta
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt

Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia. HOJKSiin voidaan liittää huoltajan antamat yksilöidyt tiedonsiirtoluvat.

HOJKS tulee tarkistaa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran lukuvuodessa, lapsen tarpeiden mukaisesti⁸⁷. Sitä muutetaan aina lapsen tuen tarpeen tai opetuksen tavoitteiden muuttuessa. Jos erityisen tuen antaminen päätetään lopettaa, lapselle laaditaan oppimissuunnitelma tehostetun tuen antamiseksi.

Pidennetty oppivelvollisuus

Jos perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta perusopetuslaissa säädettyä aikaisemmin⁸⁸. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan oppilaan oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 11 vuotta. Esiopetus voi pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalle lapselle annettavassa esiopetuksessa kestää yhden tai kaksi vuotta.⁸⁹ Tarkoitus on vahvistaa lapsen valmiuksia niin, että hän selviytyisi opiskelustaan perusopetuksessa mahdollisimman hyvin.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.⁹⁰ Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapselle tehdään tällöin myös päätös erityisestä tuesta. Lapselle laaditaan HOJKS esiopetuksen alkaessa. Lapsella on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna oikeus saada esiopetusta.⁹¹ Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalla lapsella tämä oikeus esiopetukseen alkaa sen vuoden syyslukukauden alussa, jolloin lapsi täyttää viisi vuotta. Päätös oppivelvollisuuden pidentämisestä tarvitaan ennen esiopetuksen alkua, jotta oikeus siihen voi toteutua.

Lapsen ohjautuminen riittävän varhain tuen piiriin edellyttää yhteistyötä eri hallintokuntien välillä. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden eri vaihtoehtoista ja valinnan vaikutuksista. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen. Esiopetuksen kesto ja perusopetuksen aloittaminen tulee suunnitella lapsen edistymisen, tuen tarpeen ja kokonaistilanteen perusteella.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetus voidaan järjestää vaihtoehtoisesti kolmella eri tavalla:

- Lapsi aloittaa oppivelvollisuutta edeltävässä esiopetuksessa sinä vuonna, kun hän täyttää viisi vuotta, jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvassa esiopetuksessa ja aloittaa tämän jälkeen perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa yhden vuoden, minkä jälkeen hän aloittaa perusopetuksen.

⁸⁷ Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

⁸⁸ Perusopetuslaki 25 § 2 mom. (628/1998)

⁸⁹ Perusopetuslaki 9 § 2 mom. (628/1998)

⁹⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997)

⁹¹ Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010) ja 26 a § 2-3 mom. (1040/2014)

- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa kaksi vuotta. Tällöin lapsi aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin⁹² eli sinä vuonna, kun hän täyttää 8 vuotta. Perusopetuksen myöhemmästä aloittamisesta on tehtävä erillinen hallintopäätös.

5.6 Perusopetuslaissa säädetty tukimuodot

Osa-aikainen erityisopetus

Lapsella, jolla on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään, on oikeus saada osa-aikaista erityisopetusta muun esiopetuksen ohessa⁹³. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan lapsille, joilla on esimerkiksi kielellisiin, matemaattisiin tai motorisiin taitoihin liittyviä vaikeuksia, vaikeuksia oman toiminnan ohjauksessa, tarkkaavaisuudessa tai vuorovaikutustaidoissa. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä ja ehkäistä kehityksen ja oppimisen vaikeuksia. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan kaikilla tuen tasoilla.

Osa-aikaista erityisopetusta annetaan joustavin järjestelyin samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöopetuksena. Osa-aikaisen erityisopetuksen toteuttamistavoista esiopetuksessa tiedotetaan kaikille huoltajille. Sen toteuttamista suunnitellaan ja sen tarvetta ja vaikutuksia arvioidaan opettajien keskinäisenä yhteistyönä sekä yhdessä lapsen ja huoltajan kanssa. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteet ja sisällöt nivelletään lapsen saamaan muuhun opetukseen.

Opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut ja erityiset apuvälineet

Lapsella on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut ja erityiset apuvälineet kaikilla tuen tasoilla⁹⁴. Tarkoituksena on turvata lapselle kasvun ja oppimisen perusedellytykset, esteettömyys ja mahdollisuus vuorovaikutukseen kaikissa oppimisympäristöissä.

Lapselle järjestetään tarvittaessa tulkitsemista esimerkiksi kuulovamman tai kielellisen erityisvaikeuden takia. Hän voi tarvita myös puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja, kuten erilaisia symbolijärjestelmiä. Viittomakieltä käyttävien lasten kommunikaation tukena voidaan tarvittaessa käyttää viittomakielen tulkkia tai viittomakielentaitoista avustajaa. Eriasteisesti kuulovammaisten lasten kohdalla tulkkauksen menetelmä saattaa olla myös jokin muu kuin viittomakielen tulkkaus. Lapsen kielellisen erityisvaikeuden takia käytetään puhevammaisten tulkkia tai puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä hallitsevaa avustajaa. Myös opettaja voi tukea lasta kommunikoinnissa viittomien tai muiden symbolien avulla.

Avustajan antama tuki edistää lapsen itsenäistä selviytymistä ja omatoimisuutta sekä myönteisen itsetunnon kehittymistä. Avustajan antama tuki voidaan suunnata yksittäiselle lapselle tai opetusryhmälle. Opettajan tehtävänä on suunnitella, opettaa, antaa tukea sekä arvioida lapsen ja koko ryhmän oppimista ja työskentelyä. Avustaja ohjaa ja tukee lasta päivittäisissä tilanteissa ja tehtävien suorittamisessa opettajan tai muiden tuen ammattihenkilöiden ohjeiden mukaisesti. Opettajat ja avustajat suunnittelevat ja arvioivat työtään yhdessä sekä tarvittaessa esiopetuksen muun henkilöstön kanssa.

Erityisten apuvälineiden tarve voi liittyä näkemiseen, kuulemiseen, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen. Se voi liittyä myös oppimisen erityistarpeisiin. Tällöin käytetään

⁹² Perusopetuslaki (628/1998) 27 §

⁹³ Perusopetuslaki 16 § 2 mom. (642/2010)

⁹⁴ Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003)

esimerkiksi erilaisia tietoteknisiä sovelluksia, äänikirjoja, matematiikan havainnollistamisen välineitä tai keskittymistä tukevia apuvälineitä. Lapsen kanssa työskentelevät perehtyvät riittävästi opetukseen osallistumisen edellyttämien apuvälineiden käyttöön sekä ohjaavat lasta ja huoltajaa näiden käytössä yhteistyössä tuen muiden ammattihenkilöiden kanssa. Apuvälineitä käytetään suunnitelmallisesti, niiden käyttöä ja tarvetta arvioidaan säännöllisesti.

Lapsen kanssa työskentelevät suunnittelevat yhdessä opetukseen osallistumisen edellyttämien palvelujen ja apuvälineiden käytön eri oppimistilanteissa hyödyntäen tarvittaessa muita asiantuntijoita. Lapsen tukeminen voi edellyttää erityisosaamista, jota esiopetusyksikön omalla henkilöstöllä ei ole riittävästi. Tällöin hyödynnetään esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskusten lapsille tarjoamia palveluja ja henkilöstölle suunnattua koulutusta ja konsultaatiota.

Opetuksen järjestäjä päättää tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä muista opetuspalveluista ja erityisistä apuvälineistä. Lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve ja määrä arvioidaan lapsen opettajien ja oppilashuollon henkilöstön yhteistyönä hyödyntäen lapsen ja huoltajan antamia tietoja sekä mahdollisten esiopetuksen ulkopuolisten asiantuntijoiden lausuntoja. Tehostettua tukea saavan lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa arviossa. Erityistä tukea saavan lapsen palveluiden ja erityisten apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa selvityksessä ja niistä päätetään erityisen tuen päätöksessä. Yleistä ja tehostettua tukea saavalle lapselle tehdään lapsen tarvitsemista palveluista ja erityisistä apuvälineistä hallintopäätös. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan oppimissuunnitelmassa tai HOJKSissa.

5.7 Kasvun ja oppimisen tuki paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

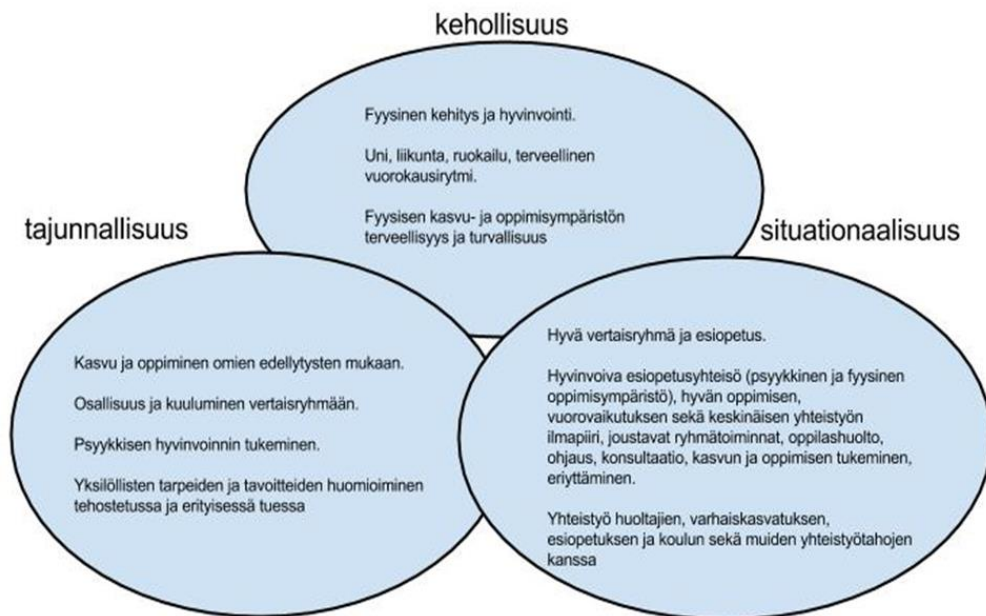
Kasvun ja oppimisen tuen järjestäminen

Kokonaisvaltainen ihmiskäsitys tuen lähtökohtana

Kajaanin esi- ja perusopetuksessa lasten tukeminen perustuu filosofi Lauri Rauhalan esittämään kokonaisvaltaiseen ihmiskäsitykseen ja sellaisena se kattaa koko ihmisenä olemisen kokonaisuuden. Sen mukaan ihmisessä on kolme olemuspuolta, jotka ovat

- kehollisuus (olemassaolo orgaanisena tapahtumisena),
- tajunnallisuus eli psyykkis-henkinen (olemassaolo kokemisen erilaisina laatuina ja asteina) ja
- situationaalisuus, johon sisältyy koko ympäröimä todellisuus, johon lapsi on suhteessa (esim. vanhemmat, kotipiiri ja sen ihmissuhteet ja fyysinen todellisuus, siitä laajeten mm. kouluun, sen fyysiseen ympäristöön, ihmissuhteisiin, ilmapiiriin jne.)

Rauhalan ihmiskäsitys on tässä opetussuunnitelmassa esitettyjen tukitoimenpiteiden filosofinen perusta ja sellaisenaan vertautuu hyvin uusien opetussuunnitelman perusteiden taustalla oleviin periaatteisiin, lapsen kasvun, hyvinvoinnin sekä oppimisen tukemiseen ja oppilashuoltotyöhön.

Esiopetuksen perustana on yhteistyö huoltajien, lasten ja esiopetuksen henkilöstön välillä, mikä vahvistaa vanhemmuutta ja perustuu tasavertaiseen vuorovaikutukseen. Yhteistyössä etsitään sellaisia toimintakäytäntöjä, jotka antavat lapselle tilaa kasvaa persoonana ja yhteisön jäsenenä. Lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista esiopetuksessa huolehtii ammattitaitoinen esiopetuksen henkilökunta yhteistyössä huoltajan ja tarvittaessa varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä huolehditaan siitä, että kaikki ymmärtävät käsiteltävän asian. Maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa käytetään tarvittaessa tulkkauspalveluja.

Ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen toimintamallit sekä yhteistyö, vastuut ja työnjako esiopetuksesta vastaavan hallinnon sisällä ja hallintokuntien kanssa

Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan on kirjattu toimia, joilla yhteisöllistä ja varhaista tukea vahvistetaan. Näistä kirjatusta toimista useimmat liittyvät oppilashuoltoon, mutta niillä on kuitenkin välillistä vaikutusta lasten kasvun ja oppimisen tuen järjestämiseen.

- Kainuun tasolla yhteisöllistä ja varhaista tukea pyritään vahvistamaan seuraamalla terveellisyys, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä arviointitietoja sekä järjestämällä tarpeenmukaista eri toimialojen henkilöstön yhteistä koulutusta ja ohjausta. Arvioivana, suunnittelevana ja järjestävänä tahona toimii Lasten ja nuorten hyvinvointityöryhmä.
- Opetussuunnitelman tasolla ja oppilashuollossa tehdään kuntarajat ylittävää yhteistyötä jo olemassa olevien ohjeistusten ja toimintamallien levittämiseksi ja uusien kehittämiseksi. Tämä on toteutettu yhteisessä opetussuunnitelmaprosessissa vuosina 2014-2016. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluopetussuunnitelma laaditaan kunta-kohtaisesti.
- Kuntatasolla huolehditaan yksikkökohtaisten oppilashuoltosuunnitelmien kattavuudesta ja ajantasaisuudesta. Toteutus- ja seurantavastuu on yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimialalla kuntien sivistystoimen johdon, varhaiskasvatuksen esimiesten ja

koulujen rehtoreiden kanssa.

- Tuen porrastuksen toimintajärjestelmää kehitetään yhtenäisemmäksi. Toteutusvastuu on erityisvarhaiskasvatuksen ja erityisopetuksen henkilöstöllä, seurantavastuu kuntien sivistystoimen johdolla, varhaiskasvatuksen esimiehillä ja koulujen rehtoreilla.
- Sähköistä asiointia kehitetään yhtenäisten järjestelmien suuntaan. Toteutus tapahtuu yhteistyössä eri toimialojen kesken.

Kajaanissa pyritään tuen tarpeiden varhaiseen havaitsemiseen varhaiskasvatuksessa jo ennen kuin lapsi aloittaa esiopetuksen. Jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut asiat siirretään huoltajan luvalla esiopetuksen opettajalle. Lapsen tuen tarpeen arvioimisessa tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja neuvolan välillä sovittujen käytäntöjen mukaisesti. Yhteistyössä on aina mukana myös lapsen/perheen muu tukiverkosto tarpeen mukaan. Havaitessaan lapsella tuen tarvetta esiopetuksen opettaja ottaa välittömästi huoltajan kanssa asian puheeksi.

Esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen ennaltaehkäisevän työn toimintamalleina ovat hyvä lasten keskinäinen ja lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus, leikin ja toiminnan kautta oppiminen, lasten ja huoltajien osallisuus sekä suunnitelmallinen ja tavoitteellinen esiopetus.

Yksikkökohtaiset oppilashuoltosuunnitelmat tehdään joka lukuvuosi. Tähän liittyen luvussa 6 Oppilashuolto on tarkennettu yhteisöllisen oppilashuollon ennaltaehkäisevät toimintatavat. Kasvun ja oppimisen tuen sekä oppilashuollon käytänteiden suunnittelun, toteuttamisen, kehittämisen ja arvioinnin osalta Kajaanissa tehdään tiivistä yhteistyötä esi- ja perusopetuksen kesken. Kaupunkitasolla on selkeä toimintamalli eri nivelvaiheisiin ja niihin liittyviin tiedonsiirtoihin.

Toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet

Monialainen yhteistyö, toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet päivitetään toimikausittain erilliselle lomakkeelle, joka löytyy Intrasta (Varhaiskasvatus -> Ohjeet), Wilmasta, PDF-lomakkeista ja Kajaanin varhaiskasvatuksen internet-sivuilta.

Kajaanissa on lisäksi määritelty ja kirjattu lastensuojelun yhteistyökäytänteet, jotka löytyvät Intrasta (Varhaiskasvatus-> Ohjeet), Wilmasta ja PDF-lomakkeista.

Kasvun ja oppimisen tuen tarpeiden suunnitelmallinen seulonta tuen järjestämiseksi, arviointi tuen aikana sekä seuranta

Esiopetuksessa havainnoidaan ja arvioidaan jatkuvasti lasten tuen tarvetta. Esiopetuksen opettaja tukee ja ohjaa lapsen kasvua ja oppimista yhdessä muun esiopetuksen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Esiopetuksen opettaja tekee yhteistyötä huoltajien, varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja oppilashuollon ammattihenkilöstön kanssa.

Tuen tarpeen arvioinnin lähtökohtana on huomion kiinnittäminen ryhmässä käytettyihin toimintatapoihin, opetusjärjestelyihin ja oppimisympäristöön sekä niiden soveltuvuuteen lapselle. Lapsen valmiuksia ja taitoja havainnoidaan, arvioidaan ja tuetaan leikin ja toiminnan kautta:

- Esiopetuksen oppimissuunnitelma laaditaan kaikille esioppilaille
- Kielelliset valmiudet ja taidot: Kummi 3: harjoitusohjelma sekä loppumittaus koulua edeltävänä vuonna
- Matemaattiset valmiudet ja taidot: esioppilaan tarpeen mukaan esimerkiksi joku seuraavista: MAVALKA, Heureka, LukiMat koulua edeltävänä vuonna
- Motoriset valmiudet ja taidot: motoristen taitojen arviointilomake
- Tunne- ja sosiaaliset taidot: Pienin Askelin/Askeleittain-ohjelma, lisämateriaalina voidaan käyttää esimerkiksi Häijyherneitä ja lempeyslientä-materiaalia

- S2- arviointi suomea toisena kielenä puhuville lapsille käytetään jotain seuraavista materiaaleista: Kili-, Halinalle-, Lauran Päivä-, Pienten kielireppu- ja Repun takanassa
- Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen – lomaketta käytetään keskustelun pohjana syksyllä
- Esiopetuksesta ekaluokalle –lomake jokaiselle lapselle. Lomake esitellään huoltajille syksyllä ja täytetään keväällä esiopetuskeskusteluissa koulua edeltävänä vuonna
- Lapsen ja huoltajien ajatuksia varhaiskasvatussuunnitelmaan/esiopetussuunnitelmaan -lomake lapsen itsearvioinnissa syksyllä ja keväällä esiopetuskeskusteluissa
- Lumiukko-testi (puheen ja kielenkehityksen arviointi) neuvolan 5-vuotistarkastuksen yhteydessä

Heti tuen tarpeen ilmetessä esiopetuksen opettaja ottaa asian puheeksi huoltajan ja lapsen kanssa. Esiopetuksen opettaja ja huoltaja käyvät läpi havainnot lapsen kasvusta, hyvinvoinnista ja oppimisesta sekä tuen tarpeesta. Tuki aloitetaan heti tuen tarpeiden ilmetessä. Lapsikohtaiset tavoitteet sekä tuki ja niiden arviointi kirjataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan. Lapsen kasvun ja oppimisen tuen toteuttaminen on perusopetuslaissa säädettyä tukea, jonka vastaanottamisesta lapsi tai huoltaja ei voi kieltäytyä. Tuki annetaan lapselle ensisijaisesti omassa esiopetusryhmässä erilaisin joustavin järjestelyin. Esiopetuksen opettajan tukena on varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

Kouluun siirtymävaiheessa havainnot ja arvioinnit lapsen taidoista ja valmiuksista siirtyvät kouluun laaja-alaiselle erityisopettajalle Esiopetuksesta ekaluokalle -lomakkeella. Hänelle toimitetaan myös Kummi3- koontilomake ja muiden harjoitusohjelmien tiedot.

Tuki erityisissä tilanteissa

Oppilas saattaa tarvita tukea erityisissä tilanteissa, kuten sairauden yhteydessä tai vaikeassa elämäntilanteessa. Sairaalan sijaintikunta on velvollinen järjestämään sairaalassa potilaana olevalle oppilaalle esiopetusta siinä määrin kuin se hänen terveytensä ja muut olosuhteet huomioon ottaen on mahdollista⁹⁵.

Yhteistyö oppilashuollon palveluista vastaavien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa tuen tarpeen arvioinnissa, tuen suunnittelussa, järjestämisessä sekä käytännön toteuttamisessa

Mikäli lapsi tarvitsee kasvun ja oppimisen tukea täydentäviä oppilashuollon palveluja, ohjataan perhe oppilashuollon palvelujen käyttöön ja/tai suunnitellaan tuen antamista huoltajan suostumuksella asiantuntijaryhmässä, jonka käsittelemät asiat kirjataan oppilashuoltokertomukseen. Yhteistyö lastensuojelun kanssa tehdään mahdollisuuksien mukaan ennaltaehkäisevän periaatteen mukaan. Lastensuojeluilmoitus tehdään tarvittaessa kuitenkin lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Esiopetuksen oppilashuolto kuvataan luvussa 6.

Kasvun ja oppimisen tuen suhdetta oppilashuoltoon selkiyttää Opetushallituksen ohjausartikkeli:

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki-ja-oppilashuolto>

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön keskeiset toimintaperiaatteet kasvun ja oppimisen tuen kysymyksissä

Esiopetuksen opettaja vastaa siitä, että huoltajat saavat riittävästi tietoa lapsen kasvun ja oppimisen tuen sekä oppilashuollon toimintatavoista esiopetuksessa esimerkiksi vanhempainilloissa ja lapsikohtaisissa keskusteluissa. Esiopetuksen opettaja on heti yhteydessä huoltajiin, kun lapsen kasvu, oppiminen ja/tai hyvinvointi herättää huolta. Puheeksi ottamisen pohjana on hyvä yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa heti esiopetusvuoden alusta lähtien. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa.

⁹⁵ Perusopetuslaki 21.8.1998/628 4a§

Huoltajien on hyvä tietää, että he tai lapsi eivät voi kieltäytyä kasvun ja oppimisen tuen vastaanottamisesta eikä heidän suostumustaan tarvita tuen tarpeen arviointiin ja tuen suunnitteluun. Lapsi voi tarvita kasvun ja oppimisen tuen lisäksi myös yksilökohtaisen oppilashuollon tukea. Se perustuu vapaaehtoisuuteen ja edellyttää huoltajan suostumusta. Tukea suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan yhteistyössä huoltajan kanssa tiiviisti yhteisesti sovitulla tavalla ja työnjaolla.

Kasvun ja oppimisen tukeen liittyvät toimivaltuudet eri hallintopäätöksissä

Hallintopäätöksistä on tarkemmat kuvaukset kunkin tuen portaan kohdalla sekä kohdassa Perusopetuslaissa säädetty tukimuodot.

Kolmiportainen tuki Kajaanin esiopetuksessa

KOLMIPORTAINEN TUKI KAJAANIN ESIOPETUKSESSA		
YLEINEN TUKI Kuuluu kaikille lapsille. Tuen tarve lyhytaikaista/vähäistä	TEHOSTETTU TUKI Lapsi tarvitsee enemmän ja tiiviimpää tukea tai useita tuen muotoja	ERITYINEN TUKI Lapsi tarvitsee kokoaikaista, jatkuvaa yksilöllistä tukea
Oppimissuunnitelma	Tehostettu oppimissuunnitelma	Erityisen tuen päätös ja HOJKS
Tukimuodot • Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa • Oppimisympäristöjen muokkaaminen • Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen • Joustavat ryhmittelyt • Eriyttäminen • Lapsikohtainen ohjaaminen • Oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki • Osa-aikainen erityisopetus • Apuvälineet • Avustajapalvelut	Tukimuodot • Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa • Oppimisympäristöjen muokkaaminen • Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen • Joustavat ryhmittelyt • Suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen • Lapsikohtainen ohjaaminen • Oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki • Osa-aikainen erityisopetus • Apuvälineet • Avustajapalvelut	Tukimuodot • Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa • Oppimisympäristöjen muokkaaminen • Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen • Joustavat ryhmittelyt • Suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen • Lapsikohtainen ohjaaminen • Oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki • Osa-aikainen erityisopetus • Apuvälineet • Avustajapalvelut
Pedagoginen arvio		Pedagoginen selvitys
Vastuut Esiopetuksen opettaja yhteistyössä veon ja/tai muiden asiantuntijoiden kanssa	Vastuut Esiopetuksen opettaja yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden, veon ja/tai muiden asiantuntijoiden kanssa	Vastuut Esiopetuksen opettaja yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden, veon ja/tai muiden asiantuntijoiden kanssa

Yleinen tuki

Yleisellä tuella tarkoitetaan yleensä **yksittäisiä tukitoimia, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa**. Yleistä tukea annetaan heti tuen tarpeen ilmetessä, eikä tuen aloittaminen edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä. Tuen tarpeiden arviointi ja tarvittavan tuen antaminen kuuluvat kaikkiin kasvatus- ja opetustilanteisiin. Tuen tarvetta arvioitaessa tarkastellaan käytettyjä työtapoja, opetusjärjestelyjä ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, voidaanko näitä muuttamalla toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja, jotka kirjataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan.

Yleisen tuen käytännön järjestäminen

Yleisen tuen aikana lapsen tuen tarpeisiin vastataan esimerkiksi käyttämällä hänen **yksilöllisiin tarpeisiinsa soveltuvia materiaaleja, välineitä ja opetusohjelmia** ottaen huomioon eri aistien käytön oppimisessa ja ohjaamisessa. Tukea voi myös olla **oppimisympäristön jäsentäminen** kuvin niin, että lapsi kykenee osallistumaan kasvatus- ja opetustilanteisiin. **Esiopetusryhmien joustavalla muuntelulla** tuetaan lapsen osallistumista vertaisryhmän toimintaan.

Kaikille lapsille laaditaan esiopetuksen oppimissuunnitelma, johon kirjataan myös lapsen tarvitsema tuki. Oppimissuunnitelma laaditaan tarvittaessa ilman huoltajan suostumusta ja osallistumista. Oppimissuunnitelman laatimisessa voidaan hyödyntää huoltajan luvalla lapselle varhaiskasvatuksessa tehtyä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Kajaanin kaupungin esiopetuksen lomakkeet täytetään sähköisesti, tulostetaan ja huoltajat allekirjoittavat ne. Alkuperäinen lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma arkistoidaan lapsen siirtyessä perusopetukseen Kaupungintalon arkistoon. Koulun siirtymävaiheessa laaja-alaiselle erityisopettajalle lähetetään Kummi3 -koontilomake ja huoltajien luvalla kopio oppimissuunnitelmasta.

Tehostettu tuki

Tehostetussa tuessa on käytössä kaikki yleisen tuen tukitoimet. Tehostettu tuki suunnitellaan kokonaisuutena ja esiopetuksen opettaja havainnoi ja arvioi lapsen oppimista ja hyvinvointia säännöllisesti yhteistyössä huoltajan kanssa. Tehostetussa tuessa lapsi tarvitsee **säännöllisempää ja pitkäjänteisempää tukea** tai **useampia tukimuotoja**. Lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta tiiviimmin ja lapsella on esimerkiksi käytössä oman toiminnan ohjaukseen henkilökohtaiset arkea strukturoivat kuvat ja/tai kommunikoinnin tukimuodot (kuvat / tukiviittomat).

Pedagogiseen arvioon laadintaan liittyvät käytänteet

Tehostetun tuen aloittaminen perustuu pedagogiseen arvioon, jonka esiopetuksen opettaja laatii hyödyntäen huoltajan kanssa yhdessä laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa/esiopetus-suunnitelmaa. Yhteistyö on tärkeää lapsen tarpeiden selvittämisen sekä tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta, mutta tuki voidaan järjestää myös ilman huoltajan suostumusta. Arvion laatimisessa käytetään tarvittaessa myös muita asiantuntijoita.

Arviossa kuvataan lapsen saama yleinen tuki, oppimisvalmiudet sekä kasvuun ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet. Lisäksi arviossa tuodaan ilmi lapsen kiinnostuksen kohteet sekä vahvuudet. Arviossa kuvataan myös sitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä ohjauksellisilla, oppilashuollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea.

Toimintatavat lapsen tehostetun tuen aloittamisessa, toteuttamisessa ja päättämisessä

Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa palaaminen takaisin yleisen tuen piiriin käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa. Tehostetun tuen käsittelyssä tulee olla mukana joku oppilashuollon ammattihenkilöstä; neuvolaterveydenhoitaja (ensimmäisenä esiopetusvuotena ja toisen esiopetusvuoden syksyllä) /kouluterveydenhoitaja (koulua edeltävän vuoden keväällä) ja/tai koulupsykologi ja/tai -kuraattori. Moniammatillinen käsittely voidaan toteuttaa myös konsultation kautta. Pedagogisen arvion käsittelyssä voi olla mukana lapsen ja perheen kanssa työskenteleviä muita asiantuntijoita.

Oppimissuunnitelman laadintaan, arviointiin ja tarkistamiseen liittyvät käytänteet tehostetun tuen aikana sekä yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa

Oppimissuunnitelma perustuu lapselle pedagogisessa arviossa tuotettuun tietoon. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma tai muita esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia hyödynnetään niitä huoltajan luvalla. Laatimiseen voi osallistua tarvittaessa myös muita asiantuntijoita esiopetushenkilöstön ja oppilashuollon ammattihenkilöiden lisäksi. Arviointikeskustelut käydään riittävän usein ja ainakin toimikauden päättyessä. Ennen oppimissuunnitelman laatimista lapsen kanssa käydään läpi ”Lapsen ja huoltajien ajatuksia varhaiskasvatussuunnitelmaan/esiopetussuunnitelmaan” – lomakkeen kysymykset.

Erityinen tuki

Kun tehostettu tuki ei ole riittävä tai lapsen edellytykset ovat heikentyneet esimerkiksi vamman tai vakavan sairauden vuoksi äkillisesti. Erityinen tuki suunnitellaan ja toteutetaan lapsen, huoltajan, esiopetuksen henkilöstön, lapsen kanssa työskentelevien terapeuttien ja muiden asiantuntijoiden yhteistyönä. Erityinen tuki annetaan lapselle ensisijaisesti omassa esiopetusryhmässä lähipäiväkodissa tai integroiduissa ryhmissä erilaisin joustavin järjestelyin. Erityisessä tuessa lapsi tarvitsee tiiviimmin aikuisen tukea kasvussa ja oppimisessa.

Pedagogisen selvityksen laadintaan liittyvät käytänteet

Esiopetuksen opettaja laatii pedagogisen selvityksen moniammatillisessa yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa. Käsittelyssä tulee olla mukana neuvolaterveydenhoitaja / kouluterveydenhoitaja ja/tai koulupsykologi ja/tai -kuraattori. Moniammatillinen käsittely voidaan toteuttaa myös konsultaation kautta. Pedagogisen selvityksen käsittelyssä voi olla mukana lapsen ja perheen kanssa työskenteleviä muita asiantuntijoita. Huoltajan suostumusta ei kuitenkaan tarvita laatimiseen, käsittelyyn eikä tuen antamiseen.

Pedagogisen selvityksen laatimisessa hyödynnetään lapsesta mahdollisesti aiemmin laadittua pedagogista arviota ja lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa ja mahdollisia asiantuntijalauseita. Mikäli lapsella on varhaiskasvatuksessa laadittuja suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Erityisen tuen päätöksen tekeminen ja toimintatavat

Jos esiopetuksessa todetaan lapsen tuen tarve niin suureksi, että lapsi tulee tarvitsemaan erityistä tukea, laaditaan pedagoginen selvitys. Pedagogiseen selvitykseen on kirjattu, kuinka lasta ja huoltajaa on kuultu. Erityisen tuen päätöksessä tulee päättää lapsen pääsääntöinen opetusryhmä esiopetuksessa ja samalla myös perusopetuksen ensimmäisellä luokalla, mahdolliset tulkittamis- ja avustajapalvelut, muut tarvittavat palvelut sekä tarvittaessa lapsen esiopetuksen poikkeava järjestäminen. Huoltajat voivat hakea päätökseen muutosta valittamalla.

Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ennen esi- tai perusopetuksen alkamista tai esi- tai perusopetuksen aikana ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vamman, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten. Mikäli erityiseen tuen aloittaminen tapahtuu äkillisesti ilman tehostettua tukea, täytetään Erityisen tuen aloittaminen ilman erityistä tukea edeltävää pedagogista selvitystä ja tehostetun tuen antamista -lomake. Lomakkeet lähetetään sivistyspalvelukeskukseen, lausunnot liitteenä. Lapselle on laadittava HOJKS.

Erityisen tuen päätöksen tekemiseen liittyvät käytänteet löytyvät Intrasta (Varhaiskasvatus -> Ohjeet), PDF-lomakkeista, Wilmasta ja Kajaanin varhaiskasvatuksen internet-sivuilla.

HOJKS:n laadintaan, arviointiin ja tarkistamiseen liittyvät käytänteet

Silloin kun lapsi tarvitsee erityistä tukea kasvussa ja oppimisessa, esiopetuksen opettaja laatii hänelle henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) yhteistyössä lapsen ja huoltajan, tarvittavan muun esiopetuksen henkilöstön sekä lapsella mahdollisesti olevien terapeuttien ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Suunnitelmaan kirjataan lapsen erityistä tukea koskevan päätöksen mukainen opetus ja muun tuen antaminen. Esiopetuksen opettaja vastaa HOJKS:aan kirjatun erityisopetuksen toteutumisesta arjessa.

Alkuperäinen lapsen HOJKS arkistoidaan toimikauden päättyessä kaupungintalon arkistoon.

Kouluun siirtymävaiheessa tulevalle opettajalle lähetetään kopio.

Erityisen tuen aloittaminen kouluun siirtymävaiheessa

Toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet päivitetään toimikausittain erilliselle lomakkeelle, joka löytyy Intrasta (Varhaiskasvatus -> Ohjeet), PDF-lomakkeista, Wilmasta ja Kajaanin varhaiskasvatuksen internet-sivuilta.

Pidennetty oppivelvollisuus

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset tai vaikeasti sairaat lapset. Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta ja erityisen tuen alkamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista sinä vuonna, jona lapsi täyttää 5 vuotta. Lapsi voi tällöin huoltajien päätöksen mukaan osallistua oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen jo 5-vuotiaana. Lapselle laaditaan HOJKS esiopetuksen alkaessa.

Esiopetuksen aloittaminen ja kesto sekä perusopetuksen aloittaminen tulee suunnitella lapsen kokonaistilanteen, edistymisen ja tuen tarpeen perusteella. Jos lapsi aloittaa esiopetuksen suoraan oppivelvollisuutena 6-vuotiaana, ratkaisu siitä kestääkö esiopetus yhden vai kaksi vuotta, tehdään ensimmäisen esiopetusvuoden aikana vasta siinä vaiheessa kun nähdään, onko lapsi valmis siirtymään ensimmäiselle luokalle jo yhden esiopetusvuoden jälkeen vai tarvitseeko hän vielä toisen vuoden esiopetusta.

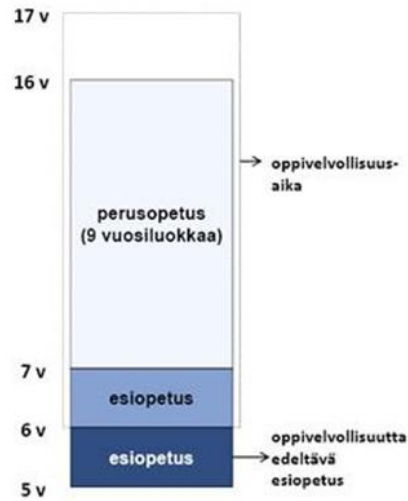
Huoltajalle on tärkeää kertoa, että jos hän valitsee oppivelvollisuutta edeltävän esiopetuksen 5-vuotiaana, lapsi aloittaa silloin perusopetuksen 7-vuotiaana. Kolmas esiopetusvuosi voi tulla kysymykseen vain hyvin poikkeuksellisesti. Tällainen päätös voidaan tehdä vain siinä tapauksessa, jos esiopetuksen toisen vuoden aikana tai sen loppupuolella havaitaan, ettei lapsi ole esiopetuksen aikana edistynyt tavoitteiden mukaisesti, mutta hänellä olisi potentiaalia selviytyä perusopetuksessa merkittävästi korkeampien tavoitteiden mukaisesti kuin silloin, jos hän aloittaisi perusopetuksen 7-vuotiaana. Tällainen harvinainen tilanne voi johtua esimerkiksi siitä, että lapsi on esiopetuksen aikana ollut pitkiä aikoja sairaana.

Varhaiskasvatuksen opettaja tekee esityksen pidennetyn oppivelvollisuuden ja erityisen tuen alkamisesta yhteistyössä päiväkodin johtajan ja lasta hoitavien ja kuntouttavien tahojen kanssa. Samalla sovitaan lapsen tulevasta koulupaikasta (lähikouluperiaate) ja se kirjataan esitykseen. Lapsi siirtyy perusopetuksen oppilaaksi.

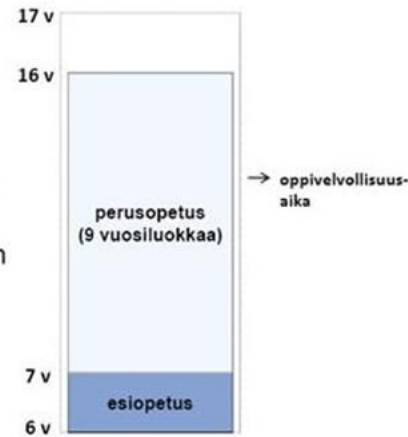
Perusopetuksen tulosalueen johtaja tekee asiasta erillisen hallintopäätöksen. Sitä varten täytetään kaupungin oma lomake: Pidennetyn oppivelvollisuuden ja erityisen tuen alkaminen. Päätösesitys lähetetään sivistyspalvelukeskukseen, lausunnot liitteenä.

Kolme tapaa järjestää pidennetty oppivelvollisuus

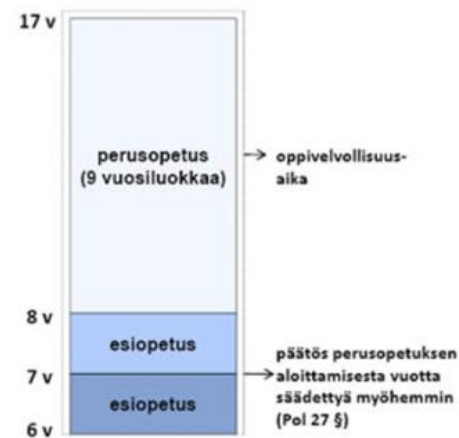
Lapsi aloittaa oppivelvollisuutta edeltävässä esiopetuksessa sinä vuonna, kun hän täyttää viisi vuotta, jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvassa esiopetuksessa ja aloittaa tämän jälkeen perusopetuksen.

Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa yhden vuoden, minkä jälkeen hän aloittaa perusopetuksen.

Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa kaksi vuotta. Tällöin lapsi aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin eli sinä vuonna, kun hän täyttää 8 vuotta. Perusopetuksen myöhemmästä aloittamisesta on tehtävä erillinen hallintopäätös.

Koulunkäynnin poikkeuksellinen aloittaminen

Aina, jos lapsi ei aloita perusopetusta 7-vuotiaana, tehdään hänelle perusopetuslain 27 §:n mukainen päätös. Sen mukaan opetuksen järjestäjä voi psykologisten ja tarvittaessa lääketieteellisten selvitysten perusteella antaa lapselle luvan aloittaa perusopetus vuotta säädettyä aiemmin/myöhemmin.

Koulunkäynnin poikkeuksellinen aloittaminen -lomake täytetään ja lähetetään sivistyspalvelukeskukseen, lausunnot liitteenä. Perusopetuksen tulosalueen johtaja tekee hallintopäätöksen.

Koulunaloituksen varhentamispäätös on tehtävä ennen esiopetuksen aloittamista. Lykkäyspäätös on tehtävä esiopetusvuoden aikana. Tehostettua tukea jatketaan tai jos sitä ei ole ollut pedagoginen arvio ja oppimissuunnitelma tehdään heti lykkäysvuoden alkaessa.

Monialainen yhteistyö, toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet päivitetään toimikausittain erilliselle lomakkeelle, joka löytyy Intrasta (Varhaiskasvatus -> Ohjeet), PDF-lomakkeista, Wilmasta ja Kajaanin varhaiskasvatuksen internet-sivuilta. Lomakkeesta löytyy tarkennuksia koulunkäynnin poikkeukselliseen aloittamiseen.

Perusopetuslaissa säädetty tukimuodot

Osa-aikainen erityisopetus

Kajaanissa osa-aikaisen erityisopetuksen suunnittelu tapahtuu aina esiopetuksen opettajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan yhteistyönä. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteet, menetelmät, vastuut ja työnjako sekä toteutumisen arviointi kirjataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan. Kajaanin kaupungin omissa esiopetusyksiköissä osa-aikaista erityisopetusta annetaan pääsääntöisesti samanaikaisopetuksena tai pienryhmässä esiopetuksen opettajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan yhteistyönä. Yksityinen palveluntuottaja vastaa siitä, että yksikön esiopetuksessa osa-aikainen erityisopetus toteutuu kaikilla tuen tasoilla tämän opetussuunnitelman mukaisesti.

Osa-aikaista erityisopetusta annetaan lapsille, joilla on esimerkiksi

- kielellisiä vaikeuksia
- matemaattisia vaikeuksia
- motorisiin taitoihin liittyviä vaikeuksia
- oman toiminnan ohjauksen haasteita
- tarkkaavaisuuden pulmia
- vaikeuksia vuorovaikutustaidoissa

Opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut ja erityiset apuvälineet

Yleistä tukea saavalle esiopetuksessa olevalle lapselle tarvittavista palveluista ja erityisistä apuvälineistä tehdään Esitys palvelujen järjestämisestä ja apuvälineiden hankinnasta yleisessä ja tehostetussa tuessa -lomake. Esitys lähetetään Sivistyspalvelukeskukseen Varhaiskasvatuksen tulosalueen johtajalle, joka tekee hallintopäätöksen. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmassa.

Tehostettua tukea saavan lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa arvioissa. Tehostettu tukea saavalle esiopetuksessa olevalle lapselle tarvittavista palveluista ja erityisistä apuvälineistä tehdään Esitys palvelujen järjestämisestä ja apuvälineiden hankinnasta yleisessä ja tehostetussa tuessa -lomake. Esitys lähetetään Sivistyspalvelukeskukseen Varhaiskasvatuksen tulosalueen johtajalle, joka tekee hallintopäätöksen. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan lapsen esiopetuksen tehostetun tuen oppimissuunnitelmassa.

Erityistä tukea saavan lapsen palveluiden ja erityisten apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa selvityksessä ja niistä päätetään erityisen tuen päätöksessä. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan HOJKSissa.

Jos lapsella on varhaiskasvatuksessa ollut erityisavustajan tukea ja/tai erityisiä apuvälineitä ja hän esiopetuksen lisäksi on varhaiskasvatuksen piirissä, palveluiden ja apuvälineiden tarvetta voidaan arvioida jo keväällä ennen esiopetusvuoden alkua. Tällöin päiväkodin johtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja tekevät Esitys erityisavustajasta -lomakkeen, jolla haetaan tarvittavaa tukea seuraavan toimikauden ryhmälle. Esitys lähetetään Sivistyspalvelukeskukseen Varhaiskasvatuksen tulosalueen johtajalle, joka tekee päätöksen. Esiopetusvuoden syksyllä tehdään lapsikohtainen esitys Esitykset palvelujen järjestämisestä ja apuvälineiden hankinnasta, jossa määritellään lapsen tarvitsemat palvelut, kuten edellä on kuvattu.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa määritellään tulkitsemis- ja avustajapalveluihin sekä muihin opetuspalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin liittyvät⁹⁶ hallinnolliset käytänteet ja päätöksenteko opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

Lapset, joille on tehty **päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta**⁹⁷ voivat saada perusopetuslain mukaisen esiopetuksensa osallistumalla kaksivuotisen esiopetuksen kokeiluun⁹⁸. Tarvittaessa päätös voidaan tehdä kaksivuotisen esiopetuksen aikana. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville lapsille laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) luvun 5.5 (Eri-tyinen tuki) mukaisesti.

⁹⁶ Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003)

⁹⁷ Perusopetuslaki 25 § 2 mom. ja 26 § 1 mom. (477/2003)

⁹⁸ Laki kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta 2§ 3 mom. (2020/1046)

6 OPPILASHUOLTO

Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilussa noudatetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain⁹⁹ mukaisia Esiopetuksen perusteet 2014 asiakirjassa kuvattuja oppilashuoltoon liittyviä määräyksiä. Tarkemmat ohjeet kokeilukunnille on koottu alalukuun 6.5.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain käsitteistön sijasta esiopetuksen opiskeluhuollosta nimitystä oppilashuolto, opiskelijasta käsitettä lapsi, oppilaitoksesta nimitystä esiopetusyksikkö tai esiopetus. Koulutuksen järjestäjään viitataan käsitteellä opetuksen järjestäjä¹⁰⁰.

Lasten kehitysympäristön ja esiopetuksen toimintaympäristön muutosten myötä oppilashuollosta on tullut yhä tärkeämpi osa esiopetuksen perustoimintaa. Oppilashuolto liittyy kiinteästi esiopetuksen tehtävään edistää lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. Oppilashuoltotyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus¹⁰¹.

Lapsella on oikeus saada maksutta oppilashuolto, jota opetukseen osallistuminen edellyttää¹⁰². Esiopetuksen oppilashuolto koskee myös pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevia lapsia. Oppilashuollolla tarkoitetaan lapsen hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa esiopetusyhteisössä. Oppilashuoltoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko esiopetusyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Tämän lisäksi lapsilla on oikeus yksilökohtaiseen oppilashuoltoon¹⁰³. Monialainen yhteistyö on oppilashuollossa keskeistä. Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, kunnioittava suhtautuminen lapseen ja huoltajaan sekä heidän osallisuutensa tukeminen.

Esiopetuksen oppilashuollosta ja siihen liittyvistä suunnitelmista säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa. Tässä luvussa määrätään oppilashuollon keskeisistä periaatteista, opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista sekä paikallisen opetussuunnitelman ja yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laatimisesta. Esiopetuksen toteuttamiseen kuuluvasta kasvun ja oppimisen tuesta määrätään perusteiden luvussa 5 (Lapsen kasvun ja oppimisen tuki)¹⁰⁴.

6.1 Monialainen oppilashuollon yhteistyö

Oppilashuolto järjestetään monialaisessa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa siten, että siitä muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus¹⁰⁵. Oppilashuoltoa toteutetaan yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa ottaen huomioon lapsen ikä ja edellytykset¹⁰⁶. Esiopetusyhteisön tai lasten hyvinvoinnissa havaittuihin huolenaiheisiin etsitään ratkaisuja yhdessä huoltajan kanssa.

⁹⁹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2013/1287)

¹⁰⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 1 § 3 mom.

¹⁰¹ YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

¹⁰² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 4 mom.

¹⁰³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 1 - 2 mom.

¹⁰⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 1 - 2 mom.

¹⁰⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 1 mom.

¹⁰⁶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 18 § 1 mom.

Esiopetuksessa oppilashuolto on esiopetusyhteisössä työskentelevien ja oppilashuoltopalveluista vastaavien työntekijöiden tehtävä. Ensisijainen vastuu esiopetusyhteisön hyvinvoinnista on esiopetuksen henkilökunnalla¹⁰⁷. Oppilashuollon palveluita ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä terveydenhoitopalvelut, jotka järjestetään terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmälle suunnattuina neuvolapalveluina¹⁰⁸. Näiden asiantuntijoiden tehtävät liittyvät niin lapseen, lapsen kehitysympäristöihin kuin yhteistyöhön. Palveluja tarjotaan siten, että ne ovat helposti saatavilla¹⁰⁹. Palvelut järjestetään lain edellyttämässä määrääjässä¹¹⁰.

Lapsen huoltajalle annetaan tieto käytettävissä olevasta oppilashuollosta ja heitä ohjataan hakemaan tarvitsemiaan oppilashuollon palveluja¹¹¹. Lapsen ja huoltajan osallisuus oppilashuollossa, suunnitelmallinen yhteistyö ja oppilashuollosta tiedottaminen lisäävät oppilashuollon tuntemusta ja edesauttavat palveluihin hakeutumista. Eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden keskinäinen konsultaatio on tärkeä työmenetelmä oppilashuollossa.

Oppilashuollon tavoitteet, tehtävät ja toteuttamisen periaatteet muodostavat esiopetuksesta toisen asteen koulutukseen ulottuvan jatkumon. Esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen välinen vuorovaikutus on tärkeää pohdittaessa oppilashuollon toimintaa. Yhtenäiset käytännöt tukevat eri kehitysvaiheissa lapsen terveyttä, hyvinvointia ja oppimista. Oppilashuollon monialaisen yhteistyön rakenteita, muotoja ja toimintatapoja kehitetään esiopetusyhteisössä ja eri yhteistyötahojen kanssa. Kehittämistyö edellyttää oppilashuollon suunnitelmallista arviointia¹¹².

Oppilashuoltoryhmät

Opetuksen järjestäjä asettaa oppilashuollon ohjausryhmän ja yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät. Yksittäistä lasta koskevat asiat käsitellään tapauskohtaisesti koottavassa asiantuntijaryhmässä. Jokaisella kolmella ryhmällä on omat tehtävät ja niiden perusteella määräytyvä kokoonpano¹¹³. Kaikki oppilashuoltoryhmät ovat monialaisia, mikä tarkoittaa, että ryhmässä on opetushenkilöstön lisäksi ikäryhmälle suunnattuja terveydenhoitopalveluja sekä psykologi- ja kuraattoripalveluja edustavia jäseniä sen mukaan kuin käsiteltävä asia edellyttää.

Oppilashuollon ohjausryhmä vastaa opetuksen järjestäjäkohtaisen oppilashuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Sille asetetut tehtävät voi hoitaa myös muu tehtävään soveltuva ryhmä. Ohjausryhmä voi olla myös kahden tai useamman opetuksen järjestäjän yhteinen. Sama ryhmä voi olla myös useamman koulutusmuodon, kuten esi- ja perusopetuksen, yhteinen.

Yksikkökohtainen oppilashuoltoryhmä vastaa esiopetuksen oppilashuollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. Jos esiopetus järjestetään koulun yhteydessä, voi koulukohtainen oppilashuoltoryhmä toimia myös esiopetuksen oppilashuoltoryhmänä. Ryhmää johtaa opetuksen järjestäjän nimeämä edustaja. Opetuksen järjestäjä ja oppilashuollon palveluja tuottavat tahot päättävät yhdessä ryhmän kokoonpanosta, tehtävistä ja

¹⁰⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 4 § 1 ja 2 mom.

¹⁰⁸ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 3 mom. ja terveydenhuoltolaki (1326/2010)

15 §

¹⁰⁹ Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.

¹¹⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 15 § ja 17 §

¹¹¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 11 § 1 - 2 mom.

¹¹² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 25 §

¹¹³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 14 § 1 - 4 mom.

toimintatavoista. Oppilashuoltoryhmä voi tarvittaessa kuulla asiantuntijoita. Ryhmän keskeinen tehtävä on yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen sekä muun yhteisöllisen oppilashuollon toteuttaminen ja kehittäminen.

Asiantuntijaryhmä kootaan yksittäisen lapsen tai lapsiryhmän tuen tarpeen selvittämiseksi ja oppilashuollon palvelujen järjestämiseksi. Ryhmän kokoa se esiopetushenkilöstön tai oppilashuollon palveluiden edustaja, jolle asia työtehtävien perusteella kuuluu¹¹⁴. Ryhmän monialainen kokoonpano perustuu tapauskohtaiseen harkintaan ja käsiteltävään asiaan. Ryhmä nimeää keskuudestaan vastuuhenkilön. Asiantuntijoiden nimeäminen ryhmän jäseniksi ja muiden yhteistyötahojen tai lapsen läheisten osallistuminen ryhmän työskentelyyn edellyttää huoltajan suostumusta.

6.2 Yhteisöllinen oppilashuolto

Oppilashuolto on tärkeä osa esiopetuksen toimintakulttuuria. Yhteisöllisessä oppilashuolto-työssä seurataan, arvioidaan ja kehitetään esiopetusyhteisön ja ryhmien hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan esiopetusympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä.¹¹⁵ Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen, neuvolan sekä muiden kunnan lasten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa.

Lasten ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen on yhteisöllisessä oppilashuollossa tärkeää ja hyvinvointia vahvistavaa. Yhteisöllinen oppilashuolto luo esiopetuksessa edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Osallisuutta lisäävät toimintatavat edesauttavat myös ongelmien ennalta ehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tarvittavan tuen järjestämistä.

Lapsella on oikeus turvallisiin oppimisympäristöihin¹¹⁶, joihin kuuluvat niin fyysinen, psyykinen kuin sosiaalinenkin turvallisuus. Opetuksen järjestämisen lähtökohtana on lasten ja henkilökunnan turvallisuuden varmistaminen kaikissa tilanteissa. Rauhallinen ilmapiiri edistää työrauhaa. Opetuksen järjestäjä laatii suunnitelman lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä osana yksikkökohtaista oppilashuoltosuunnitelmaa. Opettaja, päiväkodin johtaja tai rehtori ilmoittaa esiopetuksessa tai matkalla esiopetukseen tai kotiin tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta tilanteeseen osallistuneiden huoltajille.¹¹⁷

Rakennuksesta sekä opetustiloista ja -välineistä huolehtiminen ylläpitää ympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta. Turvallisuuden edistämiseen kuuluvat myös esiopetuksen kuljetuksia, tapaturmien ehkäisyä ja tietoturvallisuutta koskevat toimintatavat. Kun esiopetus järjestetään koulussa, otetaan myös esiopetus huomioon kouluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksissa¹¹⁸.

¹¹⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 67/2013

¹¹⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 4 § 1 mom.

¹¹⁶ Perusopetuslaki 29 § 1 mom. (1267/2013)

¹¹⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2 mom. ja perusopetuslaki 29 § 3 ja 7 mom. (1267/2013)

¹¹⁸ Terveystenhuoltolaki (1326/2010) 16 § 2 mom. ja valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 12 §

6.3 Yksilökohtainen oppilashuolto

Yksilökohtaisella oppilashuollolla tarkoitetaan

- lapselle annettavia terveydenhoitopalveluja, jotka järjestetään terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmälle suunnattuina neuvolapalveluina
- oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja
- yksittäistä lasta koskevaa monialaista oppilashuoltoa.¹¹⁹

Yksilökohtaisen oppilashuollon tavoitteena on seurata ja edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista sekä kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja terveyttä. Esiopetuksen oppilashuollolla on tärkeä merkitys varhaisen tuen turvaamisessa ja ongelmien ehkäisyssä. Lasten yksilölliset edellytykset, voimavarat ja tarpeet otetaan huomioon sekä oppilashuollon tuen rakentamisessa että esiopetuksen arjessa.

Yksilökohtainen oppilashuolto esiopetuksessa perustuu aina huoltajan suostumukseen¹²⁰. Huoltajan osallisuutta tuetaan ja mielipiteitä kuullaan lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon toteuttamisessa. Lapsen osallisuus, omat toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon häntä koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa hänen ikänsä, kehitystasonsa ja edellytystensä mukaisesti¹²¹. Vuorovaikutus on avointa, kunnioittavaa ja luottamuksellista. Oppilashuolto-työ järjestetään niin, että lapsi voi kokea tilanteen kiireettömänä ja hän tulee kuulluksi. Työssä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä.

Asian käsittely myös yksittäisen lapsen tueksi koottavassa asiantuntijaryhmässä ja ryhmän kokoonpano perustuu huoltajan suostumukseen. Huoltajan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella asian käsittelyyn voi osallistua tarvittavia oppilashuollon yhteistyötahoja tai lapsen läheisiä.¹²² Ryhmän jäsenillä on lisäksi oikeus pyytää neuvoa lapsen asiassa tarpeelliseksi katsomiltaan asiantuntijoilta¹²³.

Yksittäistä lasta koskevan asian käsittelystä asiantuntijaryhmässä laaditaan oppilashuoltokertomus. Ryhmän vastuuhenkilö kirjaa yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi välttämättömät tiedot oppilashuoltokertomukseen. Kirjauksia voivat tehdä myös muut asiantuntijaryhmän jäsenet. Kertomus laaditaan jatkuvaan muotoon, joka etenee aikajärjestyksessä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki edellyttää, että kertomukseen kirjataan seuraavat asiat:¹²⁴

- yksittäisen lapsen nimi, henkilötunnus, kotikunta ja yhteystiedot sekä huoltajan tai muun laillisen edustajan nimi ja yhteystiedot
- kirjauksen päivämäärä sekä kirjauksen tekijä ja hänen ammatti- tai virka-asemansa
- kokoukseen osallistuneet henkilöt ja heidän asemansa
- asian aihe ja vireille panija
- lapsen tilanteen selvittämisen aikana toteutetut toimenpiteet kuten arviot, tutkimukset ja selvitykset
- toteutetut toimenpiteet kuten yhteistyö eri tahojen kanssa sekä aiemmat ja nykyiset tukitoimet
- tiedot asian käsittelystä ryhmän kokouksessa, tehdyt päätökset ja niiden toteuttamissuunnitelma

¹¹⁹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 5 § 1 mom.

¹²⁰ Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.

¹²¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 18 § 1 mom.

¹²² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 19 § 1 ja 2 mom.

¹²³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 19 § 3 mom. ja laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta

¹²⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 5 § 2 mom. ja 20 § 1, 3 - 4 mom.

- toteuttamisesta ja seurannasta vastaavat tahot.

Jos sivulliselle annetaan oppilashuoltokertomukseen sisältyviä tietoja, asiakirjaan on lisäksi merkittävä, mitä tietoja, kenelle ja millä perusteella tietoja on luovutettu.¹²⁵

Oppilashuoltokertomukset sekä muut oppilashuollon tehtävissä laaditut tai saadut yksittäistä lasta koskevat asiakirjat tallennetaan oppilashuoltorekisteriin. Opetuksen järjestäjä vastaa henkilötietojen käsittelystä ja ylläpitää edellä mainittua rekisteriä. Oppilashuoltorekisteriin tallennetut tiedot, jotka koskevat yksittäistä lasta tai muuta yksityistä henkilöä, ovat salassa pidettäviä.¹²⁶

Terveystietojen henkilöstö ja psykologit kirjaavat yksilökohtaisen oppilashuoltotyön säädetysti potilaskertomukseen ja muihin potilasasiakirjoihin. Oppilashuollon kuraattorit kirjaavat asiakastiedot kuraattorin asiakaskertomukseen.¹²⁷

Lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilashuollosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi.¹²⁸ Lisäksi heillä on oikeus saada ja luovuttaa toisilleen sekä lapsen opettajalle, rehtorille tai päiväkodin johtajalle ja opetuksen järjestäjälle lapsen opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot.¹²⁹ Tiedon luovuttaja joutuu harkitsemaan esimerkiksi sitä, onko kysymys sellaisesta tiedosta, joka on välttämätön lapsen tai muiden lasten turvallisuuden varmistamiseksi. Luovutettava tieto voi koskea muun muassa sellaista lapsen sairautta, joka tulee ottaa opetustilanteissa huomioon. Vaikka tiedon luovuttamiselle olisikin edellä todettu lain tarkoittama peruste, yhteistyön ja luottamuksen turvaamiseksi pyritään aina ensisijaisesti hankkimaan huoltajan suostumus salassa pidettävän tiedon luovuttamiseen.

Jos lapsi siirtyy toisen opetuksen järjestäjän opetukseen, aikaisemman opetuksen järjestäjän on pyydettävä lapsen huoltajan suostumus siihen, että uudelle opetuksen järjestäjälle voidaan siirtää oppilashuollon asiakasrekisteristä sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat tarpeellisia oppilashuollon jatkuvuuden kannalta.¹³⁰ Sen sijaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot toimitetaan salassapidon estämättä viipymättä toiselle esi- tai perusopetuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös uuden esi- tai perusopetuksen järjestäjän pyynnöstä.¹³¹

6.4 Oppilashuoltosuunnitelmat

Esiopetuksessa opetussuunnitelma tulee myös oppilashuollon osalta laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa.¹³²

Valmistelutyössä tehdään yhteistyötä huoltajien ja tarvittaessa myös muiden viranomaisten ja

¹²⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 20 § 5 mom.

¹²⁶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 21 § 1 mom. ja 22 § 1 mom.

¹²⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 20 § 2 mom., laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 12 § ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

¹²⁸ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 2 mom.

¹²⁹ Perusopetuslaki 40 § 2 mom. (1288/2013)

¹³⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 3 mom.

¹³¹ Perusopetuslaki 40 § 4 mom. (1288/2013)

¹³² Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

yhteistyökumppaneiden kanssa.

Paikallisella tasolla oppilashuollon suunnitelmien kokonaisuus muodostuu kolmesta suunnitelmasta, jotka yhdessä ohjaavat oppilashuollon suunnittelua ja toteutusta. Suunnitelmat

valmistellaan monialaisessa yhteistyössä. Suunnitelmat ovat

- kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, johon kirjataan oppilashuoltoa koskeva osuus¹³³
- paikalliseen opetussuunnitelmaan sisältyvä kuvaus oppilashuollosta¹³⁴
- yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma¹³⁵.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä muut kunnan lasten ja nuorten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta koskevat linjaukset otetaan huomioon valmisteltaessa paikallisen opetussuunnitelman oppilashuoltoa koskevaa osuutta sekä yksikkökohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia.

6.5 Oppilashuolto paikallisessa kokeiluopetussuunnitelmassa

Kajaanin esiopetuksen opetussuunnitelman laadintaa on valtakunnallisten perusteiden lisäksi ohjannut Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Tavoitteena on tukea lapsen terveyttä, hyvinvointia ja oppimista yhteistyössä huoltajien, opetushenkilöstön, oppilashuollon ammattihenkilöiden sekä tarvittaessa muiden tahojen kanssa. Kajaanin oppilashuollon ohjausryhmässä on edustettuna varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, toisen asteen koulutus, nuorisovaltuusto sekä kuraattori- ja psykologipalvelut, opiskelijaterveydenhuolto, erityisvarhaiskasvatus ja erityisopetus. Ryhmä kokoontuu säännöllisesti ja osallistuu myös Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaan, arviointiin ja kehittämiseen.

Opetussuunnitelmaan sisältyvä kuvaus oppilashuollosta

Opetussuunnitelmassa kuvataan esiopetuksen oppilashuollon paikallisen toteuttamisen tavoitteet ja toimintatavat. Siinä määritellään opetussuunnitelman yhteys lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan sekä yksikkökohtaisten oppilashuoltosuunnitelmien laadintaa ohjaavat linjaukset. Oppilashuoltosuunnitelmien laadintaa ohjaaviin linjauksiin on tarkoituksenmukaista sisällyttää suunnitelmien perusrakenne ja osa suunnitelmiin sisältyvistä asioista, jolloin turvataan suunnitelmien riittävä yhdenmukaisuus kaikissa yksiköissä. Yhteisiä osuuksia täsmennetään ja täydennetään yksikkökohtaisesti.

Yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma

Opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että oppilashuollon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten laaditaan yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma¹³⁶. Suunnitelma on laadittava yhteistyössä esiopetuksen henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa. Oppilashuoltosuunnitelma voi olla myös kahden tai useamman esiopetusyksikön yhteinen.

Oppilashuoltosuunnitelmaa laadittaessa sovitaan menettelytavoista, joilla esiopetuksen henkilöstö, lapset ja huoltajat sekä tarvittavilta osin yhteistyötahot perehdytetään suunnitelmaan. Samalla sovitaan suunnitelmasta tiedottamisesta edellä mainituille.

¹³³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 12 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 12 § 1 mom.

¹³⁴ Perusopetuslaki 14 § 2 mom. (477/2003)

¹³⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 §

¹³⁶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 §

Yksikkökohtaiseen oppilashuoltosuunnitelmaan sisällytetään seuraavat asiat:

1. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevat oppilashuoltopalvelut ¹³⁷

Oppilashuoltosuunnitelmassa esitetään arvio esiopetusyksikön oppilashuollon kokonaistarpeesta ja käytettävissä olevista oppilashuoltopalveluista niiden yhdenvertaisen saatavuuden varmistamiseksi ja toiminnan tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevien oppilashuoltopalvelujen määrä ilmoitetaan sen mukaisena, mitkä ne ovat suunnitelmaa valmisteltaessa. Arviota voidaan tarpeiden muuttuessa tarkistaa.

Arvio oppilashuollon kokonaistarpeesta tukee esiopetuksen käytettävissä olevien resurssien kohdentamista yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen oppilashuoltotyöhön sekä oppilashuollon yhteistyöhön. Arviossa huomioidaan oppilashuollon seurannassa, kehittämisessä ja toteuttamisessa vaadittava opetushenkilöstön ja oppilashuollon palveluiden asiantuntijoiden työpanos. Arviossa hyödynnetään monipuolisesti lasten terveyttä ja hyvinvointia sekä elinoloja koskevaa seurantatietoa. Lisäksi huomioidaan esiopetusyhteisön ja -ympäristön tarpeet, asuinalueen erityispiirteet sekä tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä esiopetuksessa. Arvion valmistelussa otetaan huomioon myös lapsilta ja huoltajilta sekä esiopetuksen ja oppilashuollon henkilöstöltä saatava tieto.

Kajaanissa oppilashuollon ammattihenkilöiden palveluista vastaavat:

Koulupsykologi tukee oppilasta ja perhettä yksilöllisesti sekä osallistuu ryhmiin suunnatun ja yhteisöllisen tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Koulupsykologi osallistuu yksikön oppilashuoltoryhmään, jossa käsitellään ryhmän ajankohtaisia ilmiöitä ja keskustellaan laajemmin yksikön asioista. Koulupsykologi voi olla myös mukana asiantuntijaryhmässä, jäsentämässä ja tarkentamassa lapsen kokonaistilannetta yhteistyössä lapsen, huoltajien ja muiden lapsen kanssa työskentelevien kanssa. Koulupsykologi voi toimia verkostossa yhteistyössä opettajan, kuraattorin, erityisopettajan, erityisopettajan, opinto-ohjaajan, terveydenhoitajan, psykiatrisen sairaanhoitajan, perheneuvolan, lastensuojelun tai erikoissairaanhoidon työntekijöiden kanssa lapsen tukemiseksi yhteistyössä sovitulla tavalla ja lapsen tarpeen mukaan. Koulupsykologi tekee lapsen kehitykseen, oppimiseen ja kokonaistilanteeseen liittyviä arviointoja ja ohjaa tarvittaessa jatkotutkimuksiin tai jatkotuen piiriin. Koulupsykologi tekee arvion tutkimustarpeesta ja tutkimuksen laajuudesta lasta, huoltajia sekä verkostoa kuunnellen. Koulupsykologi voi tukea lasten oppimista ja esiopetusta käytännön tukikeinoin, esimerkiksi erilaisin kuntoutusmenetelmin. Koulupsykologi voi ohjata perhettä perheneuvolaan sekä lasten- ja nuorisopsykiatrialle mutta ohjautuminen perheneuvolaan voi tapahtua myös esiopetuksen, muiden työntekijöiden tai tahojen kautta. Koulupsykologi arvioi samoin kuin muutkin oppilashuollon työntekijät lastensuojelun tarvetta ja ottaa yhteyttä tarvittaessa lastensuojeluun. Koulupsykologin palvelut kuuluvat kaikille esikoululaisille ja käynnit ovat vapaaehtoisia, luottamuksellisia ja maksuttomia.

Esiopetuksen koulukuraattorin työ on sekä yksittäisen lapsen ja hänen perheensä, että esiopetusryhmän hyvinvoinnin edistämistä ja tukemista sosiaalityön keinoin. Tavoitteena on ennaltaehkäistä sosiaalisia ongelmia ja auttaa pulmatilanteissa mahdollisimman varhain yhdessä vanhempien sekä esiopetuksen henkilöstön kanssa. Koulukuraattori voi ohjata lapsen tai perheen tarvittaessa muiden palvelujen piiriin, osallistua moniammatillisiin verkostopalaveriiniin sekä vanhempainiltoihin.

Työskentelyn painopiste on lapsen edun näkökulma sekä luottamuksellisuus. Kuraattoripalvelu on maksutonta. Lapsella on oikeus päästä koulukuraattorin vastaanotolle seitsemän työpäivän kuluessa pyynnön esittämisestä, kiireellisissä tilanteissa samana tai viimeistään seuraavana

¹³⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2 mom. 1-kohta

työpäivänä. Huoltajat voivat myös itse olla suoraan yhteydessä koulukuraattoriin, jos oman esi-kouluikäisen lapsen vointi, käytös tai kasvatukselliset asiat mietityttävät. Koulukuraattorin puoleen voi kääntyä esimerkiksi perhe-elämään liittyvissä kysymyksissä (ero, kriisi, sisarussuhteet, vanhemmuuden tukeminen jne.), lapsen sosiaalisiin suhteisiin, käyttäytymiseen ja tunne-elämään liittyvissä haasteissa sekä lastensuojelullisissa huolissa.

Kouluterveydenhuolto – esiopetuksen aikana neuvolan terveydenhoitaja ja koulua edeltävän vuoden keväällä lapsen tulevan koulun kouluterveydenhoitaja. Lapsen vuositarkastus tehdään neuvolassa. Ensimmäisen luokan terveystarkastus tehdään kouluterveydenhuollossa joko koulua edeltävän vuoden keväällä, kesällä tai ensimmäisen kouluvuoden aikana. Vanhemmat varaa- vat ajan tarkastukseen. Terveystarkastuksen määräämät terveystarkastukset ovat luokilla 2, 3, 4 ja 6, 7 ja 9. Ns. laajat terveystarkastukset ovat luokilla 1, 5 ja 8. Laajoihin terveystarkastuksiin sisältyy sekä terveydenhoitajan että lääkärin tekemä tarkastus. Terveystarkastus ja lääkäri arvioivat, tarvittaessa yhteistyössä muiden ammattihenkilöiden kanssa, lapsen terveyden lisäksi koko perheen hyvinvointia. Terveystarkastus tuo oman asiantuntijuutensa lasten kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukemiseksi.

2. Yhteisöllinen oppilashuolto ja sen toimintatavat

Kajaanissa esiopetuksessa toimivat päiväkotikohtaiset oppilashuoltoryhmät. Päiväkotikohtaiseen oppilashuoltoryhmään kuuluvat aina päiväkodin johtaja ja päiväkodin esiopetuksen opettajat. Lisäksi tarvittaessa päiväkodin yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä voi olla mukana eri asiantuntijoita, esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettaja, varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön koordinaattori, terveydenhoitaja, aamu- ja iltapäivätoiminnan johtava ohjaaja, perhetyö, lastensuojelun edustaja, koulukuraattori ja/tai koulupsykologi.

Ryhmä vastaa esiopetuksen ja perusopetuksen nivelvaiheen sujuvuudesta yhteistyössä koulun kanssa sekä turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvistä asioista. Päiväkodinjohtaja tai päiväkodin apulaisjohtaja toimii yksikkökohtaisen oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana ja kutsuu ryhmän kokoon aina tarvittaessa. Ryhmä laatii vuosittain yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman yhteistyössä lasten ja huoltajien kanssa. Ryhmän toimintatavat kirjataan yksikkökohtaiseen oppilashuoltosuunnitelmaan.

Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymävaiheen käytänteet löytyvät luvusta 5.7.

Esiopetuksesta kouluun siirtymävaiheessa koulujen erityisopettajat ottavat tarvittaessa yhteyttä keväisin esiopetusryhmiin. Esiopettaja täyttää Esiopetuksesta ekaluokalle-havainnointilomakkeen ja käy sen läpi yhdessä huoltajien kanssa. Huoltajan allekirjoittama lomake toimii tiedonsiirron välineenä ennen kuin se toimitetaan koulun laaja-alaiselle erityisopettajalle. Lomakkeen tiedot ovat tärkeitä koululle lapsen tarkoituksenmukaisen tuen järjestämiseksi ja hyvän koulumotivaation säilyttämiseksi mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien. Tarvittaessa järjestetään lapsikohtaisia palavereja yhteistyössä esiopetuksen, huoltajien, vastaanottavan koulun ja mahdollisesti muiden asiantuntijoiden kanssa. Lapsikohtaisissa palavereissa arvioidaan mahdolliset lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan, esiopetuksen tehostettuun oppimissuunnitelmaan tai HOJKS:aan kirjattujen tukimuotojen jatkamisen tarve ja lisäksi käsitellään myös lapsen aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen. Esiopetuksen opettaja kutsuu koolle tarvittavat asiantuntijat.

Yhteistyö esiopetuksen ulkopuolisten lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien tahojen kanssa yhteisöllisen oppilashuollon kehittämisessä toteutuu vuosittain päivitettävien yhteistyöohjeistusten mukaisesti. Yhteistyöohjeistukset käydään vuosittain toimikauden alussa läpi. Osallisina ovat päiväkodit, leikkikerhot, neuvolatoiminta, perheneuvola, lastensuojelu, perhetyö ja kolmannen sektorin toimijat. Lisäksi mukana ovat varhaiskasvatuksen kieli- ja

kulttuurikoordinaattori sekä aamu- ja iltapäivätoiminnasta vastaava varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö. Tämän lisäksi erityisvarhaiskasvatus on sopinut yhteistyökäytännöistä mm. lasten erikoissairaanhoidon kanssa. Lapsikohtaista yhteistyötä tehdään yksilöllisesti myös terapeuttien ja muiden kuntouttavien tahojen kanssa.

Päiväkodeissa on **yksikkökohtaiset pelastus- ja turvallisuussuunnitelmat**, jotka kattavat sekä sisä- että ulkotilojen turvallisuusmääräykset, jotka **sisältävät ohjeistuksen tapaturmien ehkäisemiseksi**. Lisäksi Kajaanin kaupungin varhaiskasvatuksella on tarkennetut ohjeet ensiavun järjestämisen ja lapsen hoitoon ohjaamisen osalta, yksityisen varhaiskasvatuksen palveluntuottajan on laadittava omat yksikkökohtaiset ohjeistukset. Kaupungin omistamien päiväkotikiinteistöjen ja koulurakennusten tarkastukset tehdään säännöllisesti vähintään joka toinen vuosi teknisen toimialan, työsuojeluvaltuutetun ja varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen toimesta. Tarkastuksista tehdään kirjallinen muisto, johon kirjataan mahdolliset korjaustoimenpiteet. Työ- ja toimintaympäristön päivittäinen tarkkailu ja riskien eliminointi kuuluvat turvallisuuden edistämiseen. Henkilöstö vastaa ja huolehtii osaltaan tilojen ja ympäristön turvallisuudesta ja ilmoittaa epäkohdista vastuutaholle. Lapsille ja heidän huoltajilleen annetaan tietoa myös turvallisuuden edistämisestä ja kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ennaltaehkäisystä ja toimintatavoista näissä tilanteissa. Huoltajien kanssa tehtävä avoin ja keskusteleva yhteistyö on tärkeää ennaltaehkäisyssä ja asioiden käsittelyssä.

Esiopetuksen kuljetusten odotusaikoja ja turvallisuutta koskevat ohjeet löytyvät osoitteesta <https://www.kajaani.fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/koulukuljetukset/>

Jokainen esiopetusyksikkö noudattaa Kajaanin kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen Suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä¹³⁸. Suunnitelma löytyy Intrasta (Sivistys-> varhaiskasvatus-> Turvallisuus) ja pdf-lomakkeista.

Kajaanin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on käytössä yhteinen suunnitelma: Toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa, jota yksiköt noudattavat. Suunnitelma päivitetään vuosittain. Suunnitelma valmistellaan yhteistyössä tarvittavien viranomaisten kanssa ottaen huomioon muut uhka-, vaara- ja kriisitilanteita koskevat ohjeistukset kuten pelastussuunnitelma¹³⁹. Suunnitelma löytyy Intrasta (Sivistys-> varhaiskasvatus-> Turvallisuus) ja pdf-lomakkeista.

Toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet päivitetään toimikausittain erilliselle lomakkeelle, joka löytyy Intrasta (Varhaiskasvatus -> Ohjeet), PDF-lomakkeista ja Kajaanin varhaiskasvatuksen internet-sivuilta.

3. Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen ¹⁴⁰

Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan yksilökohtaisen oppilashuollon kokonaisuus, josta ilmenee yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen seuraamiseksi ja edistämiseksi sekä yksilöllisten tukitoimien toteuttamiseksi.

Esiopetuksen opettaja sopii huoltajien kanssa yksilökohtaisia oppilashuoltopalavereita tarvittaessa ja pyytää tarvittavat yhteistyötahot ja asiantuntijat mukaan. Ryhmän kokoonpano perustuu huoltajan suostumukseen. Lapsen ja perheen tuen tarpeista riippuen yhteistyössä voi olla oppilashuollon ammattihenkilöiden lisäksi voi olla mukana varhaiskasvatuksen

¹³⁸ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2. mom. ja perusopetuslaki 29 § 3 mom. (1267/2013)

¹³⁹ Pelastuslaki (379/2011) 15 § ja valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) 1 ja 2 §

¹⁴⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2. mom.

erityisopettaja, varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön koordinaattori, aamu- ja iltapäivätoiminnasta vastaava varhaiskasvatuksen palvelupäällikkö, terveydenhoitaja, terapeutteja, perhetyö ja/tai perheneuvola. **Yhteistyö voi olla myös osa yleistä, tehostettua tai erityistä tukea, katso luku 5.** Periaatteena on tuen järjestäminen heti tuen tarpeen ilmetessä ja mikäli tuen antaminen ja toteuttaminen edellyttää yhteistyötä sovitaan lapselle järjestettävästä tuesta, vastuista, työnjaoista ja seurannasta lapsikohtaisissa palavereissa.

Lapsen sairauden vaatiman hoidon, erityisruokavalion tai lääkityksen järjestäminen esiopetuksessa toteutetaan Lapsen lääkeshoidon toteuttaminen Kajaanin kaupungin varhaiskasvatuksessa—ohjeistuksen mukaisesti. Ohjeistusta on noudatettava myös yksityisen varhaiskasvatuksen palveluntuottajien toteuttamassa esiopetuksessa. Ohjeistus ja lomakkeet lääkeshoitoon liittyen löytyy Intrasta (Varhaiskasvatus-> Ohjeet/Lomakkeet) ja PDF-lomakkeista.

Esiopetuksen oppilashuolto voi olla tukemassa lasta tämän elämäntilanteesta johtuvissa vaikeuksissa, joita voivat olla perhe- ja lähisuhdeväkivalta ja päihde- ja mielenterveysongelmat. Tuen järjestämisen suunnittelua varten kootaan lapsikohtainen asiantuntijaryhmä. Lisäksi apuna tuen suunnittelussa ja järjestämisessä voidaan hyödyntää Kajaanin varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyökäytänteet-ohjeistusta (Intra-> Varhaiskasvatus -> Ohjeet ja PDF-lomakkeet). Yhteistyö lastensuojelun kanssa tehdään mahdollisuuksien mukaan ennaltaehkäisevän periaatteen mukaisesti. Lastensuojelun työntekijöitä pyydetään mukaan, kun lapsen kasvussa ja kehityksessä havaitaan riskitekijöitä, joiden poistamiseen huoltajat tarvitsevat tukea. Lastensuojeluilmoitus tehdään tarvittaessa lastensuojelulain edellyttämällä tavalla.

Aloite laajempaan yhteistyöhön ja tuen arviointiin, pedagogisen arvioinnin tai selvityksen tekemiseen, voi tulla keneltä tahansa lapsen kanssa työskentelevältä: huoltajilta, esiopetuksen opettajalta tai ulkopuoliselta lapsen kanssa työskentelevältä taholta. Jos yhteistyötä suunnitellaan esiopetuksen opettajan aloitteesta, asiasta sovitaan ensin huoltajan kanssa. Kun yksilökohtaista oppilashuollon asiantuntijapalaveria johtaa esikoulun opettaja tai muu opetuksen järjestäjän edustaja, palaveri kirjataan Oppilashuoltokertomus-lomakkeelle. Mikäli samanaikaisesti käsitellään lapsen pedagogisen tuen järjestämistä, nämä tuen porrastukseen liittyvät asiat kirjataan pedagogisiin asiakirjoihin. Lisätietoa Opetushallituksen ohjausartikkelista:

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki-ja-oppilashuolto>

Oppilashuoltokertomukset ja muut oppilashuollon asiakirjat säilytetään yksikössä esiopetusvuoden ajan ja ne toimitetaan toimikauden jälkeen Kaupungintalolle varhaiskasvatukseen, jossa asiakirjat arkistoidaan arkistointisuunnitelman mukaisesti.

4. Oppilashuollon yhteistyön järjestäminen lasten ja huoltajien kanssa

Oppilashuoltoa toteutetaan yhteistyössä lasten ja huoltajien kanssa. Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan esiopetuksen oppilashuollon toimintatavat lasten ja huoltajien osallisuuden edistämiseksi sekä yhteistyön järjestämiksi.

Päiväkodin johtaja vastaa siitä, että lasten ja huoltajien osallisuus toteutuu yksikön esiopetuksessa. Esiopettaja vastaa yksikön käytänteiden tiedottamisesta perheille. Osallisuuden varmistaminen voi tapahtua esimerkiksi lapsia saduttamalla ja haastattelemalla. Huoltajille voidaan tehdä esimerkiksi kyselyjä. Huoltajilta ja lapsilta saatuja palautteita hyödynnetään yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnissa.

Esiopetuksen oppilashuoltotyöstä annetaan tietoa huoltajille vanhempainilloissa ja lisäksi tarvittaessa esiopetuksen aikana. Yksikkökohtaiset käytänteet lasten ja huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä kirjataan yksikkökohtaiseen oppilashuoltosuunnitelmaan.

5. Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen

Opetuksen järjestäjä seuraa esiopetuksen oppilashuoltosuunnitelman toteutumista¹⁴¹. Kainuun Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sisältää oppilashuoltoa koskevan luvun, joka kattaa koko oppilashuollon toimintakentän sekä kuvauksen perhepalveluiden toiminnasta oppimisen ja koulunkäynnin tukena sekä seuraavat lain edellyttämät seikat suunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi

- keskeiset neuvolatoiminnan, varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa lapsen tukemista sekä oppilas- ja opiskeluhuoltoa koskevat tavoitteet
- arvion huollon kokonaistarpeesta sekä käytettävissä olevista palveluista
- toimet, joilla vahvistetaan yhteisöllistä ja varhaista tukea sekä
- tiedot suunnitelman toteuttamisesta ja oppilas- ja opiskelijahuollon laadun arvioinnista.

Kajaanin oppilashuollon ohjausryhmässä linjataan yhteiset periaatteet, joita noudatetaan oppilashuoltotyössä esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Esiopetuksen oppilashuollon tavoitteet ja toiminta on kuvattu hyvinvoinnin viitekehyksessä seuraavasti:

- Hyvinvoiva lapsen ja esiopetusyhteisön perustana ovat lainsäädäntö ja toimintaa ohjaavat arvot ja periaatteet
- Oppilashuollon toimintakentässä tulevat esille oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeiset asiat ja niiden suhde toisiinsa
- Oppilashuollon moniammatillisuus kuvaa oppilashuollon lainsäädäntöön perustuvaa järjestämisperiaatetta
- Hyvä esiopetuspäivä on kokonaisuus, joka muodostuu, kun esiopetuksessa työskentelevät aikuiset toimivat yhdessä lapsen oppimisen ja turvallisuuden tukemiseksi yhteistyössä huoltajien kanssa

Opetuksen järjestäjä vastaa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen oppilashuoltopalveluista vastuussa olevien viranomaisten kanssa oppilashuollon kokonaisuuden omavalvonnan toteutumisesta.

Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan toimenpiteet suunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi¹⁴². Näitä ovat seurannasta vastuussa oleva taho esiopetuksessa, seurattavat asiat ja käytettävät menetelmät tietojen kokoamiseksi sekä seurannan aikataulu. Lisäksi kuvataan seurattavien tietojen käsittely ja hyödyntäminen esiopetuksen oppilashuollon kehittämisessä sekä keskeisistä tuloksista tiedottaminen lapsille, huoltajille ja tarvittaville yhteistyötahoille.

Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen on osa opetuksen järjestäjän omavalvontaa koskevaa tehtävää. Opetuksen järjestäjä vastaa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen oppilashuoltopalveluista vastuussa olevien viranomaisten kanssa oppilashuollon kokonaisuuden omavalvonnan toteutumisesta¹⁴³.

Varhaiskasvatuksen hallinto sekä päiväkotien johtajat arvioivat vuosittain oppilashuoltotyön käytäntöjen toteutumista ja kehittämistarpeita yksikkökohtaisten oppilashuoltosuunnitelmien arvioinnin yhteydessä.

¹⁴¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 4 mom.

¹⁴² Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 67/2013

¹⁴³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 26 § 1 mom.

Esiopetuksen yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma on nähtävillä esiopetuspaikassa ja se julkaistaan lisäksi päiväkodin nettisivuilla. Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma löytyy osoitteesta <https://sote.kainuu.fi/palvelut/perhekeskukset>
Linkki suunnitelmaan: [Kainuun lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2017-2021](#)